بسم الله الرحمن الرحیم

اللهم صل علی محمد وآل محمد وعجل فرجهم

دعای فرج

اللّهُمَّ کُنْ لِوَلیِّکَ الْحُجَّةِ ابْنِ الْحَسَنِ

صَلَواتُکَ عَلَیْهِ وَعَلی آبائِهِ فی هذِهِ السّاعَةِ

وَفی کُلِّ ساعَةٍ وَلِیّاً وَحافِظاً وَقائِداً

وَناصِراً وَدَلیلاً وَعَیْناً حَتّی تُسْکِنَهُ

أَرْضَکَ طَوْعاً وَتُمَتِّعَهُ فیها طَویلاً

اللّهُمَّ عَجِّلْ لِوَلیِّکَ الْفَرَج

«خیر مقدم»

باسلام و تحیت

مقدم شما را به کارگاه پژوهش گرامی می‌داریم.

سید احمد موسوی
۰۹۱۹۴۵۲۴۳۰۸

عظمت مقام نويسندگي

رسولُ اللّه صلى الله عليه و آله و سلّم : المؤمنُ إذا ماتَ وتَرَكَ وَرَقةً واحِدَةً علَيها عِلمٌ تَكونُ تِلكَ الوَرَقةُ يَومَ القِيامَةِ سِترا فيما بَينَهُ وبَينَ النارِ ، وأعطاهُ اللّه تباركَ وتعالى بكُلِّ حَرفٍ مَكتوبٍ علَيها مَدينَةً أوسَعَ مِن الدنيا سَبعَ مَرّاتٍ. پيامبر خدا صلى الله عليه و آله و سلّم : هرگاه مؤمن بميرد و يك برگه كه روى آن علمى نوشته شده باشد از خود برجاى گذارد ، روز قيامت آن برگه پرده ميان او و آتش مى شود و خداوند تبارك و تعالى به ازاى هر حرفى كه روى آن نوشته شده ، شهرى هفت برابر پهناورتر از دنيا به او مى دهد. أمالي الصدوق : ص ٣٧.

عنه صلى الله عليه و آله و سلّم : مَن كَتَبَ عَنّي عِلما أو حَديثا لم يَزَلْ يُكتَبُ لَهُ الأجرُ ما بَقِيَ ذلكَ العِلمُ والحَديثُ. پيامبر خدا صلى الله عليه و آله و سلّم : هر كس دانشى يا حديثى از من بنويسد تا آن دانش و حديث باقى است ، برايش اجر نوشته شود. كنز العمّال : ٢٨٩٥١.

عظمت مقام نويسندگي

اميرالمؤمنين علیّ عليه السلام: رَسولُكَ تَرجُمانُ عَقلِكَ، وكِتابُكَ أبلَغُ ما يَنطِقُ عَنكَ.

امام علی عليه السلام: فرستاده تو ، ترجمان خرد توست ونوشته‌ات (نامه ات)، رساترين سخنگوى تو. نهج البلاغة: حكمة ۳۰۱.
بحارالانوار ج ۷۳ ص ۵۰.

عنه عليه السلام: كِتابُ الرجُلِ عُنوانُ عَقلِهِ وبُرهانُ فَضلِهِ.

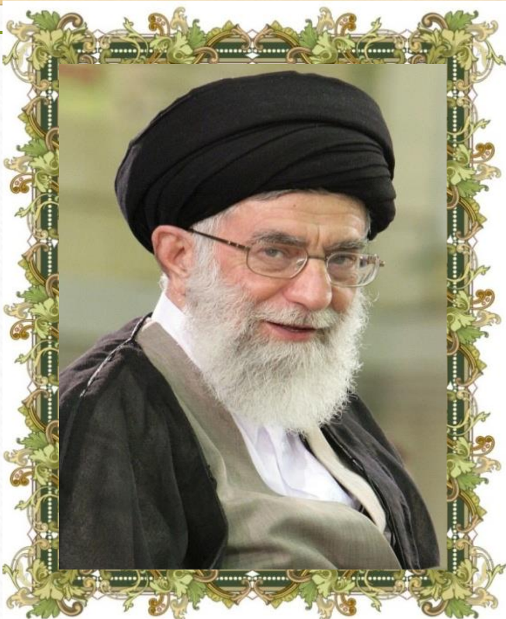
امام علی عليه السلام: نوشته (و نامه) انسان، نشانِ خِرد او و دليل فضل اوست. غرر الحكم: ۷۲۶۰.

عنه عليه السلام: عُقولُ الفُضَلاءِ في أطرافِ أقلامِها.

امام علی عليه السلام: خردهای دانشمندان، در نوك قلم های آنهاست. غرر الحكم: ۶۳۳۹.

عنه عليه السلام: لا يَنْفَعُ اجْتِهَادٌ بِغَيْرِ تَحْقِيقٍ: هيچ كوششی جز براساس تحقيق سود نمی بخشد. غرر الحكم: ص۷۷۸

بسم الله الرحمن الرحیم

گزیده‌ای از سخنان مقام معظم رهبری

«تحقیق منبع تغذیهٔ آموزش است.»

«عنصر تحقیق و پژوهش در همه جا به صورت یک اصل در مجموعه کارها باید مورد توجه قرار گیرد.»

«اگر ژرف‌یابی و پژوهش نباشد، نتیجه‌اش یکجا ایستادن، درجا زدن و با دنیای پیرامون خود به تدریج بیگانه‌تر شدن است.»

برخی از اهداف این کارگاه

انجام رسالت حوزوی و پاسخ به شبهات

رشد خلاقیت و اندیشه طلاب

کسب مهارت طراحی،اجرا و تدوین رساله

ایجاد انگیزش در جامعه طلاب و آموزش پژوهش
به آنها در طول آموزش

آمادگی شرکت در مسابقات و محافل پژوهشی

موانع حضور در عرصه پژوهش

- پیدا نکردن موضوع (فقدان سوژه، احساس تکراری کردن)
- عدم آشنایی با شیوه و روش تحقیق و نگارش
- تدریس فراوان
- ضعف علمی و آموزشی
- مشکلات معیشتی
- چند شغله بودن
- فقدان انگیزه
- نداشتن تصور درست از پژوهش (شعر منسوب به حضرت اميرالمؤمنين(ع): دَواؤُكَ فيكَ وَ ما تُبْصِرُ وَ داؤُكَ مِنْكَ وَ ما تَشْعُرُ؛ درد تو در خودت است، ولي آن را نمي بيني و دوايت نيز از خودت است، ولي نمي فهمي!)
- عدم دسترسی به منابع
- و...

نکته

- یکی از پیش‌نیازها و ضرورت‌های اولیه در پژوهش و نگارش علمی، آشنایی با اصول و قواعد اخلاقی نگارش و به‌کاربردن آنها در فرایند نگارش علمی است. بنابراین، نگارندگان رساله علمی سطح سه و چهار حوزه لازم است پیشاپیش آنچه را که از ارزش‌های اخلاقی و آداب نویسندگی شمرده می‌شود، بشناسند و سپس آنها را در رساله خود به‌کار ببندند.

ویژگی های محقق

اخلاقی

۱.تصحیح نیت
۲.امانتدار
۳.حق محور
۴.تواضع
۵.صبور
نظم و دقت

علمی

۱. تخصص در موضوع
۲.روحیه علمی
۳. شجاعت علمی
۴. قدرت شناسایی منابع
۵. قدرت تحلیل

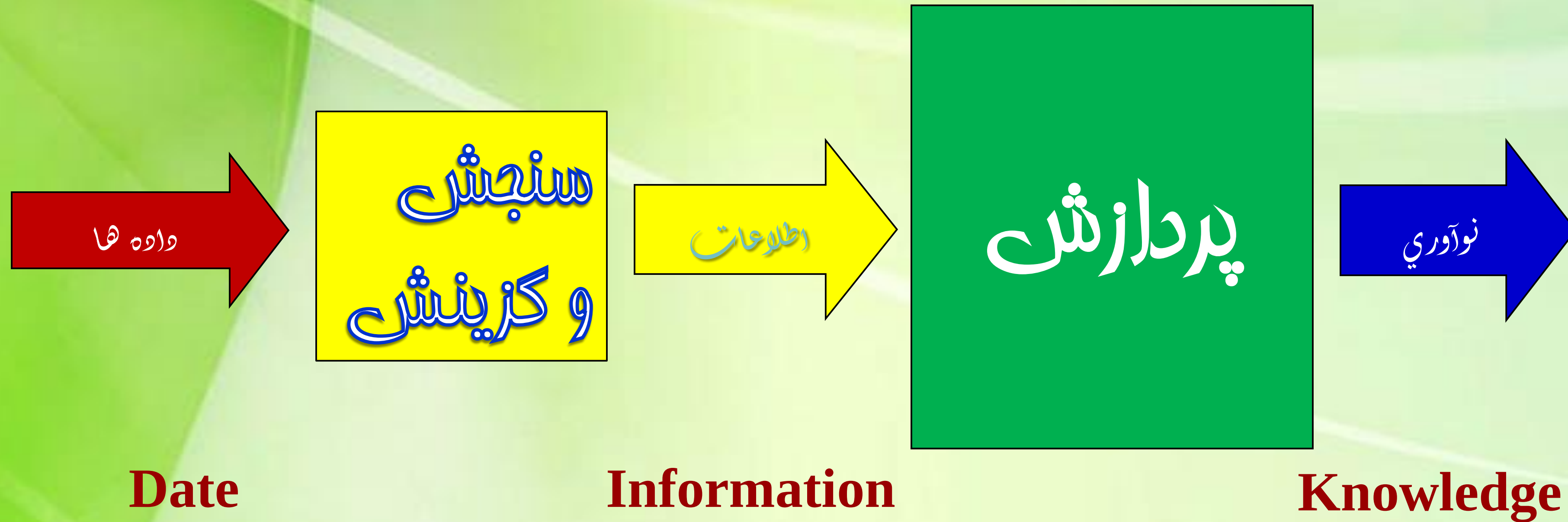
تفاوت پایانامه با مقاله

- مهم‌ترین تفاوت مقاله با پایان‌نامه و تحقیق، حجم آن است. این تفاوت، تأثیر بسزایی بر سایر مراحل کار می‌گذارد. معمولاً حداکثر حجم مقاله را ۲۵ صفحه می‌دانند، ولی حجم تحقیق و پایان‌نامه، معمولاً بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ صفحه یا بالاتر است. بعضی تفاوت‌های مقاله با پایان‌نامه و تحقیق از این قرار است:
  - از آنجا که حجم نوشته‌های پایان‌نامه از مقاله بیشتر است، پایان نامه دارای جزئیات بیشتری است.
  - موضوع پایان نامه وسیع‌تر و جامع‌تر از مقاله است.
  - زوایای بررسی موضوع پایان‌نامه به نسبت مقاله دارای گستردگی بیشتری است.
  - روش‌های مورد استفاده در پایان‌نامه به دلیل حجم بالا و گستردگی پژوهش بیشتر است.
  - در پایان نامه، محقّق اهداف بیشتری را دنبال می‌کند.
  - تنظیم و تهیه‌ی پایان‌نامه منوط به استفاده از منابع بیشتری است.
  - بخش‌های تشکیل‌دهنده‌ی مقاله و پایان‌نامه با یکدیگر متفاوت است. به این صورت که:

- تحقیق به فصل‌ها و گفتارها تقسیم می‌شود، ولی مقاله بدون استفاده از عنوان فصل و گفتار، با استفاده از عناوین، تیتربندی و تقسیم می‌شود.
- در تحقیق، بیان مسئله، ضرورت، اهداف، روش، پیشینه و... در بخش مستقلی به نام کلّیّات نوشته می‌شوند، ولي مقاله چنین عنوانی در خود ندارد. مقاله‌نویس باید این موارد را اولاً بسیار مختصر و ثانیاً بدون ذکر عناوین، در مقدّمه‌ی مقاله بنویسد.
- وجه اشتراک پایانامه و مقاله داشتن طرح است.

پژوهش یعنی چه؟

پردازش اطلاعات در یک گستره خاصی از علوم، با یک فرایند نظام مند که با رعایت هویت جمعی، از نوآوری برخوردار باشد.

داده ها
سنجش و گزینش
اطلاعات
پردازش
نوآوري
Date
Information
Knowledge

رعایت هویت جمعی یعنی چه؟

- یعنی داشتن یک مسئله علمی که در تاریخ علم خاصی [فقه] پاسخی که می خواهیم بدان بدهیم را نیافته باشد و ما با توجه به کارها و تحقیقات انجام شده قبلی می خواهیم کاری انجام دهیم که به درد آینده آن علم نیز بخورد.

- توضیح بیشتر:
- مسئله نباید شخصی باشد.
- مسئله باید در تاریخ علم پاسخ نیافته باشد.
- محقق باید به تحقیقات قبلی توجه کند و موازی کاری نکند.

برخي از اقسام نوآوري

- نوآوری از نظر محتوا
- نوآوری از نظر تقریر
- نوآوری از نظر ساختار
- نوآوری از نظر انتخاب مسئله
- نورآوری از نظر روش تحقیق
- نوآوری از نظر منابع
- نوآوری از نظر مخاطب
- نوآوری از نظر فرضیه
- نوآوری از نظر هدف
- نوآوری از نظر سؤال اصلی
- نوآوری از رویکردها (مثلا مقایسه‌ای بودن، یا رویکرد تاریخی داشتن)
- نوآوری در قلم و بیان

هر یک از مسائل زیر می تواند این هدف را تأمین نماید و باعث نوآوری شود:

- ۱. پاسخ به پرسشهای علمی بی پاسخ مانده
- ۲. پاسخ جدید به پرسشهای که پاسخ داده شده
- ۳. تکمیل یک نظریه ی علمی و جبران کاستی های آن
- ۴. اصلاح یک نظریه ی علمی و رفع اشکالات یا ابهامات آن
- ۵. نقد و ردّ یک نظریه ی علمی
- ۶. تبیین و اثبات یک نظریه ی علمی
- ۷. تنظیم و تقریر جدید یک نظریه ی علمی
- ۸. گردآوری و تنظیم مجموعه ای از مباحث علمی پراکنده

ضرورت دارد محقّق برای تولید هر اثر پژوهشی به سه دسته اطّلاعات تسلط داشته باشد:

۱. اطّلاعات و معلومات علمی پیرامون موضوع مورد تحقیق

۲. اطّلاعات و مهارت در زمینه‌ی روش تحقیق و چگونگی کاربرد قوانین و ابزار برای جمع‌آوری و پردازش محتوا

۳. اطّلاعات و مهارت‌های نگارشی

سه مرحله عمده پروژه تحقيقاتي

طرح نامه نویسی

- پژوهشگر پس از انتخاب مسئله‌ی پژوهشی و با مطالعه‌ی اجمالی باید طرح و نقشه‌ی اجرایی روشنی را برای خود تهیه کند.
- توجه به قالب پژوهش (کتاب، پایانامه، مقاله)
- معمولاً مراکز علمی و پژوهشی، برای «طرحنامه»، فرم و قالبی از پیش تعیین شده دارند.
- فوائد طرح نامه نویسی:
- ۱. محقّق را به مطالعه و آشنایی قبلی با موضوع و تسلّط بر ادبیات و پیشینه‌ی مسئله تحقیق ملزم می‌کند.
- ۲. باعث تمرکز و انسجام
- ۳. روشن شدن ابعاد گوناگون مسئله
- ٤. تعیین اولویت ها و ترتیب زمانی

مراحل کلی تحقیق

اجراي پروژه تحقيقاتي (به صورت جزئی)

۱-عنوان
۲-کلید واژه
۳-بیان مسئله
۴-سؤال اصلی و سؤالات فرعی
۵-فرضیه ها
۶-روش
۷-پیشینه
۸-ضرورت

۱– تشکیل پرونده علمی
۱–۱– شناسایی منابع
۱–۲– نقد و اعتبار سنجی اثر
۱–۳– جمع آوری آنها
۱–۴– چینش تاریخی منابع
۲– فیش برداری
۳–تحلیل فیشها
۴– پیش نویس اولیه

۱– عنوان
۲– چکیده
۳– کلید واژه
۴– طرح مسأله
۵– بدنه اصلی رساله(فصول)
۶– نتیجه
۷– کتاب شناسی

اجزای یک طرح تحقیق

- عنوان
- واژگان کلیدی
- بیانِ مسأله (تشریح ابعاد و حدود مسأله و معرفی دقیق آن، بیان جنبه‌های مورد توجّه در پژوهش حاضر)
- علت انتخاب موضوع و اهمیت و فائده آن
- تاریخچه و پیشینه پژوهش
- سؤال اصلی پژوهش
- سؤالهای فرعی پژوهش
- فرضیه‌های پژوهش(هر فرضیه به صورت یک جمله خبری نوشته شود)
- روش پژوهش
- روش گردآوری اطلاعات و داده ها
- اهداف پژوهش
- سازماندهی پژوهش (شامل بخش‌ها، فصل‌ها و گفتارها)
- نتیجه گیری نهایی
- کتاب شناسی پژوهش

مراحل تحقیق
۱. انتخاب موضوع
۲. شناسایی منابع و مطالعه اجمالی
۳. طرحنامه‌نویسی
۴. گردآوری اطّلاعات
۵. تحلیل و بررسی اطّلاعات
۶. تنظیم و تدوین
بیان مسئله
سؤال‌های تحقیق
ضرورت و اهداف تحقیق
پیشینه تحقیق
روش تحقیق
ساختار پژوهش
منابع پژوهش

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
معاونت آموزش
مدیریت مدارک علمی

برگه پیشنهاد موضوع رساله سطح ۳

تاریخ تحویل به مدارک:

اینجانب: فرزند: دارای پرونده مرکز مدیریت به شماره:
موضوع رساله علمی سطح ۳ خود را به کمیته تخصّصی پیشنهاد می دهم.
شماره تلفن منزل: تاریخ: امضاء
شماره تلفن همراه:

اولویت اول: بیان موضوع (شامل: تعریف، تبیین و تشریح ابعاد مسأله در کوتاهترین عبارت)

اولویت دوم:

* نویسنده محترم: لطفاً در قسمت ذیل چیزی ننویسید

نظر کمیته تخصصی:

امضاء دبیر کمیته تخصصی
تاریخ:

امضاء اعضای کمیته تخصصی:

آدرس ایمیل مدارک علمی : Madarej@Ismc.ir

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
معاونت آموزش
مدیریت مدارک علمی

طرح رساله علمي

سطح: ۳ ☐ ۴ ☐

تاریخ دریافت:	
تاریخ تحویل:	

* توجه: این فرم باید با همیاری و راهنمائي اساتید راهنما و مشاور تکمیل شود.

۱) اطلاعات مربوط به دانش‌پژوه:

نام و نام خانوادگي:		شماره پرونده مرکز مدیریت:	
نام پدر:	ش.ش:	تلفن منزل:	تلفن همراه:
رشته و گرایش:		نام کمیته تخصصي:	
موضوع رساله (مصوّب کمیته):			

۲) نظر اساتید راهنما و مشاور:

نام و نام خانوادگي استاد راهنما:	نام و نام خانوادگي استاد مشاور:
نظر استاد راهنما (درخصوص طرح رساله علمی):	نظر استاد مشاور (درخصوص طرح رساله علمی):
تاریخ: امضاء	تاریخ: امضاء

محقق گرامی:
• در صورت عدم اعلام نظر و امضاء اساتید راهنما و مشاور، طرح شما بررسی نخواهد شد!
• مهلت تکمیل طرح و تحویل آن به واحد کمیته‌هاي تخصصي، حداکثر ۳ ماه پس از تاریخ ابلاغ آن به شماست و عدم ارائه آن در مهلت مقرر، به منزله انصراف از ثبت نام تلقی می شود.

* نویسنده محترم، لطفاً در قسمت ذیل چیزی ننویسید

نظر کمیته تخصصی:

امضاء دبیر کمیته تخصصی
تاریخ:

امضاء اعضای کمیته تخصصی:

وقتی انسان با پدیده ها مواجه می شود یا برای او شناخته شده و معلوم هستند و یامجهول.حس کنجکاوی انسان در او انگیزه ایجاد می کند که به دنبال حل مجهولات برود.
گاهی مجهولات برای انسان دغدغه می شود و ذهن انسان را چنان به خود مشغول می سازد که تبدیل به مشکل می شود .اینجاست که مساله شکل می گیرد
بنابر این مساله علمی حالت یا دغدغه ای است که در مواجه با مشکل یا پدیده ای غیر قابل انتظار در ذهن پژوهشگر به وجود می آید. و به صورت پرسش ظهور می کند.

مشکل ← مساله ← عنوان

راه تبدیل مشکل به مساله:

از جمله راههای تبدیل مشکل به مساله علمی، تجزیه مشکل به مسائل محتمل است که شامل موارد زیر است:

- **–تجزیه به علل**
- **–تجزیه به ابعاد و اضلاع**
- **–تجزیه به مصادیق**
- **–تجزیه به آثار**

مثال:تبدیل مشکل به مساله

- :اگر مشکل "پرخاشگری کودک" باشد
- مسایل:
- بر اساس علل: «اجتماعی ، خانوادگی، مادی، فردی»
- براساس ابعاد : « بعد روانشناسی، بعد دینی»
- بر اساس مصادیق: « رفتاری، گفتاری، رفتاری و گفتاری»
- بر اساس آثار: «روحی روانی، جسمی»

اولین و مهم‌ترین گام مقاله/پایان‌نامه داشتن یک مسئله علمی است.

راه‌های مسئله‌یابی

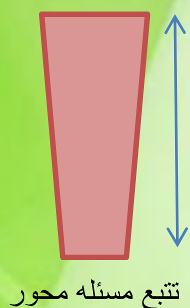
۱. پرسش‌های باقی مانده در ذهن محقق
۲. تأمل در مشکلات جامعه و محیط زندگی
۳. دوری از حالت روزمرگی و تلاش برای تیزبینی بیش‌تر
۴. بررسی فصلنامه‌ها و نشریات مربوط به رشته‌های مودر نظر
۵. موضوعاتی که فراخوان¬های مربوط به کنفرانس¬ها، سمینارها، همایش¬ها و...
۶. رفتن مجدد به سراغ منابع درسی و خواندن از نوع انتقادی
۷. مراجعه به اساتید رشته مورد نظر
۸. مراجعه به مؤلفان در رشته مورد نظر
۹. بررسی اولویت‌های پژوهشی مراکز مربوط
۱۰. مراجعه به چکیده و نتیجه پایان نامه ها وفصل آخر پایان¬نامه¬ها، که «پیشنهادهایی برای پژوهش¬های بعدی آمده است.
۱۱. جست و جو در اینترنت با انواع کلمات کلیدی
۱۲. سخنرانی‌های شخصیت‌های جامعه و نیز برنامه‌های صدا و سیما و مباحث روزنامه‌ها و مطبوعات

یک راه عملیاتی برای انتخاب مسئله

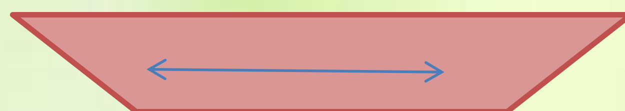
- تدوین یک فهرست از مسائل مناسب بر اساس توجه به معیارهای لازم
- بررسی مجدد تک تک مسائل با نگاه منطقی و واقع‌بینانه
- حذف برخی از مسائل که امکان انجام تحقیق و رسیدن به نتیجه مطلوب در آنها دشوار است
- انتخاب حداکثر دو یا سه عنوان مناسب برای تحقیق
- بررسی هر یک از مسئله‌ها به لحاظ وجود منابع اطلاعاتی و وجود استاد راهنما (موضوع در حوزه توجه به تخصص و علاقه حداقل یکی از استادان باشد)

موضوع یا مسئله

معمولاً تحقیقی که به تتبّع موضوع‌محورانه و موضوعات وسیع می‌پردازد، ظرفی است وسیع و چه بسا بدون عمق کافی، در حالی که پژوهش مسئله محور و بسنده کردن به مسئله‌ای معیّن و محدود، معمولاً به تحقیق، ژرفا و عمق می‌بخشد. احتمال نتیجه بخشی آن بیشتر است.

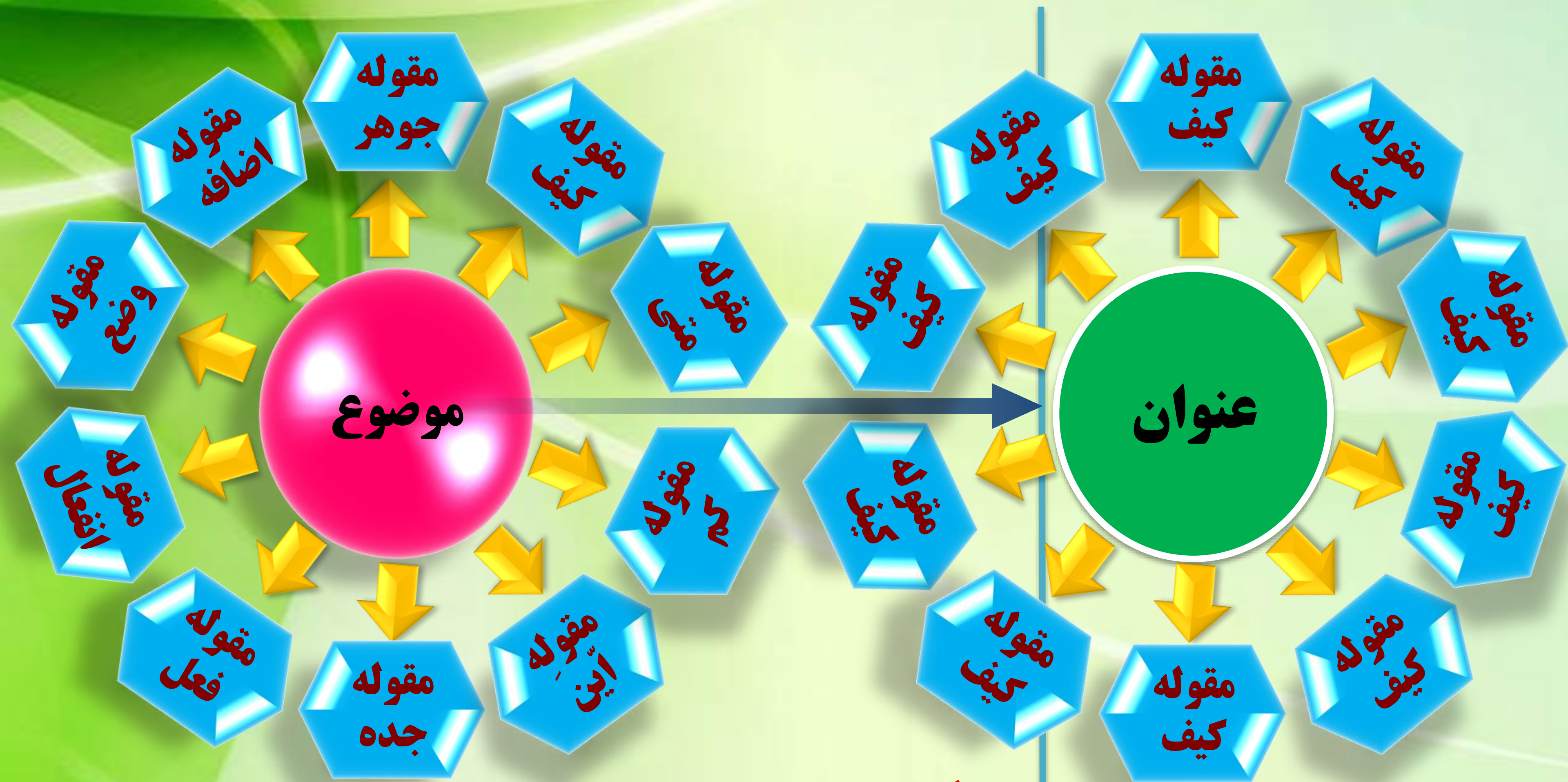
تتبع مسئله محور

تتبع موضوع محور

تفاوت پژوهش موضوع محور با مسئله محور

پژوهش موضوع‌محور	پژوهش مسئله‌محور
ممکن است مقدمه‌ای باشد بر پژوهش‌های مسئله‌محور.	**معمولاً پس از پژوهش موضوع‌محورانجام می‌شود.**
محقق مبتدی زودتر آن را انجام می‌دهند زیرا مطالب تقریباً مرتبط را نیز جمع می‌کند.	**از آنجا که هر مطلبی را نمی‌توان جمع کرد به زحمت بیشتری نیاز دارد.**
کمتر ممکن است مستقیماً به تولید علم بینجامد.	**احتمال تولید علم افزایش می‌یابد.**
ابعاد بسیاری دارد و مهار کردن آن مشکل است.	**ابعاد محدودی دارد و برای چینش مطالب تسلط بر ابعاد محدود آن آسانتر است**
با رویکرد آموزشی سازگار است.	**با رویکرد پژوهشی سازگار است**
برای آموزش و اهداف اطّلاع‌رسانی و تبلیغ مناسب است.	**برای تحقیق و تولید علم و رفع معضلات مناسب است.**
احتمال نوآوری به شدت کاهش می‌یابد.	**احتمال نوآوری افزایش می‌یابد.**
تمرکز خاصی در مباحث آن دیده نمی‌شود.	**تمرکزگرایی در مباحث آن دیده می‌شود.**

- ✓ مسئله محور
- ✓ برای پایان نامه
- ✓ مناسب دوران پژوهشی

- ✓ موضوع محور
- ✓ برای کتاب
- ✓ مناسب دوران آموزشی

راه های تحدید کردن موضوع برای رسیدن به مسئله

- برای محدود کردن موضوع، قرار دادن کلماتی که ابعاد آن را روشن کنند، قبل و بعد از موضوع، می‌تواند راهگشا باشد. برای مثال کلماتی از قبیل: کارکردها، آثار، برکات، آسیب‌ها، عوامل، موانع، ویژگی‌ها، چیستی، جایگاه، تاریخچه، رابطه‌ی مؤلّفه‌ها، عناصر و ... قبل از موضوع اصلی قرار می‌گیرند و یک بُعد خاص را تعیین می‌کنند. سپس با قرار دادن عبارات دیگری که موضوع را از بُعد زمان، مکان، دیدگاه فردی خاص یا ... محدود سازند، می‌توان به یک مسئله واضح و متمایز رسید.
- ۱. الگوی خورشیدی
- ۲. الگوی سه جزئی

یکی از روش‌های خوب تجزیه‌ی موضوع، استفاده از روش «بارش فکری» یا «بارش سؤالات» است.

- **برای اینکه از این روش نتیجه‌ی مطلوب بگیرید به این نکته‌ها توجه کنید:**
- **قبل از رجوع به هر نوع منبع و شکل‌گیری قالب ذهنی شما، تا جایی که می‌توانید مسئله‌ی کلّی را تجزیه کنید.**
- **سعی کنید هر نوع سؤالی که به ذهن شما رسید به سرعت یادداشت کنید، زیرا جوشش و خلّاقیّت فکری قابل پیش‌بینی نیست و اگر در همان زمان یادداشت نکنید، امکان فراموشی مطلب بسیار است.**
- **سؤال یا مسئله‌های عجیب و غریب را نادیده نگیرید. این سؤال‌ها چون ناشی از خلّاقیّت ذهن شما هستد و تازگی دارند عجیب به نظر می‌رسند. گاهی اهمّیت این نوع سؤال‌ها بیشتر از پاسخ آن‌هاست.**
- **از مدل خورشیدی بهره بگیرید تا ذهن شما را بیشتر فعّال سازد و به کار شما نیز جنبه‌ی عینیّت ببخشد.**
- **در حین فرایند اندیشیدن و نوشتن سؤالات، به دنبال سازمان‌دهی و مرتّب‌سازی آن‌ها نباشید.**
- **در هر زمینه‌ای که علاقه دهید تجزیه را ادامه دهید.**
- **از انواع سؤالات از جمله سؤالات توصیفی و تعریفی (چیست؟ چگونه است؟ چه رابطه‌ای وجود دارد و چه تفاوتی وجود دارد؟) و سؤالات تبیینی و توجیهی (چرا؟ به چه دلیل؟) استفاده کنید.**
- **برای تکمیل تجزیه از تجارب و اندیشه‌های دیگران و از منابع و افراد مختلف استفاده کنید.**

بارش فکری (مدل خورشیدی)

نمونه مدل خورشیدی

الگوی سه جزئی

قید	سوالات	موضوع
۱. بررسی مساله در آیات ۲. بررسی مساله در روایات ۳. بررسی مساله در فلسفه اسلامی ۴. بررسی مساله در فلسفه صدرا ۵. بررسی مساله در عرفان اسلامی	۱. غضب به چه معنا است ۲. آیا خداوند نیز دارای غضب است؟ ۳. خداوند چگونه غضب می کند؟ ۴. آیا خداوند از حالتی به حالت دیگر تغییر پیدا می کند؟ ۵. خداوند ثابت، چگونه غضب می کند؟	بررسی غضب الهی

موضوع نهایی: « بررسی و تبیین چگونگی غضب الهی از منظر آیات و روایات و فلسفه صدرا»

حدیث بارش فکری

- وَ قَالَ ع الظَّفَرُ بِالْحَزْمِ وَ الْحَزْمُ بِإِجَالَةِ الرَّأْيِ وَ الرَّأْيُ بِتَحْصِينِ الْأَسْرَارِ؛ پیروزی در دوراندیشی، و دور اندیشی در به کار گیری صحیح اندیشه، و اندیشه صحیح به راز داری است. نهج البلاغة (للصبحي صالح) [۴۶] ۴۸ ..... ص : ۴۷۷

دوراندیشی به جولان درآوردن فکرو اندیشه در اطراف یک موضوع است.

(شرح غرر الحکم، ج۱، ص ۲۶۹).

ویژگی‌های مسئله پژوهشی

- مطرح بودن در حد یک مسئله
- جزئی و محدود و مشخص و شفاف بودن
- علاقه به مسئله و تناسب با مهارت علمی محقق
- تازگی و نو بودن مسئله
- ارزشمندی و دارای اولویت بودن
- امکان انجام پژوهش از لحاظ مختلف
- قابلیت تداوم پژوهش در ابعاد دیگر آن در آینده

آشنايي با اصطلاحات تحقیق

- سؤال آموزشی: مجهولی که جوابش آماده است ولی من نمی‌دانم و باید یاد بگیرم. مثال: چه کسانی خطای فکری ندارند؟
- سؤال پژوهشی: مجهولی که جوابش آماده نیست در تاریخ علم مورد نظر و من یا افراد هم‌رشته‌ای باید در منابع پژوهش کنند. مثال: نقش اخلاق در پرهیز از خطای فکر، در روایات نبوی چیست؟
- تتبع موضوع‌محور: یک بحث کلی که راه ورود هر مطلب مرتبطی به آن باز است. مثال: اقتصاد مقاومتی ؛ اقدام و عمل
- پژوهش مسئله‌محور: پژوهشی که تنها یک سؤال اصلی دارد و یک مقوله‌ای است و در تمام اجزای تحقیق باید در آن متمرکز شویم. مثال: راهکارهای معاونت پژوهش حوزه علمیه قم برای تحقق اقدام و عمل در اقتصاد مقاومتی در بین نخبگان سیاسی

اجزای یک طرح تحقیق

- عنوان
- واژگان کلیدی
- بیانِ مسأله (تشریح ابعاد و حدود مسأله و معرفی دقیق آن، بیان جنبه‌های مورد توجّه در پژوهش حاضر)
- علت انتخاب موضوع و اهمیت و فائده آن
- تاریخچه و پیشینه پژوهش
- سؤال اصلی پژوهش
- سؤالهای فرعی پژوهش
- فرضیه‌های پژوهش(هر فرضیه به صورت یک جمله خبری نوشته شود)
- روش پژوهش
- روش گردآوری اطلاعات و داده ها
- اهداف پژوهش
- سازماندهی پژوهش (شامل بخش‌ها، فصل‌ها و گفتارها)
- نتیجه گیری نهایی
- کتاب شناسی پژوهش

عنوان پایانامه

عنوان پایانامه باید مفهوم اصلی پژوهش را نشـــان دهد . به سخن دیگر، عنوان باید به طور خلاصــه مضمون اصلی پژوهش و متغیرها یا مسائل نظــری مورد پژوهش و رابطهٔ بین آنها را نشـــان دهــد . مثالی از یک عنوان خــوب ایــن اســـت: «تــأثیر مهارتهای صرفی و نحوی در اجتهاد فقهی»

ویژگی‌های عنوان پایانامه

۱. مُشیر به مسئله یا هدف تحقیق باشد

← از عنوان‌های موضوع‌محورانه بپرهیزید

- نبوت در دین‌های یهود و مسیحیت
- فلسفه برای کودکان،
- تحقیقی دربارهٔ ایمان

۲. اختصار و ایجاز

← از تطویل بلاضرورت بپرهیزید

- پژوهش در، بررسی پیرامونِ، مطالعهٔ،
- تحقیق دربارهٔ ....

ویژگی های عنوان (ادامه)

۳. رسا و دقیق

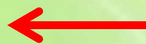
از هر گونه ابهام و ایهام بپرهیزید

٤. زیبا

اما نه خطابی و شعرگونه(خیال انگیز)

٥. نو

از هر گونه عنوان تکراری بپرهیزید

ویژگی های عنوان (ادامه)

۶. مشیر به جهت گیری پژوهشی

← از عناوین موهم اطلاع رسانی بپرهیزید؛

نگاهی نو به، درآمدی بر، آشنایی با
سیری کوتاه در ساحت دین پژوهی

۷. متناسب با فرهنگ

۸. – عنوان باید با محتوای پژوهش، رابطه‌ی تساوی داشته باشد؛

عناوین مضحک برای پایانامه

- سیری کوتاه در سبک زندگی
- نگاهی به سبک زندگی
- نیم‌نگاهی به زینت زن
- نگاهی دوباره به زینت زن
- درآمدی بر فلسفه علم
- آشنایی با کلام
- تحقیقی در باب فقه/ پژوهشی در تفسیر انفسی
- مقدمه‌ای بر فلسفه
- تأملاتی در روش تفکر
- ملاصدرا و فلسفه

نکات بسیار مهم در باره عنوان

- کلمه اول بسیار حساس و تعیین کننده است.
- کلمه اول باید کارکرد مخصص و مقید بودن را به خوبی ایفا کند.
- موضوع مانند ماهی است. اگر ابتدا و رأس آن را مقید و کنترل کنی، در تسلط شما قرار گرفته است.
- عنوان غیرمقید بی بند و بار است و به درد مقاله و پایان‌نامه نمی‌خورد.

نکته

- همچنين عنوان پژوهشنامه بايد جذاب باشد. به تعبير ديگر، عنوان بايد به گونه اي انتخاب شود که نظر خوانندگان را که معمولاً ابتدا فهرست عناوين تحقيقات مندرج در يک مجله علمي را مي خوانند به خود جلب نمايد . از ويژگي هاي ديگر عنوانهاي خوب کوتاه و گويا بودن آنهاست.

نکات دیگر در عنوان

- . عنوان را ناظر به مسأله تحقیق خود انتخاب کنید. برای نوشتن عنوان مقاله، روی پرسش اصلی مطالعه خود متمرکز شوید تا خواننده از اصل مسأله شما مطلع شود.
- عنوان مقاله باید حتی‌الامکان در برگیرنده واژگان کلیدی تحقیق شما باشد.
- باید از انتخاب عنوان عام و کلی پرهیز کنید. در هر شرایطی از اخذ انتخاب عنوان تکراری پرهیز کنید.
- عنوان باید رسا باشد. لذا از به کار بردن واژه‌های نامأنوس،اکیداً خود داری کنید.
- اختصار در عنوان، در شرایط مساوی یک امتیاز محسوب می‌شود.

عنوان

- در کتاب راهنمای انتشارات انجمن روانشناسی آمریکا (انجمن روانشناسی آمریکا، ۱۹۹٤) تعداد کلماتی که برای عنوان پژوهشنامه پیشنهاد شده ۱۰ **تا** ۱۲ کلمه است.

نمونه هایی از عنوان غلط

- شفاعت در قرآن
- زن در قرآن
- قرآن و علم
- تفسیر انفسی قرآن کریم
- سبک زندگی اسلامی
- مقایسه نظر ملاصدرا و قرآن کریم در باره انسان کامل

چند تمرین برای عنوان

- به نظر شما رابطه عنوان با مسئله چیست؟
- کدام عنوانهای زیر درست و کدام غلط است؟

۱. قرآن و علم
۲. اندیشه‌های علمی در قرآن
۳. علل بطلان اندیشه وهابیت از نگاه قرآن
۴. کار از نگاه قرآن کریم
۵. حیات طیبه و زندگی سالم در قرآن
۶. تطبیق برخی از نظرات شیخ انصاری با نظر مراجع امروزی

فهرستی از آسیب های مقاله/پایان نامه در این زمینه

- عنوان آنها عام است؛ مانند شفاعت در اسلام
- عنوانها مشکلات ادبی و روشی دارند؛ مانند شک در قرآن
- به موضوع محوری مبتلا هستند و مسئله ندارند؛ مانند سبک زندگی اسلامی در قرآن
- کلمات ابهام‌آمیز دارند مانند ضرورت حیا در موارد مختلف زندگی
- محقق خود را با تمام مقولات مواجه می کند و حق هیچ کدام را به طور کامل نمی تواند اداء کند؛ مانند ولایت در فرهنگ شیعه
- محقق نمی‌تواند سؤال اصلی خود را مشخص کند.

چند نمونه از عناوین نادرست:

- ۱. کار از نظر آیات و روایات؛
- ۲. موفقیت از نظر قرآن؛
- ۳. پژوهشی در باره ولایت فقیه؛
- ۴. شرایط منتظر واقعی؛
- ۵. کفر از نظر آیات و روایات؛
- ۶. صبر در اسلام؛
- ۷. تقوا و آثار اخروی آن؛
- ۸. عوامل افزایش طلاق در دهه‌های اخیر؛
- ۹. نگاهی به ولایت فقیه؛
- ۱۰. نیم‌نگاهی به بحث خاتمیت؛
- ۱۱. نگاهی دوباره به مسئله شرّ؛
- ۱۲. درآمدی بر شفاعت از نگاه شیعه؛
- ۱۳. پژوهشی در باب رجعت؛
- ۱۴. پژوهشی مختصر در باره تربیت فرزند.

چند نمونه از عناوین درست:

- ۱. ارزش کار فکری و معنوی از نظر آیات و روایات؛
- ۲. راهکارهای موفقیت علمی از نظر قران؛
- ۳. نقد ادله مطلق بودن ولایت فقیه از نگاه متکلمان معاصر؛
- ۴. شرایط معنوی منتظر واقعی از نگاه شهید مطهری؛
- ۵. معیار کافر شدن از نظر روایات شیعی؛
- ۶. آثار صبر بر گناه از نگاه اسلام؛
- ۷. آثار اخروی تقوا از نگاه نهج‌البلاغه؛
- ۸. عوامل افزایش طلاق در پنج سال اول زندگی بین زوج‌های تحصیل‌کرده در قم در دهه اخیر (تحقیق میدانی)؛
- ۹. وجوه اهمیت ولایت فقیه از منظر قرآن و روایات؛
- ۱۰. بحث تطبیقی خاتمیت از نگاه شهید مطهری و اقبال لاهوری؛
- ۱۱. نقد و بررسی ادله فلاسفه قرون وسطا در تبیین مسئله شرّ؛
- ۱۲. شرایط شفاعت‌شوندگان از نگاه شیعه؛
- ۱۳. طبقه‌بندی ادله رجعت در متون اسلامی؛
- ۱۴. بررسی نقش نوجوان در تربیت خویشتن از نگاه متون اسلامی.

مسئله شناسی چیست؟

- مؤثرترين كار، براي حل مسئله شناخت آن است.
- شناخت دقيق مسئله يعني پاسخ به هر آن چيزي كه در طرحنامه از ما خواسته شده است.

گونه شناسی مسئله

پژوهشگر باید پس از انتخاب مسئله‌ی مورد پژوهش، نوع آن را شناسایی کند؛ زیرا گونه‌شناسی مسئله در تعیین روش حل مسئله، تأثیر مستقیم دارد. مسئله‌هایی که در علوم اسلامی و انسانی مورد پژوهش قرار می‌گیرند، در شش دسته قابل تقسیم هستند:

- **۱. مسئله‌ی تعریف کننده (چیستی): بیان ماهیت و مفهوم یک پدیده یا اصطلاح علمی.**

برای مثال: چیستی علم حضوری و اقسام آن، چیستی استعداد در فلسفه و روان‌شناسی، چیستی ایمان از دیدگاه ملاصدرا، چیستی عالم برزخ، چیستی لذّت از منظر ابن سینا.

- **۲. مسئله‌ی توصیف کننده (چگونگی): بیان احکام، خواص و ویژگی‌ها.**

وقتی در پژوهش خود با چنین مسئله‌ای مواجه هستیم، ممکن است با مقوله‌ی تعریف هم سروکار داشته باشیم، ولی در حد یک مقدمه که باید از آن بگذریم و به بیان ویژگی‌ها بپردازیم. توصیف در هر علمی روش متفاوتی دارد. مثلاً در علوم تجربی، تاریخی، جغرافیایی، هنری و... از روش‌هایی مثل آزمایش و مشاهده و مراجعه به منابع قدیمی و... استفاده می‌شود.

بعضی از مسائلی که با روش توصیف حل می‌شوند عبارت‌اند از: صفات فرابشری امامان، جایگاه امام محمدباقر علیه السّلام در تبیین نظریه‌ی امامت، وجوه شیعی فلسفه‌ی فارابی، توصیفی تاریخی از وحدت حوزه و دانشگاه

- **۳. مسئله‌ی تبیین کننده (چرایی ثبوتی): بیان علّت وقوع پدیده‌ها.**

برای مثال: علّت حسادت در کودکان و راه‌های درمان آن، چرایی مواجههی غرب و اسلام سیاسی در دوره‌ی معاصر، علل بدخطی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی، علل افسردگی در نوجوانان و روش‌های پیشگیری از آن.

۴. مسئله‌ی توجیه کننده (چرایی اثباتی): بیان ادلّه‌ی یک نظریه و دیدگاه.

برای مثال: ادلّه و مبانی ریاست مرد بر خانواده از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی، ادلّه‌ی حجیّت سیره‌ی متشرّعه، ادلّه‌ی صدرالمتألّهین بر وحدت وجود، دلایل عقلی عصمت امام از دیدگاه فریقین.

۵. مسئله تفسیرکننده (انواع روش‌های متن محور): بیان مفاد و محتوای یک متن و توضیح آن.

برای مثال: بررسی معناشناختی «اصطفاء» و پیوند آن با مقام ابراهیم علیه السّلام در قرآن کریم، تحلیل معناشناختی مفهوم قرآنی «ایمان» با تأکید بر آرای متکلمان مسلمان، بررسی واژه‌های هم گرای «حجاب» و «ستر» با تأکید برآیه‌ی ابتلا، بررسی و معناشناسی تطبیقی حدیث «من مات و لم یعرف امام زمانه مات میته جاهلیه».

۶. مسئله‌ی توصیه‌کننده:

برای مثال: راهکارهای مبارزه با فساد اداری بر اساس ارزش‌های اسلامی، حقوق اهل ذمّه در نظام اسلامی، راهکارهای ارتقای کیفیّت آموزش در مدارس ابتدایی، وقت خود را چگونه مدیریت کنیم؟

گونه‌های مسائل پژوهشی به اعتبار هدف

- مسئله تعریفی
- مسئله توصیفی
- مسئله تبیینی
- مسئله توجیهی
- مسئله تفسیری
- مسئله توصیه ای

واژگان کلیدی:

کلماتی هستند که نمای کلّی تحقیق شما را به مخاطب نشان می‌دهند. خواننده با نگاهی به این واژه‌ها اجمالاً در جریان محتوای پژوهش قرار می‌گیرد و نکته‌های مهمّ آن را در می‌یابد.

این کلمات را نباید معنا و ترجمه کنیم یا توضیح دهیم؛ فقط «ذکرمی‌کنیم» و بین آن‌ها ویرگول می‌گذاریم. واژگان کلیدی به مخاطبان کمک می‌کند که در جست‌وجوهای اینترنتی یا کتابخانه‌ای، به پژوهش شما دست یابند.

در انتخاب کلیدواژه‌ها دقت کنید از کلماتی استفاده کنید که اهمیت علمی داشته باشند. مثلاً اگر موضوع شما «مؤلّفه‌های جنگ نرم» باشد، واژه‌ی «مؤلّفه» را در کلیدواژه‌ها نیاورید؛ زیرا این کلمه بسیار کلّی‌تر از آن است که با ذکر یا جست‌وجوی آن، به محتوای مشخص و مفیدی دست یابیم. یا مثلاً در مقاله‌ای که عنوان آن «تقدم تفسیر موضوعی بر ترتیبی» است، کلماتی مانند «تقدم»، «معیار»، «معیار برتری» و«رابطه» و مانند آن‌ها کلیدواژه‌های خوبی نیستند. با ترکیب وصفی و اضافی می¬توانیم تا حدودی این مشکل را برطرف کنیم؛ مثلاً بگوییم: «تقدم تفسیر موضوعی» و «روش تفسیر». به هر حال، باید واژگانی را بیاوریم که به طور مستقل محتوای تحقیق ما را معرفی می‌کنند.

نکات مهم در واژگان کلیدی

- در مورد تعداد کلیدواژه‌ها دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد که از حداقل ۳ تا حداکثر ۱۰ مورد پیشنهاد می‌شود.
- . نام شخصیت‌ها و اعلام مانند علامه طباطبایی و شهید مطهری نیز ممکن است در کلیدواژه‌ها آورده شوند.
- کلیدواژه، در مقاله‌های علمی، نقش نمایه و در کتاب‌ها و پایان‌نامه‌ها نقش فهرست را ایفا می‌کنند.
- کلیدواژه، نمای کلی تحقیق را در ذهن محقق نشان می‌دهد لذا با نگاهی به کلیدواژه‌ها این نمای کلی باید به خواننده نیز منتقل شود.
- ناتوانی محقق در انتخاب کلیدواژه‌های پایانامه خود، حکایت از نارسا بودن تصور وی از تحقیق خویش است زیرا این کلمات در واقع راهنمای نکات مهم موجود در مقاله/ پایانامه است.
- کلیدواژگان نباید خیلی عام باشد و نه آنقدر خاص باشد که بخشی از گزارش تحقیق شما را نمایندگی نکند. کلماتی مثل ویژگی، شرایط، اقسام، آثار و نتایج و ... برای واژگان کلیدی مناسب نیستند.
- وقتی که واژه‌ای را در میان کلیدواژه‌ها می‌آورید، در واقع، به مخاطب اعلام می‌کنید که برای وی مطالب کافی در این تحقیق آورده‌اید و ارزش مراجعه دارد.
- استفاده از ترکیب وصفی و اضافی اشکال ندارد. مثلاً بگوییم: «تقدم تفسیر موضوعی» و «روش تفسیر». اما برخی می‌گویند استفاده از کلمات عطفی درست نیست.
- باید در جستجوهای پژوهش به مترادفات و گاهی نیز به متضادهای کلیدواژه‌ها توجه داشت.

بیان مسئله

- **یکی از بخش های اصلی طرح تحقیق است.**
- تعریف مسئله معمولاً در آغاز طرحنامه‌ی تحقیق و نیز در ابتدای مقدمه‌ی مقاله و همچنین در آغاز کلیات پایان‌نامه می‌آید.
- تعریف مسئله: عبارت است از چند سطر یا چند بند که حاوی واقعیت‌های موجود، مبانی، مسلّمات و بدیهیات مرتبط با بحث است و به جمله یا پرسشی شبیه به عنوان ختم می‌شود.

بیان مسئله

- اولین گام برای شکافتن موضوع است.
- محقق باید تلاش کند شناختی اجمالی اما دقیق از موضوع به خواننده رائه کند.
- ملاک اصلی یک "بیان مساله" خوب این است که خواننده کم اطلاع یا بی اطلاع که هیچ گونه آشنایی با موضوع ندارد با مطالعه آن، موضوع به خوبی برایش روشن گردد.
- عناصر ذیل با بیانی شفاف و علمی باید در بیان مساله آورده شود:
- -تعریفی کوتاه از موضوع
- – بیان جایگاه موضوع (تبار شناسی)
- -مشخص نمودن ابعاد و زوایای گوناگون بحث
- -مشخص نمودن محدوده تحقیق(قلمرو)

تعریف یا بیان مسئله

- بند اول: اشاره به جایگاه مهمترین واژه در علم مربوط
- تعریف آن و تقسیم مهمی اگر دارد(بیان مقدمه کلی)
- اشاره به دیدگاههای مهمی که در باره موضوع مطرح است
- بند دوم: اشاره به مبانی و حقایق مسلّم
- توصیف یک پدیده یا وضعیت و سپس پرسیدن از علل آن
- ترسیم وضع موجود و فاصلۀ ما با وضع مطلوب
- اشاره به اختلاف دیدگاهها که منشأ سردرگمی شده است
- اشاره به برخی تناقضات در نظر وعمل یا بین مبانی و ...
- بیان اهمیت و ضرورت تحقیق(در پایانامه خیلی باید خلاصه ذکر شود. بیان اهمیت و ضرورت برای ایجاد انگیزه است).
- سؤال اصلی
- بند سوم: تبارشناسی

نکات مهم در تبین مسئله

- در روند بیان مسئله محقّق باید دقت کند که پاسخ سؤال اصلی تحقیق را بیان نکند، بلکه فقط نشان دهد که در چه روند و فرایندی و باکنار هم چیدن چه معلوماتي، اکنون به یك مجهول بی پاسخ رسیده که قرار است در این پژوهش به آن پاسخ دهد.
- سعی کنید از موضوع دور نشوید
- واژه های مبهم به موضوع شما آسیب می زند.

عنوان: نقش آموزه های قرآنی در سبک گفتار اسلامی

تعریف مسئله (به اختصار)

قرآن معجزه جاویدی است که حاوی گفتار خداوند است برای نجات بشر. آموزه های قرآن همگی برای هدایت و رستگاری انسان در حوزه های مختلف نازل شده اند. یکی از این حوزه ها که برای نوع بشر کاربرد فراوانی دارد عرصه گفتار است. انسان بدون گفتار نمی تواند اغراض و نیازهای خود را به دیگران بفهماند و با دیگران ارتباط برقرار کند. بدون تربیت قرآنی ممکن است این نعمت به آسیبهای زیادی آلوده گردد. از آنجا که قرآن در همه عرصه ها برای هدایت انسان دستور العمل های شفابخش دارد و از سوی دیگر، بسیاری از افراد جامعه از آسیبهای زبانی رنج می برند اکنون پرسش ما این است که نقش آموزه های قرآنی در سبک گفتار اسلامی چیست؟

نمونه هایی از تبین مسئله

۱. آسیب‌شناسی تبلیغات حوزویان در دوره‌ی بعد از انقلاب در ایران

- تبلیغ در لغت به معنای رساندن و در اصطلاح هرگونه بیان نوشتاری و گفتاری درباره‌ی معارف و احکام دین است که کارشناسان دینی در حوزه و دیگر مراکز مشابه به آن اقدام می‌کنند. هدف از تبلیغ، ارشاد و اصلاح جامعه است و تحقّق نیافتن این هدف، آن گونه که شایسته است، نوعی آسیب و اختلال شمرده می‌شود. بیش از ۳۰ سال است که انقلابی با ماهیت دینی و فرهنگی در کشور ما رخ داده است و سالانه بسیاری از حوزویان، در ایام و مناسبت‌های گوناگون، در مراکز مختلف، به تبلیغ معارف و ارزش‌ها می‌پردازند و همگام با آن‌ها نهادهای گوناگون، با انواع هزینه‌ها و به اشکال مختلف، به این امر اهتمام می‌ورزند. اما هنوز می‌بینیم که بسیاری از جوانان به شایستگی با مسائل دینی آشنا نشده‌اند و رفتارهایی از آن‌ها سر می‌زند که نشان می‌دهد گویا اصلاح نشده‌اند. اکنون این پرسش مطرح می‌شود که این همه تبلیغ با چه آسیب‌ها و مشکلات و موانعی روبرو و آمیخته بوده که در حد خود مؤثر نیفتاده است؟ این مسئله در علوم مختلف ریشه دارد و ما از نظر جامعه‌شناختی و روان‌شناختی و در حیطه‌ی حوزه‌ی برادران در دوره‌ی بعد از انقلاب در کشورمان آن را بررسی خواهیم کرد.

نمونه دیگر

- تقیه که به معنای مخفی نگه داشتن عقاید است، شخص متدین را گاهی در شرایطی قرار می‌دهد که وی ناچار است به مدت طولانی و در محافل گوناگون عقاید خود را ابراز نکند و بر اساس مقتضیات آن، عملکردهای محسوسی نداشته باشد. از سوی دیگر، ایمان علاوه بر قلب باید به زبان نیز جاری شود و در ارکان و اعضا نیز به مقتضای آن عمل شود. با توجه به اینکه بین ظاهر و باطن ارتباط زیادی وجود دارد و اعمال ظاهری انسان ممکن است در دل او نیز نهادینه شود، این سؤال پیش می‌آید که آیا تقیه‌ی مستمر ممکن است به ضعف و سردی ایمان نهفته و عمل‌نشده در دل شخص بینجامد؟ به عبارت دیگر، آیا بین تداوم تقیه و ضعف ایمان رابطه‌ای برقرار است؟

گستره خاصی از علوم به تبارشناسی اشاره دارد

- محقق وظیفه و حق دارد بحث خود را بر اساس معیارهایی محدود کند. یکی از این راهها، تبارشناسی صحیح است.
- تبارشناسی یعنی محقق مشخص کند که موضوع بحث او به طور کلی ممکن است در چه رشته ها یـا شـاخه هـا و
گستره خاصی از علوم به تبارشناسی اشاره دارد
گرایشهایی از علوم و با چه منظری مورد بحث قرار گیـرد و او تصمیم دارد از چه حیث یا منظری آن را بحث کند.

دو نکته در باره تبارشناسی:

۱. اگر تبارشناسی نکنیم، روش، پیشینه و نوآوری مشخص نخواهند شد.
۲. محقق می تواند با توجه تخصصهای خود و اساتید راهنما و مشاور، بحث خود را به صورت میان رشته‌ای انجام دهد.

نمونه‌ای از تبارشناسی:

تقيه به خودي خود يکي از مباحثي است که در علوم و شاخه‌هاي متعددي مي‌تواند مورد بحث قرار بگيرد. احکام خمسه‌ی آن در شرايط مختلف بر عهده‌ی فقه است. نقش تقيه در اعتماد به احاديث و روايات و راويان آن‌ها به فقه‌الحديث و علم رجال مربوط مي‌شود. از اين حيث که تقيه در روابط اجتماعي مردم در يک جامعه چه تغييري مي-تواند ايجاد کند، به علم جامعه‌شناسي ربط دارد. محقّقان اديان و فرق و مذاهب نيز مي-توانند از زاويه‌ی اينکه اين آموزه در کدام اديان و مذاهب و چگونه در آن‌ها جريان دارد، به بحث‌هاي خاص خودشان بپردازند. پيدايش، سير تحولات و تطورات و نيز وضع فعلي آن را از نگاه تاريخي مي‌توان بحث کرد. بحث تقيه، جنبه‌ی روان‌شناختي نيز مي‌تواند داشته باشد... اما در تحقيق حاضر آن را ابتدا از نگاه تاريخي و سپس از نگاه کلامي پيگيري خواهيم کرد تا رابطه‌ی آن را با ايمان در صورت تداوم تقيه بررسي کنيم.

یک توصیه در باره دامنه تحقیق

تحقیق باید مسئله‌محور باشد و روی یک مقوله متمرکز شود.

سوال اصلی

- یکی از مهم ترین ارکان طراحی پژوهشی ، سازماندهی سوالات است.
- هر تحقیقی دارای یك سوال اصلی تحقیقاتي است.
- عنوان تحقیق یك شبه جمله (بدون فعل) است، هرگاه به صورت یك جمله استفهامی تبدیل شود شما به سوال اصلی تحقیق رسیده اید.

رابطه عنوان مقاله / پایان نامه با سؤال اصلی چگونه است؟

رابطه تساوی است. مثال:

عنوان: نقش قرآن در اصلاح گفتار بین انسانها

سؤال اصلی: نقش قرآن در اصلاح گفتار بین انسانها چیست؟

مثال

سؤال اصلی تحقیق	عنوان تحقیق
باطن قرآن کریم از منظر روایات چیست؟	چیستی باطن قرآن کریم از منظر روایات
علل ناکارآمدی مقابله با قاچاق کالا چیست؟	علل ناکارآمدی مقابله با قاچاق کالا
استمرار ولایت بعد از خاتمیت بر اساس حکمت صدرایی چگونه است؟	استمرار ولایت بعد از خاتمیت بر اساس حکمت صدرایی
دیدگاه ابن سینا و ارسطو دربارهٔ ماهیت نفس و نتایج این دیدگاه‌ها در زندگی پس از مرگ چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با هم دارد؟	مقایسهٔ دیدگاه ابن سینا و ارسطو دربارهٔ ماهیت نفس و نتایج این دیدگاه‌ها در زندگی پس از مرگ
رابطهٔ دانش فقه و علم حقوق در نظام حقوقی ایران چگونه است؟	رابطهٔ دانش فقه و علم حقوق در نظام حقوقی ایران

سوالات فرعی

- از جمع سوالات فرعی باید همان سوال اصلی شکل بگیرد نه کمتر و نه بیشتر
- سوال های فرعی ارکان بلا فصل سوال اصلی هستند.
- فصول تحقیق بر اساس سوالات فرعی هستند.(این سوالها فصل ساز هستند).
- نکته: ساختار مقاله چیزی به نام کلیات و فصل بندی وجود ندارد.
- هیچ گاه سوال اصلی نباید با سوال فرعی یکی شود.
- سوال های ریزتری نیز ذکر می‌شود که که سوالات فرعی تر یا فرعی فرعی می نامند. (نباید با سوال های فرعی خلط شوند).
- معانی لغوی و اصطلاحی سوال فرعی نیستند بلکه فرعی ترند.
- سوال اصلی و فرعی نباید با کلمه «آیا» شروع شود زیرا جواب به این گونه سوالات بله یا خیر است درحالی که سوالات در صدد تحلیل چرایی، چیستی، چگونگی، آثار و... هستند.
- تعداد سوالات فرعی معمولا بین ۳ تا ۶ است.
- سیر منطقی بین سوالات حفظ شود.
- مبهم و غیر قابل حل نباشند.

شیوه طراحی سوالات فرعی

- بارش فکری و طرح هرگونه سوال
- سنجش ارتباط بین سوالات
- حذف سوالات غیرمرتبط
- تنظیم منطقی بین سوالات
- باز نگری نهایی

سؤال اصلی و سؤالات فرعی

مثال اول: **سؤال اصلی پژوهش:**

ازدیدگاه نهج البلاغه،امام در جامعه چه نقشی دارد؟

- **سؤالهای فرعی پژوهش:**

۱. نقش عقیدتی امام در جامعه از نگاه نهج البلاغه چیست؟
۲. نقش اخلاقی امام در جامعه از نظر نهج البلاغه چیست؟
۳. نقش سیاسی امام در جامعه از نظر نهج البلاغه چیست؟
۴. نقش اقتصادی امام در جامعه از نظر نهج البلاغه چیست؟

تأثیر قناعت بر سبک زندگی اسلامی جوانان چیست؟

فصل اول: مفاهیم و کلیات

گفتار اول: مفهوم‌شناسی

گفتار دوم: ؟

فصل دوم: تأثیرات عقیدتی قناعت بر سبک زندگی اسلامی جوانان

فصل سوم: تأثیرات سیاسی قناعت بر سبک زندگی اسلامی جوانان

فصل چهارم: تأثیرات اخلاقی قناعت بر سبک زندگی اسلامی جوانان

فصل پنجم: تأثیرات اقتصادی قناعت بر سبک زندگی اسلامی جوانان

یک تمرین برای فصل‌بندی

علل اختلاف مسلمانان از دیدگاه قرآن و سنت

یک مثال برای سؤال اصلی و سؤالات فرعی

- مستندات قرآنی خداشناسی در دعای عرفه چیست؟
- مستندات قرآنی صفات ایجابیه ذاتیه خداوند در دعای عرفه چیست؟
- مستندات قرآنی صفات ایجابیه فعلیه خداوند در دعای عرفه چیست؟
- مستندات قرآنی صفات سلبیه ذاتیه خداوند در دعای عرفه چیست؟
- مستندات قرآنی صفات سلبیه فعلیه خداوند در دعای عرفه چیست؟

مهارت فصل بندی

فصل بندی بر طبق سؤالات فرعی است. اگر شما ۴ سؤال فرعی داشته باشید، به همان ترتیب و به همان تعداد باید فصل داشته باشید.

- **نکته:** تأکید می‌شود که برای محتوای فصل «کلیات» پایان‌نامه سؤال طرح نکنید؛ زیرا هر بحثی را که انتخاب کنید، مجاز هستید معنای لغوی و اصطلاحی و یک بحث مختصر مبنایی و لازم را در کلیات بگنجانید. بنابراین، نیازی نیست که در باره معنای لغوی و اصطلاحی و مبانی بحث، سؤال طرح کنید. چون این سؤال‌ها، اصطلاحاً فرع و شاخه سؤال اصلی محسوب نمی‌شوند، بلکه سؤال‌های مقدماتی، زمینه‌ای و غیرفرع هستند.

برای مثال اگر عنوان تحقیق «راهکارهای مقابله با مفاسد اجتماعی از منظر قرآن و روایات» باشد، به چند شکل می‌توان سؤالات فرعی را تعیین کرد و تحقیق را فصل بندی نمود:

شکل اول:

۱. راهکارهای پیشگیرانه در مقابله با مفاسد اجتماعی کدامند؟
۲. راهکارهای درمان مدارانه در مقابله با مفاسد اجتماعی کدامند؟

شکل دوم:

۱. راهکارهای اثرگذار بر عقل و اندیشه برای مقابله با مفاسد اجتماعی کدامند؟
۲. راهکارهای اثرگذار بر قلب و احساسات برای مقابله با مفاسد اجتماعی کدامند؟
۳. راهکارهای اثرگذار بر کردار و رفتار برای مقابله با مفاسد اجتماعی کدامند؟

شکل سوم:

۱. راهکارهای مقابله‌ی فیزیکی با مفاسد اجتماعی کدامند؟
۲. راهکارهای مقابله‌ی فرهنگی با مفاسد اجتماعی کدامند؟

شکل چهارم:

۱. راهکارهای مقابله با مفاسد جنسی اجتماع چیست؟
۲. راهکارهای مقابله با مفاسد اقتصادی اجتماع چیست؟
۳. راهکارهای مقابله با مفاسد خانوادگی چیست؟
۴. راهکارهای مقابله با مفاسد سیاسی در اجتماع چیست؟

ضرورت و اهمیت تحقیق

برای بیان اهمیت تحقیق باید به این سوالات پاسخ داد:

- این تحقیق چه اهمیتی و ارزشی دارد؟
- چه کسانی از نتایج آن بهره مند می شوند؟
- چه نیازی به دانستن است؟
- چه مشکلی را حل می کند؟
- اگر حل نشود چه پیامدهایی را دارد و بالعکس؟

برای روشن شدن اهمیت مسئله

۱. بیان اختلاف آرا
۲. پیامدهای مثبت حل مسئله
۳. وجود خلاء های معرفتی
۴. ناسازگاری دو مطلب و لو درظاهر
۵. ابهام یا خلط بین مطالب

تفاوت اهمیت تحقیق با ضرورت تحقیق:

اهمیت مسئله به ذات و ماهیت مسئله بدون توجه به شرایط زمانی، مکانی خاص و ... مربوط است در حالیکه ضرورت انجام تحقیق در باره یک مسئله به فوریت زمانی، مکانی و ... تحقیق در باره آن مسئله بر می گردد. محقق باید دلایل قانع کننده ای برای بیان ضرورت انجام تحقیق در باره مسئله بیاورد و منافع انجام تحقیق و پی آمدهای عدم انجام تحقیق را تبیین کند.

قابل یادآوری است آنچه انجام یک تحقیق را مجزا می کند جهاتی که به ضرورت تحقیق باز می گردد نه صرف اهمیت فی ذاته تحقیق.

- اهمیت عبارت است از اینکه چرا باید این مسئله حل شود و ضرورت، یعنی اینکه اگر این مسئله حل نشود، چه پیامدهایی خواهد داشت. در قسمت اهمیت و ضرورت، باید توضیح دهید که اگر این مسئله حل شود، چه آثار و برکاتی خواهد داشت و چه مسائل دیگری به تبع آن حل خواهند شد. همچنان‌که بی‌تفاوتی به حل آن، چه مشکلاتی را ممکن است ایجاد کند. هر محققی باید در این قسمت، گزینش مسئله خود را از لحاظ اولویت داشتن و نیازسنجی توجیه کند.

بیان دیگر در تفاوت ضرورت و اهمیت

اهمیت در واقع بیان ارزش های اساسی تحقیق است.محقق در این قسمت بر پایه دیدگاه خود بیان می کند اهمیت این موضوع تا چه حد است و چه فوایدی دارد.

- ضرورت تحقیق گاه ناظر به اجتماع است، گاه ناظر به شخص ، گاه ناظر به زمان و موقعیت کنونی و در مواردی خلاء پژوهشی است.
- در ضرورت تحقیق، محقق باید ادله خود برای لزوم بررسی علمی موضوع را ارائه دهد: پژوهش مورد نظر چه مشکلی را حل می کند؟ ، چه چیزی را به دانش بشری در حوزه تحقیق می افزاید؟
- نکته: گاهی به رغم برخورداری موضوع از اهمیت، فاقد ضرورت است.به ویژه اگر اندوخته تحقیقات مربوط به آن موضوع ، قابل توجه باشد

نمونه

عنوان پایان نامه: ادله ی مرجعیت علمی حضرت فاطمه زهرا)س(

- مرجعیت حضرت زهرا)س(یک مساله مهم اعتقادی در مکتب شیعی است که آثار زیادی دارد؛ از اینرو تبیین درست و مستدل آن علاوه بر این که باعث تقویت این اعتقاد می گردد، سبب شناساندن دقیق و عمیق جایگاه علمی و شخصیتی حضرت زهرا)س(وافزایش درک و معرفت دوستداران آن بزرگوارمی شود.
- با توجه به شرایط جامعه امروزی و اهمیت نقش زنان در امور اجتماعی و سیاسی ، تبیین جایگاه حضرت زهرا)س(و اثبات مرجعیت علمی آن بزرگوار به هدف الگو گیری از آن شخصیت اسوه، ضرورت جدی دارد.

مثال: بیان اهمیت و ضرورت

موضوع: علل روابط ناهنجار دختر و پسر در جامعه‌ی ایران اسلامی

یکی از مسائل مهم اجتماعی در سال‌های اخیر در جمهوری اسلامی ایران، مسئله‌ی روابط دختر و پسر است. درباره‌ی این پدیده مانند بسیاری پدیده‌های اجتماعی دیگر، دیدگاه‌های متفاوت و گاه متضادی وجود دارد که می‌توان تا حد زیادی آن‌ها را تیپ‌بندی کرد.

برداشت عمومی افراد جامعه‌ی ایرانی، گسترش روابط دختر و پسر در ایران و نزدیک شدن الگوی آن به الگوی دوستی‌های میان دو جنس در کشورهای غربی را تأیید می‌کند.

اگر بپذیریم که پدیده‌هایی چون تأخیر در سن ازدواج، گرایش به مد، هسته‌ای‌تر شدن خانواده‌ها و فردگرایی در سال‌های اخیر در کشور ما توسعه یافته است، باید دانست که به موازات همه‌ی این مسائل، روابط ناهنجار میان دختران و پسران نیز افزایش یافته و باید برای بازگرداندن جامعه به هنجارها و ارزش‌های مذهبی و فرهنگی، تلاش کرد.

در این مسیر، پیش از هرچیز، یافتن علل این پدیده اولویت دارد که با توجه به نقص پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه، این پژوهش تلاش خواهد کرد این خلأ را پر کند.

نمونه دیگر

موضوع: کارکردهای آموزه‌ی فطرت در متون اسلامی

بررسی نقش فطرت به عنوان اساس معرفت اسلامی، شناختن سرمایه‌ی مشترک همه‌ی انسان‌ها و نقطه‌ی مهمی در آغاز هر گونه تعلیم و تربیت است و کسب معارف دیگر را تسهیل می‌کند. استقرا و تبیین نقش‌ها و کارکردهای فطرت، در عصر حاضر که با وجود تمام تلاش‌های هدایت‌گرانه، انواع انحراف‌ها در برخی انسان‌ها دیده می‌شود، می‌تواند در عرصه‌های اجتماعی و اخلاقی، ما را به آسیب‌شناسی و راهکارشناسی مؤثری رهنمون کند. این کارکردها، پراکنده و بیشتر غیرمستقیم، در برخی منابع ذکر شده‌اند و گردآوری و تنقیح این نقش‌ها و کارکردها اثر جدیدی می‌طلبد که این نوشتار در پی برطرف کردن همین خلأ است.

اهداف

- هر تحقیق برای دستیابی به هدف های خاصی انجام می شودکه در مساله آن پنهان است .
- می توان گفت که اهداف همان چشم انداز تحقیق هستند و به دو دسته تقسیم می شوند :
- هدف کلی: در بردارنده دغدغه اصلی محقق است که به نوبه خود در سوال اصلی انعکاس یافته است؛ بنابراین هدف کلی پاسخ به سوال اصلی پژوهش است)پاسخگویی به دغدغه مبنایی و اصلی تحقیق(
- اهداف فرعی)جزیی(: این اهداف در ذیل هدف کلی هستند و از آن بر می خیزند .
- می توان آنها را از سوالهای فرعی به دست آورد.
- پژوهشگر با بیان این اهداف، نشان می دهد که در پژوهش، قرار است چه کاری انجام بگیرد .

اهداف تحقیق

هر تحقیقی برای دستیابی به اهداف مشخصی انجام می‌شود و محقّق باید روشن و ساده، این اهداف را در طرحنامه بیان کند و کارهایی را که در تحقیق انجام خواهد داد برشمارد. اینکه هدف او در این پژوهش، توضیح و رفع ابهام است، یا اثبات و استدلال، یا تعریف، یا دفع شبهه، توجیه و تبیین و...

برای مثال در موضوع «کارکردهای آموزه‌ی فطرت در متون اسلامی»:

اهداف این بحث عبارت‌اند از: مفهوم‌شناسی فطرت، دسته‌بندی آیات مربوط به آن، تفسیر و تحلیل آیات و توصیف و توجیه کارکردهای فطرت در حوزه‌ی عقاید، احکام و اخلاق

. معرفی موضوع و قابلیت های آن

. معمولا با تبدیل سؤال‌های فرعی به شبه جمله، می‌توان اهداف را نیز به دست آورد.

نمونه(اهداف)

عنوان پایان نامه : ادله ی مرجعیت علمی حضرت فاطمه زهرا)س(از منظر قرآن و سنت

- اثبات مرجعیت علمی حضرت زهرا)س(در ابعاد گوناگون اعتقادی، سیاسی و...
- استخراج ادله ی ضرورت مرجعیت و جواز آن.
- جمع آوری ادله نقلی) قرانی و روایی(و عقلی در اثبات مرجعیت علمی حضرت زهرا س)

پیشینه یا سابقه بحث یا ادبیات پژوهش:

تحقیقات مدون و نامدونی که درباره مسئله مورد نظر ما نوشته یا بیان شده است.

پیشینه موضوع تحقیق:

هیچ تحقیقی در خلأ صورت نمی گیرد و هر مطالعه ای دارای سابقه یا پیشینه است.در واقع هر پژوهش در تداوم پژوهش های پیشین انجام می گیرد. مراد از نوشتن پیشینه ، نشان دادن وقوف محقق نسبت به سابقه تاریخی مساله مورد تحقیق در گستره مربوط است . اینکه در این گستره ، چه زمینه ها و آثاری وجود دارد ، چه تحقیقاتی انجام شده و جایگاه تحقیق حاضر در آن مطالعات چیست؟ آیا این تحقیق رخنه ای از آن میراث رفع می کند یا نقصانی را بر طرف می سازد؟

پیشینه موضوع در دو قسمت تبیین می شود:

اول پیشینه خود مسأله: به منظور پیشگیری از دوباره کاری و موازیکاری باید بررسی شود که آیا در این خصوص تحقیقی صورت گرفته است یا خیر.

دوم پیشینه منابع : محقق بایستی پس از مطالعه و کنکاش و با توجه به موضوع تحقیق خود تعدادی از منابع دست اول و معتبر علمی و پژوهشی مانند کتب ، پایان نامه ها ومقالات علمي مربوط به موضوع خود را با آدرس کامل ذکر کرده و ضمن ارائه گزارشی کوتاه از آنها، وجه تشابه یا تفاوت پژوهش خود را با آنها بیان کند تا پژوهش وی به تکمیل تحقیقات منجر شود.

مهارت پیشینه نویسی

- پیشینه بر دو قسم است:

الف) پیشینه مسئله:

یعنی پیدایش و تحولات مسئله

ب) پیشینه پژوهش‌های مسئله:

یک گزارش مختصر نقادانه از کار های مشابه که قبلا انجام شد، ارائه دهید تا به دوباره کاری متهم نشویم.

در پیشینه پژوهش‌های مسئله محقق چند سوال را باید جواب دهد:

- مهم‌ترین یا آخرین تحقیقاتی که بر روی موضوع صورت گرفته چیست؟
- چه بخشی از این تحقیقات با ریز موضوعات تحقیق ما ارتباط دارد یا ندارد؟
- چه بخش‌هایی از این منابع درعین ارتباط با موضوع ما، کافی و کامل نیست و نیاز به کار مجدّد دارد؟

نکات مهم در پیشینه

۱. در بررسی پیشینه و استفاده از آن، فقط نوشتن نقل قول‌ها کافی نیست، بلکه محقّق باید تفسیر و نقد خود را نسبت به دانش موجود در موضوع مورد پژوهش بیان نماید.

۲. پس از مطالعه و بررسی کتاب‌ها و مقالات نوشته شده درباره‌ی مسئله، اگر سوابق متعددند، آن‌ها را به چند دسته تقسیم و از هر دسته یک یا دو منبع مهم را نام ببریم؛ محتوای کلی آن‌ها و کاستی‌های هریک را بیان کنیم و نوآوری خود را در این پژوهش توضیح دهیم.

۳. در گزارش پیشینه‌ی پژوهش بهتر است ترتیب زمانی را رعایت کنیم و نشان دهیم که منابع تحقیقی در سیر زمانی، تا چه حد به مسئله‌ی ما نزدیک شده‌اند؛ تا چه حد به آن پاسخ داده یا نداده‌اند.

۴. میتوان نخست فهرستی از منابع که درمظان فایده هستند تهیه کرد و با تهیه فیشهای توصیفی در مورد منابع، مشخص کرد چه مقدار از فلان منبع به بحث ما مرتبط است و با کدام پرسش اصلی یا فرعی ما ارتباط دارد.

۵. برای یافتن پیشینه لازم است به پایگاه های اطلاع رسانی مجازی مراجعه کنید و با جستجو با کلید واژه های مشیر به زمینه تحقیق خود تحقیقات مشابه را بیابید و آنها را متناظر با تحقیق خود گزارش کنید.

۶. عدم اطلاعات خود اطلاعات است. اگر مطمئن شدید در زمینه ای تحقیقی انجام نشده لازم است این نبود و فقدان را به خوبی مستند و گزارش کنید.

۷. – برای مرور پیشینه تحقیق باید از کلیدواژه های تحقیق استفاده کرد.

۸. شاید بسیار مفید باشد اگر با مطالعه یک مدخل دائرةالمعارفی که با بحث ما بیشتر مرتبط است، به زوایا و ابعاد مهم بحث پی‌ببریم.

عناصر پیشینه

- بازبینی اجمالی موضوع، در راستای اهداف پیشینه ی تحقیق
- تقسیم بندی آثار تحت بازبینی به گروههای مختلف (آثاری که موافق یا مخالف یک موضع خاص هستند و آنهایی که دیدگاه جایگزینی را مطرح میکنند)
- توضیح وجوه تشابه یا تفاوت یک اثر با آثار دیگر
- نتیجه گیری در خصوص این که کدام آثار بهترین استدلال را ارائه کرده اند.

فوائد پیشینه نویسی

- آگاهی بر درجه‌ی مهم بودن مسأله
- ـ محدود کردن و صورت‌بندی جدید مسأله‌ی تحقیق
- ـ آشنایی با روش‌های مختلف تحقیق و یافتن روش‌های جدید
- ـ اجتناب از به کار بردن روش‌های بی‌نتیجه
- ـ پرهیز از تحقیقات تکراری
- ـ انتقال آرا و تجارب دانشمندان
- ـ شناسایی مسائل بیشتر و جدیدتر و به دست آوردن زوایای پنهان هر موضوع

نمونه از پیشینه‌ی پژوهش‌های مسئله:

۱. **عنوان: حقیقت مرگ از دیدگاه صدرالمتألّهین**

با جستجویی که انجام شد به دست آمد که موضوع «مرگ از دیدگاه صدرالمتألّهین» در چند پایان‌نامه با رویکردهای متفاوت بررسی شده است:
پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی ماهیّت مرگ و حیات پس از آن از دیدگاه شیخ‌الرّئیس و حکیم ملّاصدرا» در دانشگاه ایلام نوشته شده با تلاش خانم فریبا الهی‌پناه، راهنمایی دکتر حسن قنبری و مشاورت دکتر شمس‌اللّه سراج.
این رساله، علی رغم اینکه در عنوان خود، «بررسی ماهیّت مرگ» را دارد، در متن، تنها به بحث معاد و انواع آن و دیدگاه‌های دو فیلسوف دربارهٔ آن پرداخته و سخن از مرگ، تنها در حدّ چند سطر تعربف است.
«حقیقت مرگ در فلسفه‌ی اسلامی» نوشتهٔ آقای مهدی فرجی پاک، به راهنمایی دکتر رضا اکبری در دانشگاه امام صادق – علیه السّلام – و «مرگ و ماهیّت آن از نظر ملّاصدرا» نوشتهٔ آقای صادق پیلدره به راهنمایی دکتر ناصر محمّدی در دانشگاه پیام نور تهران. در این دو رساله، مرگ و انواع آن، منقطع از مبانی و نتایج فلسفی آن تعریف شده است. گرچه نگاه اجمالی و گاه پراکنده‌ای به بعضی زمینه‌های این دیدگاه در بعضی تیترها دیده می‌شود، ولی سیر منطقی مطلوبی ندارند و از بسیاری نکته‌ها غفلت شده است
«فلسفهٔ مرگ از دیدگاه حکمت متعالیه و آیات و روایات» نوشتهٔ آقای علی احمدی به راهنمایی دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی. این رساله نیز مبانی فلسفی دیدگاه صدرا را مطرح نمی‌کند و حجم بسیاری از صفحات آن به آیات و روایات اختصاص دارد. فصل‌بندی رساله نیز کاملاً حال و هوای کلامی دارد.
رساله‌ی «چگونگی تحقّق مرگ در اندیشه‌ی ابن سینا و ملّاصدرا» نیز که توسّط آقای حیدر همّتی در دانشگاه شهید مطهّری و با راهنمایی دکتر قراملکی نوشته شده است، به اقتضای رویکرد تطبیقی خود، نیمی از صفحات رساله را به دیدگاه‌های ابن سینا پرداخته و مجال ریزبینی و بررسی مبانی و نتایج را نداشته است.
مقاله‌ای علمی هم در نشریّه‌ی «قبسات» به چاپ رسیده است با عنوان «مرگ از منظر ملّاصدرا». در این مقاله نویسنده (محمّدرضا اسدی) به سؤالاتی از این دست پاسخ داده است: آیا پس از مرگ، سیر و تحوّل نفس امکان دارد؟ آیا مرگ اقسامی دارد؟ آیا مرگ ویژه‌ی انسان است یا تمام پدیده‌های عالم – اعم از جماد و گیاه و حیوان و فرشته و غیره نیز می‌میرند؟ آیا مرگ امری ضروری و اجتناب ناپذیر است؟
در کتاب‌ها هم چنان که قبلاً بیان شد، مباحث مربوط به مرگ اکثراً یا از منظر کلامی و روایی طرح شده‌اند، یا با دید روانشناسانه. معدود کتاب‌هایی هم که نگاه فلسفی داشته‌اند، باز به موضوع «حیات پس از مرگ و معاد جسمانی» پرداخته‌اند، نه خود «مرگ» به عنوان یک مبحث مستقل.
از آنجا که پژوهش حاضر، تبیین یک دیدگاه فلسفی را بر عهده دارد، لازم می‌داند که در ابتدا مبانی فلسفی این دیدگاه را بیان نماید و به ویژه انسان‌شناسی خاصّ صدرایی را که اساس دستیابی وی به این تعریف ویژه از مرگ است، بررسی کند و پس از بیان توصیفی و تحلیلی نظریّهٔ صدرالمتألّهین در باب مرگ، نتایج علمی و فلسفی آن را نیز برشمرد.

۲. عنوان: ضرورت حضور زن در اجتماع و کیفیت و نحوه‌ی آن

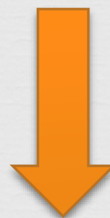
ضرورت حضور زن در اجتماع و کیفیت و نحوه‌ی حضور او قبل از هر نوشته‌ای در قرآن کریم تبیین شده است، سپس معصومین (علیهم السلام) در احادیث خود و صاحب‌نظران و اندیشمندان مسلمان در منابع تفسیری و سایر متون دینی به آن پرداخته‌اند. در میان تألیفاتی که از صدر اسلام تا امروز در مورد زن نگارش شده است، به طور ضمنی مطالبی در مورد حضور زن در اجتماع و شرایط و آداب حضور او وجود دارد؛ از جمله کتاب «زن در آیینه جلال و جمال» آیت الله جوادی آملی ، «مسأله حجاب» و «نظام حقوق زن در اسلام» آیت الله مطهری. همچنین کتب و مقالاتی هم وجود دارد که حضور زن در جامعه را از زوایای گوناگون مورد بررسی قرار داده است، مانند کتاب «حضور اجتماعی زن و نقش های زنانه» نوشته امین کشوری . این اثر علاوه بر اینکه جایگاه زن را در اسلام معرفی می کند، به نقش زن در جامعه به عنوان یک نیروی کار پرداخته است، این اثر در ۸ فصل نگاشته شده است که در یک فصل آن معیارها و ملاک های اسلام را برای حضور زن درجامعه بیان می کند.

کتاب «حضور زن در عرصه‌های اجتماعی اقتصادی از نگاه آیات و روایات» نیز در سه فصل به این موضوع پرداخته: فصل اول آن به حضور زن در اجتماع از دیدگاه اسلام پرداخته، فصل دوم آن چگونگی برخورد و تعامل زن و مرد نامحرم در جامعه را مورد بررسی قرار داده و فصل سوم به فعالیت های اقتصادی زنان در اجتماع اشاره کرده است.

در نمونه‌ی دوم، نویسنده به صراحت به نقاط کمبود آثار و نوشته‌های پیشین اشاره نکرده است و به همین دلیل خواننده نمی داند که پژوهشی که پیش رو دارد، دقیقاً کدام خلأ آثار قبلی را پر خواهد کرد. پس برای نگارش یک پیشینه‌ی کامل و جامع، اشاره به این مطلب، لازم است.

برخی از پایگاه‌های علمی – اطلاع رسانی با تأکید بر علوم اسلامی و انسانی

دسته بندی	اسامی و آدرس پایگاه ها
پایگاه‌های مربوط به جستجو و دریافت مقالات حوزوی و علوم انسانی	■ پایگاه مجلات تخصصی نور noormags.com ■ پورتال جامع علوم انسانی ensani.ir ■ پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات irandoc.ac.ir ■ پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی sid.ir ■ نشریات مجازی دانشگاه تهران ut.ac.ir ■نشریات تخصصی موسسه امام خمینی nashriyat.ir ■ بانک اطلاعات نشریات کشور magiran.com ◈ علم نت https://elmnet.ir/
پایگاه‌های مربوط به جستجو و دریافت کتب حوزوی و علوم انسانی	**الف: پایگاه های معرفی کتاب** ■ سایت کتابخانه ملی ایران www.nlai.ir ■ پایگاه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های ایران lib.ir ■ شبکه سیمرغ http://simorgh.net ■ کاوش(فراکاوش) **ب: پایگاه های دریافت و مطالعه کتب علمی** ■کتابخانه دیجیتال نور noorlib.ir ■ کتابخانه مدرسه فقاهت lib.eshia.ir ◈ کتابخانه قائمیه ■ کتابخانه تبیان **ج: پایگاه دریافت نسخ خطی** ■ کتابخانه دیجیتالی مجلس http://dlib.ical.ir/site/search/advanced?docType=LF-MF **د: پایگاه های دریافت کتب اهل سنت** ◈ مکتبه الشامله ◈ مکتبه الوقفیهpdf **هـ: کتابخوان ها** ◈فیدیبو ◈کتابراه ◈طاقچه ◈خط خوان ◈فراکتاب و غیره **و: پایگاه های فروش کتاب** ◈کتاب فردا ◈شهرکتاب ◈آدینه بوک و غیره
پایگاه‌های مربوط به جستجو پایان‌نامه حوزوی و علوم انسانی	■ پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات irondoc.ac.ir ■ پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه hawzah.net – پایگاه گنج
پایگاه‌های مربوط به جستجو و دریافت متن وصوت دروس خارج	■ مدرسه فقاهت eshia.ir ■ پایگاه‌های اطلاع‌رسانی مراجع تقلید و فضلای حوزوی
دائره المعارف ها، موسوعه ها، دانش نامه ها، معجم ها	■ دایره‌المعارف بزرگ اسلامی cgie.org.ir ■ دانش‌نامه جهان اسلام http://rch.ac.ir ◈ موسوعه فقه الاسلامی طبقا لمذهب اهل بیت (علیهم السلام) ← در نرم افزار جامع فقه ◈ المعجم الاصولی ←در نرم افزار جامع اصول

سایت متفرقه

سامانه پردازش هوشمند نور

فرضیه تحقیق:

الف - تعاریف فرضیه:

فرضیه یعنی: راه حل های پیشنهادی پژوهشگر برای حل مسئله

فرضیه حدسی است زیرکانه و علمی که باید به کمک واقعیات (داده ها) مورد بررسی قرار گرفته و سپس تایید یا رد گردد. (نگهبان ، ۱۳۸۴، ۶ نقل از تقی زاده ، ۱۳۸۶).

فرضیه پاسخی بخردانه، احتمالی و موقت به سؤال پژوهشی است که در مراحل بعدی تحقیق، درستی یا نادرستی آن مورد ازمایش قرار می گیرد (شریفی، ۲۳،۱۳۸۰ نقل در تقی زاده ۱۳۸۶ ص ۱۶).

فرضیه براساس معلومات کلی و شناخت‌های قبلی یا تجارب محقق پدید می‌آید. این شناخت‌ها ممکن است براساس تجارب یا مطالعات قبلی باشد، از منابع شفاهی بدست آمده باشد، یا در جریان مطالعه پیشینه تحقیق حاصل شده باشد.

پس از مطالعه پیشینه تحقیق و تعریف مسئله، محقق اقدام به تدوین فرضیه می‌نماید. او برای نوشتن فرضیه باید با در نظر داشتن سؤالات ویژه تحقیق و نیز متغیرهای مورد مطالعه، تعداد فرضیه‌های خود را مشخص کند. تعداد فرضیه‌ها باید به آن اندازه باشد که نیاز تحقیق را پاسخ دهد(به تعداد سوالات فرعی و اصلی فرضیه باشد)

فرضیه، توجیه و تبیین‌های حدسی معیّنی را درباره واقعیات عرضه می‌کند و پژوهشگران را در بررسی این واقعیات و تجارب کمک و هدایت می‌کند.

ب - کارکردهای فرضیه:

فرضیه‌ها ضمن اینکه برای پیگیری و انجام دادن امور تحقیق بطور کلی به محقق جهت می‌دهند باعث می‌گردند که: نخست، مطالعه منابع و ادبیات مربوط به موضوع تحقیق جهت‌دار شود و از مطالعه منابعی که ربطی به پژوهش ندارند جلوگیری بعمل آید. دوم، پژوهشگر را نسبت به جنبه‌های موقعیتی و معنی‌دار مسئله پژوهش حساس‌تر می‌نمایند. سوم، فرضیه باعث می‌شود تا محقق مسئله پژوهش را بهتر درک کند و روش‌های جمع‌آوری اطلاعات را بهتر تعیین نماید. چهارم، فرضیه چهارچوبی برای تفسیر اطلاعات جمع‌آوری شده و نتیجه‌گیری از آن ارائه می‌دهد.

نکته ها

- فرضیه به صورت یک جمله خبری بیان می‌شود و اطلاعات قبلی و مطالعات فعلی محقق، آن را پشتیبانی می‌کند. محقق برای رسیدن به این جواب حدسی، باید به اندازه کافی مطالعه و تأمل کند.
- جوابهای مختلف به سوال اصلی(جواب کلی) و سوالات فرعی (جوابهای جزئی‌تر)می دهد.
- ذکر فرضیه در مقدمه مقاله ضروری نیست. اما در پایانامه باید نوشته شود.
- مختصر و کوتاه باشد.
- فرضیه اثبات یا ابطال نمی شود بلکه بر اساس داده ها رد یا تایید می شود.
- برخی می گویند: فرضیه فقط برای علوم تجربی است.برخی دیگر می گویند در قرآن و حدیث فرضیه مطرح نمی شود

ویژگی های فرضیه

- **یک) جمله خبری که مفاد پاسخ در آن روشن و دقیق است.**
- **دو) مرتبط با سؤال است.**
- **سه) با دانش و پیشینه تحقیقی موجود هماهنگی دارد.**
- **چهار) قدرت تبیین وروشن گری دارد.**
- **پنج) از مفاهیم ارزشی و اخلاقی و کلمات مبهم و کشدار عاری است؛ استفاده از واژه هایی چون: "بهترین جواب این است، جواب بهتری که به این پژوهش می توان داد، حتماً این چنین است، بایدجواب این سؤال این گونه باشد، جواب صحیح، جواب درست تر، جواب متناسب تر، جواب ناب تر، عالمانه تر" در فرضیه می تواند باعث افت ارزش فرضیه و وجهه علمی محقق شود. در طرح تحقیق محقق قصد دارد**

نمونه فرضیه‌ی تحقیق

- سؤال اصلی تحقیق: چه عواملی و به چه میزان، اسرائیلیات را در تفاسیر قرن پنجم و ششم نفوذ داده‌اند؟
  - فرضیه‌ها: ۱. ارتباط مسلمانان با اهل کتاب، وجوه اشتراک متون دینی یهود با قرآن کریم، عظمت علمی اهل کتاب و اسطوره‌گرایی مسلمانان، کینه‌توزی و سوء نیت یهود، جلوگیری از نگارش احادیث پیامبر، اجمال داستان‌های قرآن و شرح کتاب‌های پیشین و جمود برخی مفسران و محدثان در قبول روایات، از عوامل پیدایش و نفوذ اسرائیلیات در تفاسیر قرن پنجم و ششم هستند.
  - ۲. در میان تفاسیر قرن پنجم و ششم اثر پذیری کتب اهل سنت از اسرائیلیات نسبت به کتب شیعه به مراتب، بیشتر است.

نکته‌ی مهم

نکته دیگری که در تحقیق لازم است بدان پرداخته شود، مبحث «پیش‌فرض‌ها و مبانی» است. باید توجه داشت که در تحقیق نباید خیلی به پیش‌فرض‌ها و مبانی پرداخت. محققی که برای استاد راهنما و مشاور و داور و برای اهل تخصص پایان‌نامه می‌نویسد، لازم نیست تمام مقدمات و مبانی را اثبات کند؛ این کار، حتی گاهی جسارت نیز محسوب می‌شود. برای رعایت تمرکزگرایی تحقیق و حفظ مسئله‌محوری آن، بایستی بر مسئله تمرکز کرد؛ نه اینکه قسمت قابل توجهی از حجم پایان‌نامه را به مبانی و پیش‌فرض‌ها اختصاص داد. اگر در مرحله تدوین، مبانی را با مسئله خلط کنیم، مقدمه از ذی‌المقدمه بیشتر می‌شود. به عنوان مثال، برای تحقیق در چگونگی روش مناظره امام رضا – علیه‌السلام– با خصم، لازم نیست برای اثبات وجود خصم، انواع تعاریف مناظره، تاریخچه مناظرات در جهان اسلام و اینکه آن بزرگوار مناظره‌هایی داشته یا نداشته است، وقت فراوانی صرف کنیم؛ بلکه باید با رعایت تناسب در حجم کل نوشتار، به سرعت خود را به مسئله اصلی برسانیم.

پیش فرض های تحقیق

پیش فرض های تحقیق که گاه از آنها به اصول موضوعه یا مبانی نظری و پیش انگاره ها یاد می کنند؛ قضایای مسلمی هستند که محقق آنها را از قبل پذیرفته و در صحت آنها شک و تردید ندارد.

-این پیش فرض ها درتحقیق به عنوان پایه ی مباحث به شمارمی روند و تمام پژوهش بر آنها استوار است.

- پیش فرض ها جمله کامل خبری هستند و نباید حالت سوالی داشته باشند.

مثال: پیش فرض ها

عنوان پایان نامه : ادله مرجعیت علمی حضرت فاطمه
زهراس

-اهل بیت علیهم السلام دارای علم لدنی هستند و علوم آنان نشات گرفته از دانش بی پایان الهی است.

-اهل بیت علیهم السلام دارای مقام عصمت اند .آنان خازنان علم الهی و عدل قرآنند.

- حضرت زهرا س از اهل بیت و دارای مقام عصمت است.
- این سه مورد از پیش فرض ها هستند.

انواع تحقیق

یکی از راه‌های شناخت کامل‌تر هر پدیده یا مفهوم، آشنایی با انواع آن است.

انواع تحقیق به اعتبار هدف:

۱) **بنیادی: هدف تحقیقات بنیادی آشکار سازی حقیقت و گسترش مرزهای دانش است. کشف قوانین و اصول علمی، اثبات یا ردّ کلّ یک فرضیه یا نظریه یا جزئی از آن، کشف ماهیت پدیده‌ها و این گونه دانش‌های پایه‌ای و مبنایی، هدف این نوع پژوهش‌ها است. مثال: تأثیر نظریه‌ی تشکیک وجود در فلسفه‌ی ملاصدرا، گونه‌های اسباب نزول در روایات فریقین، بنیادهای تفسیر قوانین جزایی در فقه امامیه، جایگاه حقوق بشر در نظریه‌های روابط بین الملل.**

۲) **کاربردی: تحقیقات کاربردی با هدف مشکل‌گشایی و رفع نیازهای بشر، بهبود وضعیت زندگی، توسعه‌ی رفاه و آسایش و ارتقای سطح امکانات جامعه انجام می‌شوند. معمولاً تحقیقات بنیادی زمینه‌ی انجام تحقیقات کاربردی هستند. برای مثال مسئولان آموزش و پرورش هر کشور، وقتی می‌خواهند نظام تربیتی و شیوه‌ی آموزش و متون درسی دانش‌آموزان هر مقطع تحصیلی را تعیین کنند، پژوهشگرانی را مأمور می‌کنند تا با بررسی پژوهش‌های بنیادی در زمینه‌ی ویژگی‌ها و نیازهای متنوّع کودکان و نوجوانان در سنین مختلف، راهکارهای علمی پاسخگویی به آن نیازها را پیشنهاد دهند. چند مثال دیگر: راه‌های دعوت به نماز، راهکارهای کاهش اضطراب، عوامل دین‌گریزی از منظر امام صادق علیه السّلام ، روش غلبه بر موانع موفّقیت از دیدگاه قرآن و روایات.**

۳) **توسعه ای: (برخی این نوع را مستقل ذکر نمی کنند.) هدف این نوع تحقیقات، ارتقای وضعیّت موجود به وضعیّت مطلوب است. محقّق با بررسی وضعیّت فعلی با این ابزار یا ساختار می‌کوشد نقص‌ها را بیابد و برای رفع آن‌ها پیشنهاد بدهد یا نقاط قوّت را شناسایی و راه‌های تقویت بیشتر آن‌ها را معرّفی کند. برای مثال در یک مرکز بزرگ آموزشی، پس از انجام پژوهش‌های بنیادی و کاربردی، یک طرح فرهنگی برای ارتقای معلومات مذهبی دانش‌پژوهان به اجرا درآمده است. مسئولان مرکز، بعد از گذشت مدتی از اجرای آن، پژوهشگرانی را تعیین می‌کنند تا با استفاده از روش‌های علمی تحقیق، آسیب‌شناسی کنند و روش‌های ارتقای کیفیت اجرای طرح را برای کسب موفّقیت بیشتر شناسایی نمایند.**

چند مثال دیگر: روش‌های بهبود کیفیت تولید گیاهان دارویی، راهکارهای افزایش بهره‌وری در ادارات، چگونگی ارتقای کیفی ساعت تفریح دانش‌آموزان.

انواع تحقیق به اعتبار روش گرد آوری اطّلاعات:

۱) کتابخانه‌ای : پژوهشگر برای جمع آوری اطّلاعات، از طریق مطالعه‌ی کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها و دیگر آثار مکتوب که معمولاً در کتابخانه‌های عمومی یا تخصصی موجود است اقدام می‌کند. این روش را روش «مطالعه‌ای» نیز می‌گویند.

۲) میدانی: در روش تحقیق میدانی، محقّق برای گردآوری اطّلاعات به محیط بیرون می‌رود و با افراد، اعم از انسان‌ها، مؤسّسات، سکونت‌گاه‌ها و غیره ارتباط مستقیم برقرار می‌کند و اطلاعات مورد نظر خود را گردآوری می‌کند. برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز، روش‌هایی وجود دارد که برخی از رایج‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

الف. مشاهده: مانند ویژگی‌های معماری مساجد هندوستان. مشاهده معمولاً در مطالعات مردم‌شناسی، علوم اجتماعي و نیز تهیه‌ی طرح‌های مطالعات اجتماعی به کار گرفته می‌شود. همچنین در رشته‌های جغرافیا، جامعه‌شناسی، اقتصاد، تاریخ، باستان‌شناسی، تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، مدیریت و امثال آن نیز استفاده می‌شود.

ب. مصاحبه : روشی است که در آن، پژوهشگر با فرد مورد نظر تماس مستقیم و گفت و گوی دو جانبه برقرار می‌کند.

ج. پرسشنامه: پرسشنامه در واقع نوعی مصاحبه‌ی کتبی است.

انواع تحقیق از حیث روش

1) **تحقیقات علّی (پس‌رویدادی) یا تبیینی : این نوع تحقیق، به تحقیقاتی اطلاق می‌شود که در صدد کشف و بیان علّت یا عوامل وقوع پدیده یا حادثه مورد نظر است. قانون علیّت امری ثابت، مسلّم، قطعی و ضروریست که محقّق در صدد آن است که طبق این قانون به کشف آنچه که مورد نظر است بپردازد، مانند: ـ بررسی علل مؤثر بر طلاق – بررسی عوامل بزهکاری در نوجوانان و جوانان ـ بررسی عوامل روانی ـ اجتماعی مؤثر بر گرایش به خودکشی. (علل؛ انگیزه ها؛ لوازم و عواقب)**

2) **تحقیقات توصیفی: در تحقیقات توصیفی محقق به دنبال چگونه بودن موضوع، وضع موجود را بررسی می‌کند و به توصیف منظّم و نظامدار وضعیت فعلی آن می‌پردازد، ویژگی‌ها و صفات آن را مطالعه و در صورت لزوم ارتباط بین متغیرها را بررسی می‌نماید. در این تحقیق محقّق بدون هیچ اظهار نظری به گزارش اطّلاعات حاصل از تحقیق می‌پردازد. مانند ـ مطالعه سیره زندگانی و خصوصیات فردی اهل بیت (ع) و دانشمندان.**

3) **تحقیقات تاریخی: تحقیقاتی هستند که به مطالعه و شرح رویدادهای گذشته با استفاده از اسناد و مدارک معتبر می‌پردازند. این تحقیقات به منظور رسیدن به نتایجی مربوط به تأثیرات یا روند رویدادهای گذشته انجام می‌گیرند و به روشن‌کردن رویدادهای کنونی و پیش‌بینی وقایع آینده کمک می‌نماید. مثلاً تحقیق درباره گذشته نظام آموزشی و پدیده‌های آن می‌تواند برای پیش‌بینی آینده نظام آموزش و پرورش مفید باشد. مانند: کیفیت اقامه نماز قبل و بعد از اسلام.**

4) **تحقیق مقایسه ای یا تطبیقی: در این پژوهش ها مقایسه یک پدیده با نمونه های مشابه صورت می گیرد. مانند: مقایسه نماز در دین اسلام با سایر ادیان– مقایسه حقوق بیمه در ایران با حقوق بیمه در امریکا.**

5) **تحقیقات همبستگی (همخوانی): رابطه بین مفاهیم مطرح بوده، صرفاً این رابطه را توصیف می‌کند. (علی معلولی نیست) هدف اصلی در این نوع تحقیقات مشخص کردن وجود رابطه بین دو یا چند متغیر است و اینکه در صورت وجود رابطه، اندازه و حدّ آن چقدر می‌باشد، مانند: ـ بررسی رابطه هوش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ـ بررسی رابطه بین رژیم غذایی و کنترل وزن ـ بررسی رابطه بین بزهکاری و طبقه اجتماعی**

6) **تحقیق انتقادی: در این تحقیقات محقق علاوه بر گزارش اطلاعات به ارزیابی و رد یا اثبات آنها نیزمی پردازد.**

نکته‌ی مهم

در تحقیق و بویژه تحقیقات علوم اسلامی، معمولاً از روش کتابخانه‌ای و مطالعه‌ای استفاده می‌شود، ولی نمی‌توان در طرحنامه فقط به این مطلب اشاره کرد که روش، کتابخانه‌ای است، بلکه باید مشخص شود که پردازش اطّلاعات به دست آمده از مطالعه چگونه خواهد بود. معمولاً روش توصیفی- تحلیلی و گاهی نقد و ارزشیابی در این مرحله به کار می‌روند.

مفاهیم

- مفاهیم اصطلاحات پرکاربرد تحقیق هستند که محقق با ارایه تعریف از
آنها ابهام مخاطب را نسبت به آنها برطرف می کند و از این طریق ذهنیت مشترک بین خود و خواننده ایجاد می نماید.
- در تعریف مفاهیم بیان معنای لغوی و اصطلاحی واژه ها لازم است.
- سعی شود اگر یک واژه معانی گوناگون دارد همه آنها را ذکر کند و سپس مفهوم مورد نظر خود را مشخص نماید.
- در تعریف لغوی واژه هایی که ریشه عربی دارند به لغت نامه های عربیمراجعه شود.
- معنای اصطلاحی هر واژه نیز باید با رجوع به فرهنگ های اصطلاحی ونیز منابع خاص مرتبط با موضوع به دست آورد.

مفهوم شناسی

- اگر بر اساس شیوه‌نامه‌ی پژوهشی مرکز علمی، مفهوم‌شناسی در ارکان طرحنامه لحاظ شده باشد، محقّق باید کلیدواژه‌های مهم پژوهش خود را با دقیق‌ترین و روشن‌ترین عبارات علمی و متقن تعریف کند و توضیح دهد.
- محقّق برای تعریف مفاهیم به دو صورت می‌تواند عمل کند:

۱. یا تعریف‌های مطرح را بیان کرده، یکی را می‌پذیرد،

۲. یا به تعریف جدیدی می‌رسد و تحقیق خود را بر آن بنا می‌کند که در این صورت، باید تعریف‌های قبلی را ذکر کرده، ایراد آن‌ها را بیان نماید و سپس تعریف خود را ارائه کند.

نکته

- انتخاب مفاهیمی که باید تعریف شوند، از سؤال‌های اصلی و فرعی، عناوین فصل‌ها و گفتارها یا مترادف‌ها و متضادهای آن‌ها است که به تناسب هر تحقیقی برخی از این موارد یا همه‌ی آن‌ها تعریف می‌شود.
- مثال:
- اگر عنوان پژوهشی «راهبردهای تبلیغی در جهانی شدن فرهنگ اسلامی» باشد، واژه‌های زیر باید در بخش مفهوم‌شناسی تعریف و توضیح داده شود: جهانی شدن، جهانی سازی، فرهنگ، فرهنگ دینی و اسلامی، تبلیغ، تبلیغ دینی.

سازماندهی

هر تحقیق دارای یک چارچوب است که اجزا آن را فصل ها و گفتارها تشکیل می دهد به این چارچوب سازماندهی گفته می شود.

 تعداد فصول هر پایان نامه بستگی به سوالات فرعی دارد و هر سوال فرعی عنوان یک فصل قرار داده می شود.

سازماندهی یا فصل بندی با توجه به چهار محور طراحی می شود:

محور اول: کلیات

محوردوم:مدخل و مقدمات بحث (سوالات فرعی تر)

محور سوم:مباحث اصلی (سوالات فرعی)

محور چهارم: جمع بندی و نتیجه گیری

ساختار پژوهش و سازماندهی اجزای آن

- پژوهشگر باید در طرح تحقیق خود با توجه به سؤال‌های فرعی تحقیق، توضیح دهد که فصل‌های پژوهشنامه‌ی او چه تعداد و دارای چه عناوینی خواهند بود. البته ممکن است در ضمن تحقیق، این فصول با اندکی تغییر مواجه شود که امری طبیعی و قابل قبول است. البته این تغییرات نیز باید دلایل قانع کننده داشته باشد.
- در سازماندهی و تعیین فصل‌های تحقیق (در پایانامه)، همواره فصل اول تحت عنوان کلیات و مفاهیم تعیین می‌شود و در آن، موارد پیش‌گفته در طرح تحقیق می‌آید؛ یعنی: بیان مسئله، سؤال‌های اصلی و فرعی تحقیق، ضرورت تحقیق، پیشینه‌ی تحقیق، روش تحقیق، و فرضیه و ساختار پژوهش.
- نکته: اما در مقاله همه اینها بدون اینکه عنوان بخورند در مقدمه خیلی خلاصه ذکر می شوند.

راهکارهایی برای سازماندهی و انسجام بهتر پایان‌نامه :

۱. مفاهیم مرکب در عنوان تحقیق شما کدام‌اند؟ آنها را تجزیه کنید تا فصول بحث مشخص شوند؛
۲. فصل‌ها را بر اساس تعداد سؤال‌های فرعی تحقیق تعیین کنید؛
۳. توجه و تمرکز در اهداف تحقیق فراموش نشود. مباحث غیر لازم و پراکنده و بی‌ربط را نیاورید؛
۴. در مورد موضوع و مسئله خود باید اطلاعات کافی داشته باشید؛
۵. بررسی کنید که آیا تنظیم مباحث شما بر اساس یکی از الگوهای نظم‌بخشی (از کل به جزء، از کلی به جزئی، ترتیب مکانی یا زمانی و غیره) امکان دارد؟
۶. موضوع را جزئی و محدود کنید؛
۷. استفاده از تجربیات دیگران و الگوگیری و شبیه‌سازی با توجه به آثار آنها فراموش نشود؛
۸. اگر با اهل فن مشاوره کنید، ضرر نمی‌کنید.

مثال

- موضوع: حقیقت مرگ از دیدگاه صدرالمتألّهین
  - فصل اوّل این پژوهش، به بررسی کلّیّات و مفاهیم می‌پردازد و می‌کوشد تا تصویر روشنی از موضوعات و مسائل مورد بحث، ارائه نماید.
  - فصل دوم از سه گفتار تشکیل می‌شود: در گفتار اوّل، مبانی اصلی حکمت متعالیه مرور و بیان می‌شود که چگونه نظریّات خاص صدرالمتألّهین که بسیاری از آن‌ها ابداعات شخصی‌اش هستند، شکل‌دهنده‌ی یک تصویر جدید و کامل از مرگ می‌شوند.
  - در گفتار دوم، نفس‌شناسی صدرالمتألّهین و جایگاه مرگ بررسی می‌شود. چگونگی حرکت جوهری نفس و ورود آن به نشآت مختلف و تفاوت نفوس مختلف در این مراحل، از جمله مباحث این گفتار است.
  - گفتار سوم نیز به امتیاز دیدگاه صدرالمتألّهین با دیدگاه سایر مکاتب فلسفی می‌پردازد و با نگاهی اجمالی به دیدگاه‌های پیشینیان، برتری‌های نظر صدرالمتألّهین را برمی‌شمرد
  - در فصل سوم، طیّ دو گفتار، نتایج و پیامدهای علمی و فلسفی نظریّهٔ صدرالمتألّهین بررسی می‌شود و این نتیجه به دست می‌آید که نگاه و برداشت خاصّ صدرالمتألّهین به مرگ، به دنبال خود پیامدهای علمی ویژه‌ای دارد. این نتایج، از سایر دیدگاه‌های مطرح در مکاتب فلسفی دیگر، به دست نمی‌آیند؛ یا در آن‌ها شکل و استدلال دیگری می‌یابند که با نگاه صدرا متفاوت است.
  - در خاتمه نیز، خلاصه‌ای از تمام مطالب رساله ذکر شده و پیشنهادهای نویسنده بیان خواهد شد.

موضوع: نقش والدین در تربیت دینی فرزندان

موضوع: آثار گناه از دیدگاه آیات و روایات

گردآوری اطلاعات

- طولانی‌ترین مرحله‌ی تحقیق است
- تمامی داده‌های مرتبط با موضوع را از منابع گوناگون گرد آورد تا پس از سنجش و گزینش آن‌ها، با احاطه‌ی کامل‌تر، ارتباط میان اطّلاعات را کشف و تحلیل کند. تنها در این صورت است که می‌توان به نتایج مورد نظر از تحقیق دست یافت.
  - مهم‌ترین وظیفه‌ی محقّق در این مرحله این است که با آشنایی کامل نسبت به منابع و روش‌های جمع‌آوری اطّلاعات، بیشترین و دقیق‌ترین اطّلاعات مربوط به موضوع مورد نظر را شناسایی و گردآوری کند.
  - در یک تقسیم‌بندی کلی، باید گفت که روش‌های جمع‌آوری اطلاعات به دو دسته کلی تقسیم می‌شود که عبارتند از: میدانی و کتابخانه‌ای. در تحقیقات میدانی، اطلاعات، شامل پاسخ‌هایی است که در پرسشنامه، برگه مصاحبه و یادداشت‌های مشاهداتی به دست آمده است. در پژوهش‌های کتابخانه‌ای، اطلاعات را باید از منابع مکتوب گردآوری نمود.

معیارهای سنجش و گزینش داده ها

- فقط یافته‌هایی را در تحقیق می‌آوریم که:

۱. کاملاً **واضح و متمایز** باشند

۲. **کاملاً و دقیقاً با تحقیق ما در ارتباط باشد**.

۳. **مطمئن باشیم صادق و درست‌اند.**

- فقط وقتی از جست‌وجوی اطّلاعات دست می‌کشیم که مطمئن شویم به اندازه‌ی کافی و کامل اطّلاعات به دست آورده‌ایم و **دیگر مطلبی نیاز نداریم و کمبود محتوا در پژوهش ما وجود** ندارد

راه تشخیص کفایت و ارتباط داده ها استفاده از کلمات«همه» و «فقط» در کنار واژه های عنوان تحقیق است.

- نکته: با یادآوری مداوم واژه‌ی «فقط» ، تحقیق، از ورود مسائل غیرمرتبط مصون می‌ماند و یادآوری واژه‌ی «تمام» ، کافی بودن داده‌ها را تضمین می‌کند.

نمونه

به عنوان مثال اگر عنوان تحقیق ما «عوامل نفوذ اسرائیلیات در تفاسیر قرن پنجم و ششم» باشد، با قرار دادن دو کلمه‌ی فقط و همه، به این نتایج می‌رسیم:

- فقط عوامل را جست‌وجو می‌کنیم.
- فقط نفوذ اسرائیلیات را جست‌وجو می‌کنیم.
- فقط در تفاسیر جست‌وجو می‌کنیم.
- فقط تفاسیر قرن پنجم و ششم را جست‌وجو می‌کنیم.
- همه‌ی عوامل را جست‌وجو می‌کنیم.
- همه‌ی مصادیق اسرائیلیات را جست‌وجو می‌کنیم.
- همه‌ی تفاسیر قرن پنجم و ششم را را جست‌وجو می‌کنیم.

مثال دیگر:

موضوع: مبانی فقهی وحدت اسلامی و چگونگی جمع آن با مسئله‌ی تبرّی

- فقط مبانی فقهی را جست‌وجو می‌کنیم.
- فقط مبانی فقهی وحدت اسلامی را جست‌وجو می‌کنیم.
- فقط راهکارهای جمع دو نظریه را جست‌وجو می‌کنیم.
- فقط راهکارهای جمع دو نظریه با مسئله‌ی تبرّی را جست‌وجو می‌کنیم.
- تمام مبانی فقهی این موضوع را جست‌وجو می‌کنیم.
- تمام انواع وحدت اسلامی را جست‌وجو می‌کنیم.
- تمام انواع جمع دو نظریه را جست‌وجو می‌کنیم.
- راهکارهای جمع دو نظریه با تمام ابعاد مسئله‌ی تبرّی را جست‌وجو می‌کنیم.

امر سنجش و گزینش داده‌ها، در تمام مراحل کار گردآوری می‌تواند صورت گیرد؛ پیش از یادداشت‌برداری، هم‌زمان با آن، یا پس از آن.

پرونده علمی

هدف از تشکیل پرونده علمی:

۱. آشنایی با منابع علمی معتبرآن علم

۲. مراجعه بدون واسطه به منابع و در آویختن با متون اصلی.

۳. یافتن مطلب مرتبط، فهم دقیق و استخراج آن از منابع معتبر معرفی شده؛

۴. تلاش برای ارائه یک گزارش علمی دقیق به زبان فارسی و با رعایت استانداردهای نگارش علمی.

مراحل تشکیل پرونده علمی

۱. اصلاح موضوع انتخاب شده از سامانه بر اساس الگوی سه جزئی و تبدیل آن به مسئله مطابق با معیارهای ارائه شده در کلاس

۲. نوشتن سوالات اصلی و فرعی متناسب با مساله تأیید شده در ابتدای پرونده؛

تشکیل پرونده علمی به صورت زیر:

الف فیش برداری و نقل قول مستقیم مطالب مرتبط با هر سوال فرعی و دسته بندی آنها به تفکیک هر کتاب ذیل هر سوال فرعی؛

ب- بیان فارسی روان از مطالب نقل شده ذیل هر فیش؛

ج دسته بندی اقوال و ادله گردآوری شده در هر سوال فرعی و مقایسه نظرات با هم؛

د- انتخاب یکی از اقوال گردآوری شده به عنوان اظهار نظر نهائی طلبه(الزامی نیست)

فرایند جمع آوری اطلاعات به اختصار به این ترتیب است:

- باید فهرست سؤالات پایان نامه را به صورت مفصل و طبقه بندی شده، آماده کنیم.
- به حد کافی، کتاب شناس باشیم.
- باید در باره شیوه های مطالعه فعال و مؤثر مهارت داشته باشیم (به ویژه مطالعه اجمالی، دقیق خوانی، تجسسی و انتقادی)
- روش فیش برداری را بدانیم.
- در هنگام فیش برداری مطالب را در حد امکان تحلیل و نقد کنیم و نظرهای شخصی خود را در همان فیش و در فیش های جداگانه یادداشت کنیم.

فیش نویسی

–امروزه بهترین شیوه برای یادداشت‌برداری یا ثبت اطّلاعات، شیوه‌ی فیش‌برداری است.

–هر فیش در واقع یک واحد اطّلاعاتی مستقل است. انتقال مطلب روی فیش را «فیش‌نویسی» می‌نامند که به منظور صرفه‌جویی در وقت انجام می‌گیرد.

معمولاً برای پایان‌نامه‌نویسی و تألیف کتاب، از فیش‌های بزرگ‌تر و برای سخنرانی و تدریس و ... از فیش‌های کوچکتر استفاده می‌شود.

فواید و اهداف فیش‌نویسی

- به طور کلّی اهداف فیش‌نویسی را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:
- ۱. گردآوری مطالب از هر فرصت مطالعاتی و جلوگیری از به هدر رفتن وقت صرف شده در مطالعه.
- ۲. یادداشت‌کردن مطالب برای تجزیه و تحلیل در فرصت‌های مناسب.
- ۳. قابل تنظیم و تقسیم بودن فیش‌ها و آسان‌شدن اشراف ذهنی بر مطالب.
- ٤. آشکار شدن موارد کمبود و به کارگیری اطّلاعات در موارد متعدد .

روش ثبت اطّلاعات در فیش

- ثبت اطّلاعات در فیش از مسائل اساسی در مطالعات و تحقیقات به شمار می‌رود.
- هر فیش از سه بخش تشکیل شده است:

- سربرگ
- متن فیش
- یادداشت شخصی

الف. سربرگ

- سربرگ فیش دارای سه بخش اصلی است:
- ۱. موضوع‌نویسی
- ۲. شناسنامه‌ی کتاب،
- ۳. نوع انتقال مطالب.

۱. موضوع‌نویسی

- به طور کلی در موضوع‌نویسی حداقل چهار موضوع باید در نظر گرفته شود:
- – موضوع کلی: منظور از موضوع کلی در فیش‌برداری غالباً عناوین و اسامی علوم و دانش‌ها است. مانند علم اخلاق، تاریخ، روان‌شناسی، فقه، و ... که معمولاً در تحقیقات رایج و متداول، موضوع و عنوانی بالاتر از این‌ها به کار گرفته نمی‌شود تا همه‌ی این عناوین در زیر مجموعه‌ی آن قرار گیرد.
- – موضوع عام: موضوع عام عبارت است از موضوعات جزئی هر موضوع «کلی» که تمامی آن‌ها زیر مجموعه‌ی عنوان جامع موضوع کلی قرار می‌گیرند. مثلاً موضوعات «اخلاص»، «تواضع»، «توبه»، «زهد»، «تَقوا» و ...
- – موضوع خاص: عبارت از موضوعات جزئی هر موضوع «عامی» است که تمامی آن‌ها زیر مجموعه‌ی عنوان جامع موضوع عام قرار می‌گیرند. مثلاً موضوع عام «تقوا» دارای موضوعات خاصی از قبیل «تعریف تقوا»، «ارزش و اهمیت تقوا»، «آثار و فواید تقوا»، «عوامل و موانع متقی شدن»، «صفات متقین» و ... است که تمامی آن‌ها زیر مجموعه‌ی عنوان جامع موضوع عام «تقوا» قرار می‌گیرند. معمولاً در فیش‌نویسی، موضوع اخص، همان عنوان مقاله یا تحقیق است.
- – موضوع اخص: موضوع اخص یا خاص‌تر عبارت است از موضوعات جزئی هر موضوع «خاص» که تمامی آن‌ها زیر مجموعه‌ی عنوان جامع موضوع خاص قرار می‌گیرند. مثلاً موضوع خاص «آثار و فواید تقوا» دارای موضوعات اخص از قبیل «آثار و فواید معنوی»، «آثار و فواید اجتماعی»، «آثار و فواید سیاسی»، «آثار و فواید اقتصادی» و ... است که تمامی آن‌ها زیر مجموعه‌ی عنوان جامع موضوع خاص «آثار و فواید تقوا» واقع می‌شوند.
- به تناسب بحث و ریزموضوعات آن، ممکن است موضوع‌بندی سربرگ فیش، دسته‌بندی بیشتری پیدا کند و موضوع اخص ۱ و ۲ و۳ نام بگیرد یا موضوع فرعی ۱ و ۲ و۳.

نمونه

- به این نمونه دقّت کنید:
  - موضوع کلی: کلام
  - موضوع عام: توحید
  - موضوع خاص: براهین اثبات خدا
  - موضوع اخص ۱: برهان فطرت
  - موضوع اخص ۲: تقریر شهید مطهری از برهان فطرت

۲. شناسنامه‌ی کتاب

- مطلب دوّم که در سربرگ‌نویسیِ فیش باید رعایت شود ذکر دقیق شناسنامه‌ی کتاب است که باید به صورت زیر انجام شود:
- نام کتاب (عین عنوان کتاب باید نوشته شود) نام مؤلف یا مؤلفین، مترجم، مصحح، محقّق، محل نشر، تاریخ انتشار، نوبت چاپ، جلد و صفحه‌ی کتاب.
    - نکته: اگر از یک منبع فیش‌های متعدّدی تهیّه می‌کنید، می‌توانید روی یکی از فیش‌ها مشخّصات کامل منبع را بنویسید و در سایر فیش‌های مربوط به همان کتاب، تنها نام کتاب را بیاورید. البته ذکر شماره‌ی جلد و صفحه در هر حال نباید فراموش شود و در هر فیش باید حتماً قید گردد.

۳. نوع انتقال مطلب

- در فیش‌نویسی، انتقال مطالب به دو روش «مستقیم» و «غیر مستقیم» انجام می‌گیرد. نقل قول مستقیم در صورتی است که عین سخن کسی مورد نظر باشد. چنین فیشی در متن تحقیق داخل گیومه نوشته می‌شود. در نقل غیرمستقیم، تغییراتی در اصل متن یا سخن داده می‌شود. این نوع نقل را بدون گیومه می‌آوریم و در آدرس‌دهی نیز با عبارت «ر.ک» یا «ن.ک» ذکر می‌کنیم.

انواع نقل:

- ۱. مستقیم (گزارش بدون کاهش و افزایش)
  - آیات
  - روایات
  - معانی لغوی
  - اشعار
  - مثل‌ها
  - برهان‌های عقلی
  - مواد و تبصره‌های قانونی
  - وصیت نامه‌ها
  - قراردادهای سیاسی و اقتصادی و حقوقی
- ۲. غیرمستقیم
  - گزارش همراه با تغییرات واژگانی (ویرایش)
  - گزارش همراه با کاستن کلمات (تلخیص)
  - گزارش همراه با پردازش و افزودن واژه‌ها (بازنویسی)
  - گزارش مضمون و محتوا (اقتباس)

ب) متن فیش

- هدف از فیش‌برداری ثبت اطّلاعاتی است که محقّق در منابع مختلف انتخاب کرده یا به گونه‌ای به آن دست یافته است. بنابراین باید بخش عمده‌ی فیش تحقیقاتی به این منظور اختصاص یابد. متن فیش مطالبی است که به شکل مستقیم یا غیر مستقیم به فیش منتقل می‌شود.

ج) یادداشت شخصی

- مطالبی که در فواصل مطالعه و تحقیق به ذهن می‌رسد و از گنجینه‌ی فکر شخص فیش‌نویس تراوش کرده است را «یادداشت شخصی» می‌گویند و ناظر به سخن خاص کسی نیست.

اصول فیش‌نویسی

۱. مطالب مفصل و طولانی باید خلاصه شود و از نوشتن مطالب جزئی و فرعی روی فیش خودداری گردد.
۲. اگر مطلبی طولانی باشد و در یک فیش جا نشود، ادامه‌ی آن را در فیش دیگری با همان عنوان می‌نویسیم و علاوه بر شماره‌گذاری، در انتهای فیش اول و ابتدای فیش دوم، فلش (نشانه‌ی ارجاع) می‌گذاریم یا جمله‌ی «ادامه دارد» را می‌نویسیم تا نشان‌دهنده‌ی ادامه‌دار بودن مطلب باشد.
۳. اگر یک مأخذ چند بار در فیش‌ها تکرار شود، می‌توان تنها نام منبع و شماره‌ی صفحه را از فیش دوم به بعد نوشت.
۴. آیین نگارش و ویرایش و قواعد درست‌نویسی، علامت‌گذاری، زیبانویسی و یا دست کم خوانانویسی و صفحه‌آرایی در هنگام نوشتن فیش‌ها رعایت شود.
۵. ممکن است در نقل مستقیم مطالب از یک مأخذ و یا ترجمه‌ی عبارت‌های آن به تقطیع متن و حذف برخی قسمت‌های غیر مهم نیاز شود، در این صورت محل تقطیع و حذف مطلب با علامت سه نقطه (...) روی فیش مشخص می‌شود.
۶. از هر فیش فقط برای ثبت یک مطلب و از یک منبع مشخص استفاده شود و از ثبت دو یا چند مطلب به روی یک فیش خودداری کنید، چون دسته‌بندی و تقسیم‌بندی آن‌ها مشکل خواهد شد.
۷. قابل توجه است که همراه داشتن همیشگی تعدادی فیش سفید برای یادداشت نکات، شایسته‌ی یک محقّق نکته‌بین است.

باسمه تعالی

موضوع کلی: کلام
موضوع عام: مهدویت
موضوع خاص: علائم ظهور
موضوع اخص: علائم حتمی ظهور
موضوع فرعی ۱: بانگ آسمانی
موضوع فرعی ۲: –

منبع: آخرین فرمانده اولین سرباز، واحد تحقیق و پژوهش بیت المهدی (عج) ، قم: انتشارات سبط النّبی، چاپ هشتم، ۱۳۸۸، ص ٦٦.
نوع نقل: تلخیص

متن فیش: در آخرین ماه مبارک رمضان زمان غیبت، در شب بیست و سوم، فرشته‌ای در آسمان ندا می‌دهد: «آگاه باشید که حجّت خدا در کنار خانه‌ی کعبه ظهور کرد. از او پیروی کنید که حق با او و در نزد اوست».
آن گاه ظهور محقّق شده و قیام جهانی در عاشورای همان سال، آغاز می‌شود.
از ویژگی‌های این ندای آسمانی این است که همه‌ی مردم از شرق و غرب عالم، آن را با زبان مادری خود می‌شنوند. خفتگان را بیدار می‌کند؛ بیداران را به وحشت می‌اندازد و همه‌ی دشمنان در برابر آن خاضع و نرم می‌شوند.
فرمان پیوستن به حضرت مهدی (عج) را می‌دهد و اطاعت از آن واجب و لازم است.
یادداشت محقّق: ....
....

باسمه تعالی

موضوع کلی: ....
موضوع عام: ....
موضوع خاص: ....
موضوع اخص: ....
موضوع فرعی ۱: ....
موضوع فرعی ۲: ....

منبع: ....
....
....
....
نوع نقل: ....

متن فیش: ....
....
....
....
....
یادداشت محقّق: ....
....

فيش و فيش‌برداري

- فيش‌برداري در مراحل پژوهش، قابل حذف نيست.

اقسام فيش

۱. فيش نمايه
۲. فيش آدرسي
۳. فيش مطالب
۴. فيشهاي رايانه‌اي

فيش نمايه وفيش آدرسي

- **<u>فيش نمايه:</u>** هر گاه تمام كتاب را بخواهيم در فيش منعكس كنيم، از فيش نمايه استفاده مي شود.
- **<u>فيش آدرسي</u>**، براي منابعي كه هميشه در دسترس ما هستند. در فيش آدرسي، سلسه مراتب موضوع در بالاي فيش و مشخصات منابع در ستون مربوط نوشته مي شوند. (مثلا عدل الهي، ص۳۲، سطرهاي ۱۰-۱۸ و آموزش فلسفه، ج۲، سطرهاي ۱۰تا۱۲ در مورد ماهيت عدمي شر بحث كردند). سپس، در چند كلمه محتواي آن متن را خلاصه مي كنيم و به اصطلاح «نمايه» آن را مي نويسيم.

فيشهاي مطالب و فيش‌هاي رايانه‌اي

فيش‌هاي مطالب: تفاوت آن با فيش‌هاي آدرسي در اين است كه متن را در آن بايد بنويسيم.

فيش‌هاي رايانه‌اي: براي صرفه‌جويي در وقت از آن استفاده مي شود و محاسن و معايبي دارد

- فيش‌سازي مانند تهيه بريده‌هاي جرايد و مجلات در باره يك موضوع خاص، فتوكپي صفحات كتابي كه خيلي مورد نيازاست به همراه فتوكپي صفحه شناسنامه.

- گاهي عين اطلاعات و گاهي محتوا و مضمون را (به صورت تلخيص يا برداشت) مي آوريم.

يك فيش مناسب بايد شرايط زير را داشته باشد

ساده باشد؛ پيچيدگي و مشخصات متعدد ضرورتي ندارد.

سه قسمت داشته باشد: مشخصات(شامل سلسله مراتب موضوع و مشخصات كامل منبع)، قسمت ثبت اطلاعات، و قسمت درج اظهارنظر و برداشتهاي ابتكاري محقق.

فاصله سطرها حد اقل يك سانتي متر باشد.

تنظیم فیش‌ها

از آنجا که مهم‌ترین پایه‌ی پژوهش را اطّلاعات تشکیل می‌دهد، نوشته‌های موجود در فیش‌ها محور ادامه‌ی کار محقّق هستند. در اوّلین گام، باید به پیرایش فیش‌ها پرداخت و فیش‌های کم‌اهمّیّت و تکراری را حذف کرد. برای مثال اگر مطلبی از دو منبع نوشته شده باشد، فیش ناقص‌تر یا فیشی که از منبع کم‌اهمّیّت‌تر نوشته شده، باید حذف شود.

پس از اینکه مطمئن شدیم همه‌ی فیش‌ها دارای مطالب مفید و قابل استفاده هستند، آن‌ها را بر اساس موضوعات خاص و اخص و زیرمجموعه‌های آن‌ها دسته‌بندی می‌کنیم و به ترتیب منطقی پشت سر هم قرار می‌دهیم. کار تقسیم، باید از موضوعات کلّی‌تر آغاز و بعد هر دسته، به موضوعات جزئی‌تر آن تقسیم گردد. سپس با بررسی دقیق محتوای فیش‌ها، ترتیب ارائه‌ی آن‌ها تعیین می‌شود. برای مثال اگر عنوان پژوهش «آثار تقوا» باشد، تمام فیش‌ها در سه موضوع اول سربرگ، اشتراک دارند:

موضوع کلی: اخلاق

موضوع عام: تقوا

موضوع خاص: آثار تقوا

نکته: اصل بر این است که فیش‌ها بر اساس ساماندهی و فصل‌بندی از پیش تعیین‌شده در طرحنامه دسته‌بندی و مرتّب شوند، ولی اگر در این مرحله به هر دلیلی محقّق متوجّه شود که لازم است تغییراتی در چینش مطالب بدهد، طرح جدیدی برای تحقیق مشخّص می‌کند و بر آن اساس، چینش فیش‌ها را انجام می‌دهد.

مانند اینکه در بعضی بخش‌ها اطّلاعات کافی موجود نباشد، یا در طول فیش‌برداری، مطالب تازه‌ای به دست آمده باشد که لازم شود برای ذکر آن‌ها تغییراتی در طرح ایجاد کنیم.

اصول جمع آوری اطلاعات در پژوهشهاي اسناد و مداركي

- از منابع دست اول استفاده کنیم.
- هر چه را فکر می کنیم، ربط دارد، جمع نکنیم. اصل این است که مطالب به بحث ما ارتباط ندارند، الا ما ثبت بالدلیل.
- هر چه جمع آوری می شود، کامل و مستند باشد.

نگارش متن تحقیق

- پس از تنظیم فیش‌ها و مطالعه‌ی آن‌ها که باعث تسلّط محقّق بر اطّلاعات است، زمان نگارش متن تحقیق فرامی‌رسد. پیشتر گفته شد که متن فیش‌ها ممکن است به شکل نقل مستقیم یا غیر مستقیم نوشته شوند. حال محقّق در زمان نوشتن متن مقاله یا تحقیق خود، باید دقّت نماید غیر از موارد خاص که لازم است متن به صورت نقل مستقیم ذکر گردد، سایر مطالب تحقیق باید به قلم پژوهشگر نوشته شود. بنابراین اگر در زمان فیش‌نویسی این نکته را رعایت نکرده باشد، باید هنگام نگارش، بازنویسی کند و متن‌ها را به قلم خود بازگرداند. متن فیش‌ها تنها در حکم اسناد و دلایل و شواهد پژوهشگر هستند که در رد و اثبات نظریّات خود آن‌ها را به کار می‌گیرد. ممکن است در بین عبارات، گاهی جملاتی از کتاب یا مقاله‌ای را عیناً به کار بگیرد، ولی مهم این است که به طور کلّی، متن تحقیق به قلم پژوهشگر نوشته شود.

روش های پرورش مطالب

- ـ تعریف: توضیح و تشریح اجزای تعریف و استنتاج خواص و احکام آن‌ها.
- ـ توصیف: پدیدآوردن تصوّری از موصوف در ذهن مخاطب.
- ـ مقایسه: تبیین تفاوت‌ها و شباهت‌ها و فرق‌های کمی و کیفی طرفین مورد نظر.
- ـ استشهاد: با آیات قرآن یا شرح و بسط و تفسیر آن‌ها، احادیث و اخبار، قصص بزرگان، کلمات قصار و اشعار.
- ـ دسته‌بندی و تقسیم: معرّفی شقوق و اجزا و تقسیمات موضوع.
- ـ استدلال: بیان برهان برای اثبات حکم و دیدگاه مورد نظر.

مراحل کلّی پردازش اطّلاعات

با توجّه به این اصل که نتیجه و کیفیّت کار پژوهشی، در ارتباط مستقیم با توان علمی پژوهشگر است، با مروری بر مراحل یادگیری، سطوح پردازش علمی در پژوهش را نیز به دست خواهیم آورد. در علوم تربیتی و روش‌های تدریس گفته می‌شود که یادگیری در شش مرحله اتّفاق می‌افتد:

۱. اگر دانش‌پژوه محتوای علمی را صرفاً به حافظه سپرده باشد و بدون درک و فهم، عین آن مطلب را بتواند بیان کند، یادگیری او در سطح آگاهی و دانش است که از نظر علمی ارزش چندانی ندارد و در پژوهش نیز به کار نمی‌آید.

۲. اگر دانش‌پژوه مطلب را درک و مفهوم آن را دریافت کرده باشد، یادگیری او به سطح «درک و فهم» رسیده است. محقّق نیز در این سطح از یادگیری، باید بتواند محتوای اطّلاعات جمع‌آوری‌شده از منابع را بفهمد و آن را به زبان و قلم خود، بدون کپی‌برداری، بنویسد. در این مرحله، پژوهشگر بدون اینکه تغییر محتوایی و مفهومی در مطالب ایجاد کند، آن‌ها را با بیانی دیگر می‌نویسد. این بیان ممکن است کوتاه‌تر یا مفصّل‌تر از مطلب اصلی باشد.

۳. سومین سطح از سطوح یادگیری را «کاربرد» نامیده‌اند. در این مرحله، دانش‌پژوه که مطلب را به طور کامل فهمیده است، به یک توانایی بالاتر هم دست می‌یابد و آن، به کار گرفتن قواعد آموخته‌شده در موقعیّت‌های جدید است. اگر محقّق به این سطح رسیده باشد، خواهد توانست در پژوهش خود، قوانین و قواعد علمی رشته‌ی تحصیلی خود را در موقعیّت‌های جدید به کار ببرد و به درستی توضیح دهد. برای مثال، قواعد علم اصول را در مورد موضوعی جدید اجرا کند و تبیین نماید که چرا و چگونه این قاعده در این مصداق و موقعیّت قابل اجرا است.

٤. در مرحله‌ی چهارم، یعنی «تجزیه و تحلیل» مهارت‌هایی قرار دارند که به تقسیم کردن مباحث یا پدیده‌ها به اجزای تشکیل‌دهنده‌ی آن‌ها و کشف روابط اجزا و سازمان‌بندی آن‌ها مربوط‌اند.

محقّقی که به این سطح علمی رسیده باشد، می‌تواند در پژوهش خود، چنین مهارت‌هایی را اجرا کند:

- مطالب اصلی و حقیقی را از فرضیه‌ها و نظریه‌ها تشخیص می‌دهد.
- با تحلیل روابط بین عبارات یک مطلب، مطالب مرتبط و نامرتبط را تشخیص می‌دهد.
- چگونگی رابطه میان اندیشه‌ها را درک می‌کند.
- فرض‌ها و پیش‌فرض‌های مطالب را متوجّه می‌شود.
- اندیشه‌های اصلی و فرعی را می‌تواند از هم جدا کند.
- سفسطه‌ها و مغالطه‌ها را از میان عبارات متعدّد تشخیص می‌دهد.
- می‌تواند روابط علّی و جزئیات مهم و غیر مهم مطلب را پیدا کند.
- لوازم و پیامدهای دیدگاه‌ها را کشف می‌کند و توضیح می‌دهد.

۵. سطح «ترکیب» مرحله‌ای از یادگیری است که در آن، دانش‌پژوه عناصر و اجزای مختلفی را به هم می‌پیوندد تا یک کل جدید تولید کند. این سطح از آموختن، منجر به تولید مواد جدید، دستگاه‌های جدید، یا دیدگاه‌های جدید علمی می‌شود. پژوهشگر نیز وقتی به این سطح علمی رسیده باشد، می‌تواند در رشته‌ی تحصیلی خود، علم را یک گام پیش ببرد و دیدگاه جدیدی بر آن بیفزاید. این سطح، همواره همراه با خلاّقیّت است.

۶. بالاترین سطح یادگیری را «ارزشیابی» می‌نامند. در این مرحله، داوری و قضاوت درباره‌ی اندیشه‌ها، راه‌حل‌ها، روش‌ها و ... انجام می‌شود. این مرحله، جامع‌ترین مرحله‌ی آموختن است و تمام مراحل قبلی را در دل خود دارد.

محقّق نیز، هم در هنگام نوشتن مقالات انتقادی از این سطح علمی بهره می‌گیرد، هم هنگام ارزیابی منابع و داده‌ها برای گزینش محتوای مناسب و موثّق.

روش پردازش اطّلاعات

نوع مسئله‌ای که برای پژوهش برگزیده‌اید، روش کار تحقیقی شما و روش پردازش اطّلاعات شما را تعیین می‌کند؛ همان اطّلاعاتی که اکنون پس از پیرایش و دسته‌بندی فیش‌ها در اختیار دارید. بعضی از این روش‌ها که بیشتر کاربرد دارند، عبارت‌اند از:

۱. توصیفی و گزارشی
۲. تبیینی و استدلالی و استنباطی
۳. تفسیری و نظریه‌پردازی
۴. تحلیلی و انتقادی
۵. تطبیقی و مقایسه‌ای
۶. همبستگی و همخوانی (کشف روابط متغیّرها)

۱. تحقیقات توصیفی و گزارشی: این نوع پژوهش‌ها اوصاف یک پدیده یا جزئیات، مبانی و نتایج یک نظریه‌ی علمی را بیان می‌کنند تا مخاطب، شناخت کاملی نسبت به موضوع پژوهش پیدا کند. نظم منطقی در بیان مطالب و دقّت در جزئیات و جوانب موضوع از جمله بایسته‌های این پژوهش‌هاست.

اگر نویسنده‌ی چنین مطلبی، صرفاً به نقل نوشته‌های اندیشمند مورد نظر بپردازد، کار او پژوهش نخواهد بود. محقّق باید علاوه بر دسته‌بندی دیدگاه‌های شخص مورد نظر، در پایان جمع‌بندی و نتیجه‌گیری کند.

نمونه‌ها: ویژگی‌های هنری معماری اسلامی در چین، امامت از دیدگاه اسماعیلیه، معاد جسمانی از منظر ابن سینا، شیوه‌ی برگزاری مراسم عزاداری سیدالشهدا علیه السّلام در افغانستان.

۲. تحقیقات تبیینی و استدلالی و استنباطی: در این پژوهش‌ها معمولاً صورت مسأله بیان می‌شود و ضمن توضیح و توصیف کافی درباره‌ی اصل مسأله و جوانب آن، دیدگاه‌ها یا احتمالات گوناگون درباره‌ی پاسخ مطرح می‌گردد. سپس با بررسی و استدلال، میان دیدگاه‌ها یا احتمالات، استنباط و نتیجه‌ی نهایی از دیدگاه پژوهشگر بیان می‌شود.

نمونه ها: منابع تهدید امنیّت ملّی جمهوری اسلامی ایران، صفات فرابشری امامان، وساطت خلیفه‌ی الهی در رسیدن فیض به عالم از دیدگاه شریعت و عرفان اسلامی، نقش خانواده در تربیت اخلاقی فرزندان.

۳. تحقیقات تفسیری و نظریه‌پردازی: این پژوهش‌ها حول محور معناشناسی واژگان مهم یک دانش خاص انجام می‌شوند و ضمن توضیح و تفسیر واژه، ممکن است آن را با واژه‌ها و مفاهیم نزدیک به آن مقایسه کنیم و تفاوت‌های کاربردی آن‌ها را بیان نماییم. مثل این عناوین: مفهوم‌شناسی بیعت در فرهنگ اسلامی و نقش آن در اثبات امامت، پیوند مفهوم «خلیفه الله» در قرآن با «امامت» از دیدگاه متکلمان فریقین، اعتبارسنجی سندی و مفهومی احادیث «طینت» در کافی و بحارالانوار.

٤. **تحقیقات تحلیلی و انتقادی:** هدف این نوع پژوهش‌ها بازخوانی دیدگاهی خاص و بیان نادرستی‌ها و نقص‌های آن است. آنچه مورد پژوهش و نقد قرار می‌گیرد، ممکن است یک متن (کتاب یا مقاله) باشد، یا نظریه‌ای که در جهان علم مطرح است و قائلینی دارد.

نقد کردن قواعد خاص خود را دارد و باید اصول علمی و اخلاقی در آن رعایت شود. کسی می‌تواند برای نقد دیدگاه‌ها قلم به دست بگیرد که در زمینه‌ی آن دانش، صاحب نظر باشد. در پژوهش انتقادی باید مبانی، پیش فرض‌ها، ادلّه و نتایج نظریه بررسی و دقیقاً مشخص شود که به کدام بخش از دیدگاه اشکال وارد است. همچنین باید نقاط قوّت نظریه هم بیان شود و قلم مقاله نیز محترمانه و عادلمانه باشد تا نقد منصفانه و اخلاقی انجام گیرد.

٥. **تحقیقات تطبیقی و مقایسه‌ای:** این پژوهش‌ها برای دقّت در شباهت‌ها و تفاوت‌های دو اثر یا دو نظریه انجام می‌شود که نتیجه‌ی آن، فهم عمیق‌تر موضوع است. شباهت در برخی مسائل و تفاوت در بعضی دیگر باعث می‌شود بتوانیم دو موضوع را با هم مقایسه کنیم. مثلاً می‌توان روش تفسیری فخر رازی را با روش علامه طباطبایی مقایسه کرد و با بیان تفاوت‌ها و شباهت‌ها و توصیف و تحلیل آن‌ها شناخت کامل‌تری از هر روش پیدا کرد. بهتر است در پژوهش‌های تطبیقی، ابتدا نقاط شباهت و بعد نقاط تفاوت را بنویسیم.

نکته: در روش تطبیقی یا مقایسه ای باید بین دو نفر یا دو دیدگاه و... باشد. بین سه نفر تطبیقی درست نیست.

نمونه ها: بررسی تطبیقی معاد جسمانی نزد صدرالدین شیرازی و آگوستین، مقایسه‌ی تطبیقی حکمت اشراق و حکمت زرتشتیان، بررسی تطبیقی جایگاه شر در نگاه فردوسی و شکسپیر با توجه به داستان ضحّاک ماردوش و نمایشنامه مکبث.

٦. تحقیقات همبستگی و همخوانی: تحقیقات همبستگی تحقیقاتی است که در آن‌ها سعی می‌شود رابطه‌ی بین متغیّرهای مختلف، کشف یا تعیین شود. در این نوع پژوهش‌ها صرفاً رابطه‌ی بین دو مفهوم توصیف می‌شود. هدف اصلی در این نوع تحقیقات مشخص کردن وجود رابطه بین دو یا چند متغیّر است و اینکه در صورت وجود رابطه، اندازه و حدّ آن چقدر است.

متغیّرهای اصلی در این نوع تحقیق‌ها، دو نوع هستند: مستقل و وابسته. متغیّر مستقل، بر متغیّر وابسته اثر می‌گذارد و متغیّر وابسته از متغیّر مستقل تأثیر می‌پذیرد. برای مثال در موضوع «نقش آموزه‌ی مهدویت در انقلاب اسلامی ایران» ، «آموزه‌ی مهدویت» ، متغیّر مستقل و« انقلاب اسلامی ایران» متغیّر وابسته است.

نمونه ها: نقش باورهای مذهبی خانواده در پیشگیری از روابط ناسالم دختر و پسر، تأثیر شاغل بودن مادر بر سلامت روانی کودک، نقش روش تدریس فعّال در بهبود یادگیری دانش‌آموزان.

چکیده

- در آغاز مقاله / پایانامه خلاصه اي بسيار فشرده از مراحل و نتايج پژوهش آورده مي شود که **چکیده** نام دارد .
- چكيده به خواننده كمك مي كند تا به سرعت از محتوي پژوهشنامه آگاه گردد. غالب خوانندگان ابتدا چكيدة يك پژوهشنامه را مطالعه مي كنند و بر اساس محتواي چكيده تصميم ميگيرند كه به خواندن متن ادامه بدهند يا نه . بنابراين، سعي كنيد چكيده را گيرا بنويسيد و در آن نكات اصلي پژوهش را منظور نماييد .
- چکیده، عصاره‌ی تحقیق و فشرده‌ی تمام مطالب مهم، بدون هیچ‌گونه تفسیر اضافی است که محتوای تحقیق را به طور خلاصه بیان می‌کند. هدف از نگارش چکیده این است که خواننده با صرف حداقل زمان ممکن از عصاره‌ی محتوای تحقیق مطّلع شود و بتواند تشخیص دهد که مطالعه‌ی این تحقیق برای او سودمند خواهد بود یا خیر. چکیده باید به حدّی مختصر باشد که نتوان هیچ قسمتی از آن را حذف کرد.
- چکیده انواع مختلفی دارد، ولی در پایان‌نامه‌ها و بسیاری از مقالات، معمولاً چکیده‌ی تمام‌نما نوشته می‌شود. این نوع چکیده بیان می‌کند که نویسنده به دنبال چه مطلبی بوده؛ چه کرده؛ چه مقدمات و معلوماتی را پایه قرار داده، و در نهایت چه نتیجهای گرفته است. سؤال اصلی به صورت واضح در آن بیان شده و پاسخ‌های به دست آمده نیز درج می‌شود.

انواع چکیده

چکیده

راه‌نما: غرض از تهیه این چکیده معرفی عناوین موضوعاتی است که در بخش های مختلف پژوهش مورد بحث قرار گرفته است.
در این چکیده آشکار نمی شود چه نظریه ای اثبات یا رد شده است

تمام نما :در این چکیده فشرده ای از بحث ها و دستاوردهای پژوهش می آید.

چکیده پایانامه باید تمام نما باشد

هدف از چکیده چیست ؟

چکیده

- جستجوی دیجیتالی
- رعایت حقوقِ خواننده ← اخلاق پژوهش

پس چکیده باید تمام نما باشد

ویژگی‌های چکیده خوب

- کوتاه و پرمعنا باشد؛
- از مترادف‌ها و حشوها پرهیز شود. الفاظی مانند «البته باید بگوییم، می‌توان گفت، و...» حشو است.
- رسا و توصیف‌کننده باشد؛
- با صداقت باشد و خواننده را سرکار نگذارد (اخلاق پژوهش).
- (مثل ماست چکیده که آب آن را فاسد می‌کند)؛
- فعل‌ها به صورت مجهول یا به خود رساله اسناد داده شود؛(فعل‌ها سوم شخص و گذشته آورده شود).
- چکیده نیاز به استدلال و مستندسازی ندارد؛
- پس، چکیده پاورقی لازم ندارد.
- ادبیات چکیده همان ادبیات مقاله است.
- چکیده خلاصۀ تمام نمای مقاله/ پایانامه است نه فهرستِ مطالب.
- چکیده را به طرح مسئله تبدیل نکنید!
- چکیدۀ پایان‌نامه در حدود ۳۰۰ کلمه است و در یک پاراگراف نوشته می‌شود.

در نوشتن چکیده نکات زیر را در نظر بگیرید:

- از ذکر مطالبي که در متن پژوهشنامه توضیح نداده اید خوداري نمایید.
- نقل قول مستقیم نکنید، بلکه مطالب دیگران را به زبان خودتان خلاصه نمایید.
- اصطلاحات مهم و کلیدي را در چکیده بیاورید.
- فقط گزارش کنید. ارزشیابي و نقد و اظهار نظر نکنید . این موارد را در متن پژوهشنامه انجام دهید.
- در نوشتن مطالب از زمان گذشته استفاده کنید.

اجزاء چکیده

- تبین مسئله(تعربف ماهیت موضوع)
- اهداف و ضرورت
- دامنه تحقیق)نکات مهم و کلیدی که در تحقیق به آنها پرداخته شده(بیان نظرات مختلف درباره مسئله و ذکر نظر انتخابی)
- روش تحقیق
- نتایج
- واژگان کلیدی
- پاسخ این سؤال‌ها در چکیده به دست می‌آید: چرا ما به مسئله‌ی این پژوهش اهمیت می‌دهیم؟ در تحقیقات انجام شده چه نقصی بوده است که لازم بوده این تحقیق نوشته شود؟ پژوهشگر با چه منابع و چه روشی به نتیجه رسیده است؟ نتیجه و محصول کاری که انجام شده، چه مطلب علمی یا کاربردی تولید کرده است؟

چند توصیه

۱- چکیدۀ مقالۀ محققان پای‌بند به استانداردها را به دقت مطالعه کنید.
۲- چکیده را پس ازَ اتمام مقاله/پایانامه بنویسید.
۳- چکیده را به رویت خبره برسانید.

نمونه چکیده:

عنوان: حقیقت مرگ از دیدگاه صدرالمتألّهین

چینش نظام فلسفه‌ی صدرایی، از وجودشناسی و جهان‌شناسی تا انسان‌شناسی، شکل‌دهنده‌ی تصویری متفاوت از ادراک هستی و حیات و مرگ است. تصویری که در آن، مرگ، یک امر وجودی و مرحله‌ای از مراحل زندگی نفس است.

با وجود اهمّیّت این موضوع، در آثار فلسفی موجود، به این بخش از فلسفه‌ی صدرایی چنان که باید پرداخته نشده و آثار پژوهشی موجود، به موضوع مرگ تنها از بعد کلامی آن پرداخته‌اند و تا کنون اثر فلسفی جامعی در این باره عرضه نشده است.

در این پژوهش، برای کشف دیدگاه متفاوت حکیم ملاصدرا، پس از مطالعه و بررسی مهم‌ترین آثار فلسفی وی و تحلیل این نوشته‌ها، نتایج زیر به دست آمد: نفس، از لحظه‌ی پیدایش در جهان مادّه، با ذاتی تماماً مادّی زندگی آغاز می‌کند و در حرکت جوهری اشتدادی خود، با کسب معارف و ملکات، به تدریج تکامل می‌یابد و کم کم به درک مفاهیم غیر مادّی نائل می‌شود. هر یک از این ادراکات، باعث رشد و ارتقای ذات نفس شده، او را به درجاتی می‌رساند که دیگر نیازی به ابزار عنصری بدن ندارد. در چنین مرحله‌ای بدن وبالی برای نفس می‌شود و نفس برای رهایی کامل از جهان مادّه و ورود به عالم مثال، بدن عنصری را رها می‌کند و مرگ، اتّفاق می‌افتد. در این نظام، مرگ، عامل دست‌یابی به مدارج بالاتری از وجود است. مرگ، حجاب‌ها و اشتغالات مادّی را از پیش پای نفس برمی‌دارد تا امور عقلانی برای انسان دیدنی و دست‌یافتنی شوند.

صدرالمتألّهین با این تصویر ویژه توانست پاسخ کاملی به چرایی ضرورت مرگ بدهد و مسأله‌ی معاد جسمانی را نیز حل کند. هرچند هنوز انتقاداتی از سوی اندیشمندان مطرح می‌شود و نیاز به تکمیل این دیدگاه محسوس است.

یکی دیگر از کمبودهای این دیدگاه، ندادن پاسخ واضح به موضوع تکامل برزخی است. در موضوعات مختلفی از مباحث مرگ و معاد، جمع بین بیانات متفاوت این حکیم، دردسرساز می‌شود. گویا گاهی فلسفی سخن می‌گوید و گاهی کلامی.

در مجموع باید گفت: دیدگاه ارزشمند صدرالمتألّهین، در عین داشتن نقاط قوّت فراوان، نیازمند رفع پاره‌ای ابهامات است و با بررسی دیدگاه‌های متفاوت حکمای معاصر باید گفت کار چندان ساده‌ای هم نیست.

کلمات کلیدی: نفس، مرگ، حرکت جوهری، نفس نباتی، نفس حیوانی، نفس انسانی، تجرّد مثالی، تجرّد عقلی.

نمونه

عنوان:مبانی شفافیت و آثار آن بر حکمرانی از دیدگاه قرآن

شفافیت به معنای ارایه اطلاعات مورد نیاز به شهروندان از سوی حاکمیت، ابزاری است که به شهروندان امکان می دهد تا از آنچه حاکمیت انجام می دهد آگاه شوند و در صورت سوء مدیریت ویا سوء استفاده از صلاحیت و اختیار، حقوق خود را اعمال و ازآن دفاع نمایند. در این پژوهش به روش کتابخان های و با جستجودر قرآن و تفاسیر، به تحلیل مبانی شفافیت و آثار آن بر حکمرانی پرداخته شده است. اگر چه لفظ شفافیت و معادل آن در قرآن یافت نمی شود؛ اما آیاتی که به اصول مهمی چون مشورت ونظارت عمومی اشاره دارند و نیز آیاتی که دعوت به تدبر و تفکر می نمایند در این راستا قابل استناد است.نویسندگان با کنار هم قرار دادن این آیات و تحلیل مفهومی آنها،علاوه بر روشن ساختن ارتباط آنها با شفافیت، به اهمیت وجایگاه این مفهوم و آثار آن بر حکمرانی اسلامی اشاره داشته اند و به این برداشت رسیده اند که شفافیت عنصری اساسی و تأثیربر بهبود فرایند حکمرانی و ایجاد یک حکمرانی اسلامی است.

واژگان کلیدی: شفافیت، حکمرانی، حکمرانی اسلامی.

مقدمه

مقدمه دور نمایی از محتوای مباحث مطرح شده در تحقیق است؛ بنابراین باید طوری نگاشته شود که قبل از مطالعه کامل پایان نامه، تصویری کلی اما روشن ازمطالب مندرج در آن را به خواننده نشان دهد.

- هر مقدمه شامل عناصر زیر است:

۱. تبیین کوتاهی از مساله ، اهداف مورد نظر در تحقیق و ضرورت آن.
۲. روش و نحو انجام تحقیق.
۳. اشاره به تاریخچه بحث.
۴. اشاره ای به فصول تحقیق .
۵. بیان مطالبی که به نظر نویسنده در خور اهمیت است و در فهم مطالب می تواند موثر باشد.

- « فرق مقدمه با کلیات» در این است که مقدمه موارد فوق به صورت کلی توضیح داده می شوند اما در کلیات هر گزینه نیاز به تفصیل و تبیین کامل دارد.

- شروع پایانامه با مقدمه است.
- نکته: برای هر فصل می توان یک مقدمه نوشت. اما مقدمه‌ی فصل اول با فصول دیگر تفاوت دارد.

روش نتیجه‌گیری

- نتیجه ملحق به فصل اخیر است.
- نتیجه گیری برخلاف چکیده متضمن تعریف و بیان مسئله،ضرورت تحقیق، تبارشناسی، ذکر ادله و دیدگاه های رقیب **نیست**.
- در نتیجه‌گیری، ادعای جدید و استدلال طلب ممنوع است
- در نتیجه‌گیری، عبارت پردازی جدید واجب است.
- در نتیجه‌گیری، به تکرار استدلال ها نمی پردازیم.
- در نتیجه‌گیری، به سؤالات تحقیق عنایت داریم.
- در نتیجه چیزهایی بیاورید که دوست دارید در یاد خواننده بماند.
- برای هر نتیجه شماره بزنید خوب است.

نتیجه‌گیری برداشتی است شخصی که پژوهنده بر اساس هدف و بر پایه‌ی داده‌های ارائه‌شده در متن اثر پژوهشی، در پایان تحقیق به عمل می‌آورد. آنچه را از یک نتیجه‌گیری قابل قبول انتظار می‌رود، به اختصار می‌توان چنین بیان کرد:

- استدلال درست
- منطقی بودن
- دقّت و اعتبار داشتن تا حد ممکن
- جهت‌گیری نکردن در اثبات نظرات شخصی
- همه جانبه بودن یا احاطه به کل تحقیق
- خودداری از حاشیه رفتن و پرنویسی غیر ضروری
- منحصر بودن نتایج به داده‌هایی که در متن گزارش مطرح شده‌اند نه جایی دیگر یا منبعی دیگر.

نتیجه‌گیری نهایی که در پایان گزارش تحقیقی آورده می‌شود پاسخی صریح و واضح است به مسئله‌ای که از ابتدای امر برای یافتن پاسخ آن، پژوهش به اجرا درآمده است. بعضی پژوهشگران، نتایج تحقیق را به شکل دسته‌بندی‌شده و شماره‌گذاری ارائه می‌کنند که روش بسیار خوبی است و به خواننده امکان درک دقیق‌تر و روشن‌تری از مباحث می‌دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در جمع بندی و نتیجه گیری که محقق به تجزیه و تحلیل قسمت های عمده تحقیق و ارزیابی آنها می پردازد موارد ذیل باید لحاظ شود:

- **اشاره به پاسخ های به دست آمده برای پرسش های تحقیق.**
- **مقایسه نتیجه های به دست آمده با اهداف پژوهش.**
- **بیان کاستی های تحقیق که محقق نتوانسته پاسخی برای آنها به دست آورد.**
- **طرح پیشنهادات کاربردی در زمینه موضوع تحقیق خود.**
- **بیان نیازهای پژوهشی در حوزه موضوع خود.**

مهم‌ترین نکته در زمان نگارش متن این است که تمام نوشته‌ها در مسیر پاسخگویی به سؤالات تحقیق و حل مسئله‌ی پژوهش قرار داشته باشند و هیچ بخشی از متن، به بیراهه نرود.

محقق در نهایت مطالب را به قلم خود به نگارش در می آورد.

- نگارش اثر در دو مرحله چرک نویس و پاک نویس انجام میشود.
- چرک نویس عبارت است ازانتقال یادداشتها ازروی فیش به متن اصلی همراه توضیحات لازم به منظور ایجاد ارتباط میان آن یادداشتها.
- پاک نویس عبارت است از باز نویسی چرک نویس(اصلاح و منقح کردن)

بازخوانی و اصلاح

- امیرالمؤمنین علیه السلام درباره‌ی لزوم بازنگری مطالب و نوشته‌ها می‌فرماید: «اذا کَتَبْتَ کتاباً فَأعِدْ فیهِ النَّظَرَ قَبْلَ خَتْمه، فَانَّما تختِمُ عَلی عَقْلِک»؛ هرگاه چیزی نوشتی، پیش از آنکه مهرش کنی، آن را بازنگری کن؛ زیرا که در حقیقت بر خرَد خویش مهر می‌زنی.
- . جلال‌الدین آمدی، غرر الحکم، ح۴۱۶۷.

در این مرحله محقّق باید با دقّت و با دید انتقادی متن نوشته را بخواند و هرجا لازم باشد، کاهش، افزایش، اصلاح جمله‌بندی‌ها، رفع اشکالات دستوری و نگارشی را انجام دهد. بهتر است میان نگارش اولیّه و بازخوانی، حداقل چند روز فاصله باشد تا ذهن بهتر بتواند نقّادانه متن را بررسی کند.

- نکاتی مانند درستی مطالب، واضح بودن مطالب، ارتباط و سیر منطقی مطالب و ضروری یا غیر ضروری بودن آن‌ها، توجّه به ارتباط پاراگراف‌ها، مطابقت مطالب با عنوان‌ها نیز باید در این مرحله بررسی شوند و در صورت نیاز تغییرات لازم در متن تحقیق داده شود.

با توجه به معیارهای داوری درباره‌ی کیفیت پژوهش، این معیارها را در زمان بازخوانی و اصلاح، باید مورد توجّه قرار داد:

1. معیارهای ساختاری و ظاهری:

- رعایت استانداردهای پژوهشی در ذکر پیشینه، ضرورت، تبیین مسئله و ... .
- رعایت استانداردهای نگارشی (درست‌نویسی دستوری، گویانویسی، گزیده‌نویسی)
- رعایت استانداردهای شکلی (صفحه‌بندی، گزینش فونت‌های مناسب و متنوّع و نبود اشکالات تایپی)

2. معیارهای محتوایی:

- سطح علمی مطالب منقول (مستقیم و غیرمستقیم) از منابع معتبر و دست اول.
- اتقان ادلّه و استدلال‌ها و استنتاج‌های پژوهشگر
- استواری و درستی نقدهای پژوهشگر به مبانی و ادلّه و لوازم هر دیدگاه
- نوآوری و ابتکار و تولید تازه‌ها

روش دست‌یابی به منابع

۱. اولین و بهترین روش برای یافتن منبع در شرایط و امکانات امروزی، جست‌وجو در رایانه‌های کتابخانه‌هاست. و نرم افزارهای نور.

برای این کار، نخست باید کلیدواژه‌های مسئله‌ی خود را شناسایی کنید. برای یافتن کلیدواژه‌های مسئله‌ی خود، از کلمات به کاررفته در عنوان تحقیق خود، کلمات مرتبط یا حتی متضاد آن استفاده کنید.

برای مثال اگر عنوان تحقیق شما «شخصیت و نقش حضرت زینب سلام الله علیها در نهضت کربلا» باشد، می‌توانید این واژه‌ها را جست‌وجو کنید: کربلا، اسرای کربلا، مجلس یزید، حضرت زینب سلام الله علیها ، فصاحت، خطبه‌ی حضرت زینب سلام الله علیها ، زنان اسلام و ... .

۲. راه دیگر، مراجعه به کتاب‌های مرجع مثل دایرة‌المعارف‌هاست که علاوه بر دادن اطّلاعات کلّی درباره‌ی موضوع، در پایان هر مقاله، منابعی ذکر کرده‌اند. در موضوعات قرآنی نیز مراجعه به کتاب‌های فهرست موضوعی آیات و تفاسیر، بسیار راهگشاست.

۳. مراجعه به کتابشناسی‌ها که فهرستی ازکتاب‌های یک موضوع را در خود دارند، منبع خوبی برای یافتن کتاب‌های مربوط به موضوع تحقیق هستند.

٤. فهرست منابع کتاب‌ها و مقالات

۵. . پرسش از اساتید و اهل فن هم می‌تواند روش بسیارخوبی برای شناخت منابع پژوهش باشد.

ویژگی های منابع مطلوب

- ۱. اصالت: دست اول بودن (محقق مستقیم از اصل کتاب نقل کند)
- ترجمه کتابها از منابع دست دوم محسوب می شوند.
- ۲. اعتبار: اعتبار بالای نویسنده
- آخرین ویرایش اثر بودن
- ۳. اتقان: استدلال و اتقان بیشتری داشتن
- ۴. جامعیت اثر
- محققان بعدی در تحقیقات خود به آن ارجاع بدهند.

انواع منابع

الف. از نظر ارزش و اعتبار

منابع اطّلاعاتی به دو دسته‌ی منابع دست‌اول و منابع دست‌دوم تقسیم می‌شوند. منابع دست اول در موضوعات مختلف، متفاوت‌اند. مثلاً در موضوعات دینی، قرآن کریم و اولین منابع روایی مکتوب، دست اول به شمار می‌آیند. منابع دست اول در موضوعات تاریخی به منابعی گفته می‌شود که نویسنده‌ی آن یا شاهد مستقیم حوادث بوده است یا از کسانی که دیده یا شنیده‌اند، نقل کند.

در موضوعات سایر علوم اسلامی، شهرت و توانایی علمی نویسنده و جامعیت کتاب درباره‌ی موضوع مورد نظر، عامل دست اول تلقّی شدن آن نوشته می‌شود.

در علوم تجربی، ریاضی، تربیتی، روانشناسی و علومی از این دست، کتاب‌هایی که دیدگاه‌های تازه‌تر و پژوهش‌های بروزتر را ارائه می‌کند، دست اول به حساب می‌آیند.

منابع دست دوم در هر زمینه به تمام منابعی گفته می‌شود که بر اساس منابع دست اول نوشته شده‌اند. منابعی مانند کتاب‌های درسی و نوشته‌هایی که جمع‌آوری اقوال دیگران یا ترجمه‌ی آثار دیگران هستند.

ب. از نظر ارتباط با موضوع تحقیق

۱. منابع عام:

منابعی را عام می‌گویند که اطّلاعات کلّی و مختصر در مورد تمام معارف بشری به خواننده ارائه می‌دهد، از همه‌ی علوم و موضوعات سخن به میان می‌آورد و محقّق فقط موضوع مورد نظر خود را در آن دنبال می‌کند و به خواندن آغاز تا پایان آن منبع نیاز ندارد. مثل دانشنامه‌ها و دایرةالمعارف‌ها و ....

غالباً منابع عام را «مرجع» می‌نامند که عبارت‌اند از: فرهنگ‌ها، دانشنامه‌ها، زندگینامه‌ها، کتاب‌شناسی‌ها و اطلس‌ها.

۲. منابع خاص:

آن دسته از منابعی که اطّلاعات مفصل‌تر و اختصاصی‌تری را برای تبیین ابعاد و زوایای پنهان یک موضوع به خواننده ارائه می‌دهد و شامل ریزموضوعات، مسائل، اقوال و دیدگاه‌های مختلف در خصوص یک موضوع واحد است، منابع خاص آن موضوع به شمار می‌آیند؛ مثل تفاسیر موضوعی و کتاب‌هایی که مستقیماً در مورد موضوع تحقیق نوشته شده است.

توضیح انواع منابع عام

انواع منابع عام

فرهنگ‌ها (واژه‌نامه‌ها)

۱. لغت‌نامه‌ها یا فرهنگ‌ها کتاب‌هایی هستند که واژگان یک یا چند زبان با نظمی خاص در آن‌ها گرد آمده است.

فرهنگ‌ها را از نظر زبان می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: فرهنگ‌های یک زبانه، فرهنگ‌های دو یا چند زبانه. فرهنگ‌های یک زبانه به فرهنگ‌هایی گفته می‌شود که مدخل‌ها و تعاریف و توضیحات لازم برای آن مدخل همه به یک زبان است. مانند: فرهنگ فارسی معین، لاروس و ... . فرهنگ دو یا چند زبانه به فرهنگ‌هایی گفته می‌شود که مدخل‌ها به یک زبان بوده و معنا و تعاریف و سایر اطّلاعات درباره‌ی آن به زبان یا زبان‌های دیگری است، مانند: مجموعه کامل که دو زبانه است. یا دیکشنری‌های انگلیسی به فارسی و ... .

۲. دانشنامه (دایرةالمعارف)

خلاصه‌ی مستند و قابل فهمی از مجموع معارف بشری، در همه‌ی رشته‌های انسانی و یا در رشته‌ای معین با ترتیب الفبایی است. دایرةالمعارف ممکن است تخصّصی یا عمومی باشد. دایرةالمعارف عمومی شامل مطالبی کلّی در حوزه‌ی تمام معارف بشری است، مانند دایرةالمعارف فارسی مصاحب. دایرةالمعارف تخصّصی شامل مقالات مربوط به موضوعی واحد است که به تفصیل نوشته شده‌اند، مانند دانشنامه‌ی جهان اسلام، دایرةالمعارف تشیّع و دایرةالمعارف بزرگ اسلامی.

۳. زندگینامه

کتابی که حاوی تاریخ زندگی یا دوره‌ای از زندگی یک شخص باشد، زندگینامه نام دارد. به این دست کتاب‌ها «ترجمه‌ی حال» یا «کارنامه» نیز گفته می‌شود.

۴. کتاب‌شناسی

کتاب‌شناسی عبارت است از تهیه‌ی فهرست الفبایی از آثار موجود در یک موضوع و یا موضوعات مختلف.

از نظر دامنه‌ی موضوعی کتاب‌شناسی‌ها را به دو گروه عمومی و اختصاصی تقسیم می‌کنند. کتابشناسی‌های عمومی بیشتر توسط کتابداران، ناشران و کتابفروشی‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند و حوزه‌ی معیّنی ندارند، مانند: کتاب‌شناسی ملّی ایران، «الذریعه الی تصانیف الشیعه» و فهرست کتاب‌های چاپی فارسی. کتاب‌شناسی‌های اختصاصی به موضوع، فرد و یا حوزه‌ی معینّی اختصاص دارد و اغلب ابزار کار محققین است. مانند: «أعیان الشیعه»، «کتاب‌شناسی مهدویت»، «کتاب‌شناسی تاریخ اسلام».

۵. اطلس

اطلس در اصطلاح جغرافی، کتابی است که دارای نقشه‌های گوناگون جغرافیایی است و نوعاً هر کتاب نقشه‌دار را اطلس می‌نامند، مانند: اطلس جغرافیایی و اطلس زبان‌شناسی و خط.

آدرس‌دهی و ارجاعات

- منابع و مآخذ هر پژوهش، تکیه‌گاه و موجب اعتبار علمی آن تحقیق است.
- تعداد این منابع و درجه‌ی اهمیت و اشتهار آن‌ها، خود، یکی از معیار های اصلی ارزشیابی پژوهش‌ها به شمار می‌آید.
- عدم ارائه‌ی منابع، نوعی سرقت اندیشه و بی‌احترامی به پژوهشگران پیشین و حتی شکستن حرمت شخص پژوهشگر است؛ زیرا از سویی نشان می‌دهد که او به اخلاق پژوهشی بی‌اعتناست و از سوی دیگر، گشودن باب چنین عملی، به سرقت اندیشه‌های وی توسّط دیگران نیز منجر خواهد شد.

آدرس دهي

آدرس‌دهی یا رفرنس‌دهی در هر یک از قالب‌های پژوهشی اعم از مقاله، تحقیق و کتاب، در دو جا باید انجام شود: در متن پژوهش و در پایان آن.

۱. آدرس‌دهی در متن

در این بخش، پژوهشگر در کنار مطالبی که نقل مستقیم کرده یا با تلخیص و تغییرات جزئی آن‌ها را نقل کرده است، نشانی منبع اصلی را ذکر می‌کند که این کار به سه شکل ممکن است انجام گیرد:

الف. پانوشت: توضیحات لازم، در ذیل همان صفحه، با ذکر شماره می‌آید.

ب. پی‌نوشت: توضیحات لازم، در پایان مقاله یا پایان هر فصل از تحقیق یا کتاب، با ذکر شماره می‌آید.

ج. درون‌متنی: توضیحات لازم، درون پرانتز داخل متن و بلافاصله پس از جمله‌ی مربوط به آن ذکر می‌شود.

الف. پانوشت (پاورقی)

هرگونه مطلب اضافه بر متن که به علل مختلفی نمی‌توان آن را در متن نوشته آورد، ولی ذکر آن لازم یا حداقل مفید است و خارج از متن و در پایین ورقه می‌آید، «پاورقی» نام دارد. در این حالت، در کنار کلمه یا جمله‌ی مربوط به پاورقی، شماره‌ای قرار داده می‌شود که به آن شماره‌ی **تُک** می‌گویند. این شماره برای شیوه‌ی پاورقی، معمولاً در هر صفحه، از یک آغاز می‌شود؛ ولی در شیوه‌ی پی‌نوشت، تا پایان مقاله یا پایان فصل‌های کتاب و تحقیق، ادامه‌دار است.

پاورقی‌ها را از حیث محتوا می‌توان به سه نوع تقسیم کرد:

۱. توضیحی

۲. ارجاعی

۳. مختلط

۱. پاورقی توضیحی: یادداشت‌های[۱] توضیحی یا مطالب اضافی است که برای روشن‌کردن بخشی از متن و یا برای اطّلاع بیشتر آورده می‌شود. مانند شرح اصطلاحات دشوار، آوردن معادل اصطلاحی به زبان‌های دیگر، توضیح مفصّل یک واقعه یا پدیده که نویسنده حضور آن را در متن ضروری نمی‌داند.

۲. پاورقی ارجاعی: یادداشتی است که نویسنده در آن نام و نشان و مشخّصات کامل منبعی را که در متن به آن استناد کرده است ذکر می‌کند.

۳. مختلط: پاورقی مختلط آن است که در آن توضیحی می‌آید و پس از توضیح، مشخّصات منبع نیز ذکر می‌شود که در این صورت، مشخّصات منبع را داخل پرانتز قرار می‌دهیم.

ب. پی‌نوشت

اگر توضیحات مورد نیاز و ارجاعات، به آخر هر فصل یا انتهای تحقیق یا مقاله انتقال داده شود،پی‌نوشت نامیده می‌شود. در تنظیم پی‌نوشت از همان شیوه‌ی پاورقی استفاده می‌شود و دارای همان انواع است.

ج. درون‌متنی

صورت دیگر که تنها برای آدرس‌دهی و ارجاع استفاده می‌شود، روش درون‌متنی است. در این روش، محقّق به جای پاورقی و شماره تُک، در زمان نیاز به ارجاع، بلافاصله قبل از نقطه، پرانتزی می‌گشاید و سه مورد از مشخّصات اثر، شامل: نام‌خانوادگی صاحب اثر، سال نشر و شماره‌ی صفحه را به ترتیب در داخل آن درج می‌کند، به این شکل: (حافظ نیا، ۱۳۷۷: ۲۳۷) سپس کتاب‌شناسی منابع و مآخذ مورد استفاده را مطابق روش معمول تدوین و در پایان تحقیق قرار می‌دهد تا خواننده در صورت تمایل به دانستن موارد بیشتر درباره‌ی منبع، به کتابنامه مراجعه کند. این شیوه از ارجاع‌دهی را ارجاع بین متن و کتابشناسی پایانی می‌گویند.

نکته‌ها

۱. در صورت استفاده از مأخذ درجه دو، باید به منبع اصلی مراجعه کنیم و مطلب را به طور مستقیم از منبع دست اول نقل کنیم. در صورتی که پس از مراجعه و جست‌وجو، مأخذ یا مطلب را نیافتیم، باید در آدرس‌دهی به این صورت عمل کنیم: مشخصات منبع اصلی را طبق قاعده ذکر می‌کنیم، سپس داخل پرانتز با عبارت «به نقل از:» منبع دست دوم را که مورد مطالعه بود، می‌آوریم.

۲. اگر یک مأخذ چند بار در پاورقی یک پژوهش ذکر شود، نباید در هر بار، تمام مشخّصات اثر را بیاوریم. در صورتی که دو پاورقی بدون فاصله ارجاع به آن منبع باشد، در مورد دوم، فقط کلمه‌ی «همان» در پاورقی می‌آید. اگر شماره‌ی صفحه یا جلد تغییر داشته باشد، به این صورت نوشته می‌شود: «همان، ج ۲، ص ۲۳» یا «همان، ص ۲۳». در صورتی که این تکرار، با فاصله صورت گیرد، «نام نویسنده، همان، و شماره‌ی صفحه» در پاورقی می‌آید.

۲. آدرس دهی پایان متن(کتابنامه)

آخرین بخشی که باید در هر گزارش تحقیق وجود داشته باشد، کتابنامه یا فهرست منابع و مآخذ است. در این بخش، فهرستی از تمام منابعی که در طول تحقیق و به هنگام نگارش گزارش آن، به نحوی مورد استفاده قرار گرفته و به آن ارجاع داده شده است، ذکر می‌شود. تعداد و اعتبار این منابع نشان‌دهنده‌ی تتبّع و قوّت علمی تحقیق است و به خوانندگان کمک می‌کند تا با منابع بیشتری در مورد موضوع تحقیق آشنا شوند.

روش تنظیم کتابنامه

۱. به استثنای قرآن، نهج‌البلاغه و صحیفه‌ی سجادیه، بقیه‌ی منابع به ترتیب الفبای نام خانوادگی نویسنده مرتب می‌شود.

۲. اطّلاعات مربوط به نویسنده: ابتدا نام خانوادگی نویسنده را ذکر کرده، ویرگول و نام کوچک وی را می‌آورید. عناوینی و القابی مانند دکتر، مهندس، علامه... باید حذف شود.

۳. مشخّصات عنوان اثر: پس از مشخّصات کامل نویسنده، عنوان کامل کتاب می‌آید. در صورتی که کتاب دارای زیر عنوان باشد، ابتدا عنوان کتاب، نقطه و بعد زیر عنوان را نوشته نقطه می‌گذاریم.

٤. مشخّصات مترجم و دیگران: اگر کتابی علاوه بر نام نویسنده، نام مترجم یا محقّق یا تلخیص‌کننده نیز داشته باشد، باید بعد از عنوان ویرگول گذاشته، کلمه‌ای مانند ترجمه یا مترجم، یا محقّق، مصحّح و نظیر آن را با دو نقطه آورده و سپس نام مترجم یا محقّق را نوشت.

۵. مشخّصات انتشاراتی: ابتدا محل چاپ را ذکر کرده دو نقطه می‌گذاریم، سپس نام ناشر، ویرگول، نوبت چاپ، تاریخ چاپ و در پایان نقطه.

نکات مهم در منابع:

۱. موافقت ذکر مشخّصات منابع در پایان اثر با ذکر آن‌ها در پاورقی‌ها

۲. چنانچه زبان‌های منابع متعدّد است، بهتر است به تفکیک آورده شود. نخست کتاب‌های فارسی، سپس عربی و پس از آن لاتین. نیز مناسب است مقالات پس از کتاب‌ها ذکر شود.

۳. مشخّصات کامل اثر ذکر شود. چنانچه بعضی از مشخّصات آن نظیر نوبت چاپ، نام ناشر، محل نشر، تاریخ نشر، معلوم نباشد، باید به ترتیب با حروف اختصاری: بی چا، بی نا، بی جا و بی تا مشخص گردد.

٤. در صورتی که از چند اثر یک نویسنده استفاده شود، در کتابنامه فقط در ذکر مشخّصات اولین اثر، مشخّصات نویسنده می‌آید و در ذکر مشخّصات آثار دیگر او که در ذیل اولین اثر ذکر می‌شود، به جای مشخّصات مؤلّف، خط تیره ممتد رسم می‌گردد.

۵. اگر منبع توسط دو نفر تهیه و نگاشته شده باشد، نام هر دو نفر ذکر می‌گردد، ولی اگر به وسیله‌ی بیش از دو نفر نگاشته شده باشد، فقط نام نویسنده‌ی اول ذکر می‌شود و پس از آن کلمه‌ی «و همکاران» اضافه می‌گردد. در مواردی که نویسنده دو نفر است، ملاک در رعایت ترتیب حروف الفبا، نام خانوادگی اولین نویسنده است.

٦. در کتابنامه، شماره‌ی جلد، شماره‌ی فصل، مبحث و صفحه‌ی کتاب ذکر نمی‌شود.

نمونه‌هایی از انواع پاورقی‌های ارجاعی و کتابنامه‌نویسی:

الف. کتاب

ـ کتاب با یک نویسنده:

در پاورقی: کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج۱، ص۴۲.

در کتابنامه: کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اهل‌البیت علیهم السلام، بی‌تا.

ـ کتاب با دو نویسنده:

در پاورقی: محمد علی التسخیری و محمد سعید النعمانی، تفسیر القرآن کریم، ص۷۷.

در کتابنامه: التسخیری، محمد علی؛ النعمانی، محمد سعید، تفسیر القرآن کریم، طهران: الطبعة الاولی، معاونیه العلاقات الدولیه لمنظمه الاعلام الاسلامی، ۱٤۱۳هـ ـ ۱۹۹۲م.

ـ کتاب با بیش از دو نویسنده:

در پاورقی: ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ص۷۹.

در کتابنامه: مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، چاپ هجدهم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳٦۲ش.

ـ کتاب بدون نویسنده:

در پاورقی: آشنایی با سازمان کنفرانس اسلامی، ص۲۰.

در کتابنامه: آشنایی با سازمان کنفرانس اسلامی، تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۷۳.

ب. ترجمه‌ی یک اثر:

در پاورقی: عبدالرحمان بدوی، فرهنگ کامل خاورشناسان، ترجمه شکرالله خاکرند، ۱۳۷۵، ص۲۳۵.

در کتابنامه: بدوی عبدالرحمان، فرهنگ کامل خاورشناسان، ترجمه شکرالله خاکرند، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵.

ج. مقاله:

ـ مقاله سمینار (چاپ شده):

در پاورقی: محمد تقی مصباح «نقش علامه طباطبایی در معارف اسلامی» در سمینار بزرگداشت علامه طباطبایی (سال ۱۳۶۱)، یادنامه علامه طباطبایی، ص۱۸۷.

در کتابنامه: مصباح، محمد تقی، «نقش علامه طباطبایی در معارف اسلامی»، «سمینار بزرگداشت علامه طباطبایی (سال ۱۳۶۱)، یادنامه علامه طباطبایی، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران وابسته به وزارت فرهنگ وآموزش عالی، ۱۳۶۲.

ـ مقاله روزنامه دارای مؤلف:

در پاورقی: مهدی مدرس‌زاده، «مبانی اخلاق اسلامی در پزشکی»، جمهوری اسلامی، ۲۰ تیر ۱۳۷۲.

در کتابنامه: مدرس‌زاده، مهدی، «مبانی اخلاق اسلامی در پزشکی»، جمهوری اسلامی، ۲۰ تیر ۱۳۷۲.

ـ مقاله مجله دارای مؤلّف:

در پاورقی: محمد هادی شفیق آملی، «استخدام در ترجمه قرآن کریم»، بینات، ۱۱، پاییز ۱۳۷۵، ص ٦٤.

در کتابنامه: شفیق آملی، محمد هادی، «استخدام در ترجمه قرآن کریم»، بینات،۱۱، صص ٦٤ـ۷۱، زمستان ۱۳۷۵.

شیوه‌ی آدرس‌دهی سایر منابع

اینترنت: ضمن درج نام خانوادگی و نام صاحب اثر، سال نشر، عنوان اثر، مشخّصات سایت.

پایان‌نامه‌های تحصیلی: نام خانوادگی، نام نویسنده، عنوان رساله یا گزارش، شماره‌ی صفحه.

جزوه‌های درسی: نام خانوادگی و نام نویسنده، عنوان جزوه، وضعیت انتشار، شماره‌ی صفحه.

یادداشت‌های درسی در کلاس: نام خانوادگی و نام استاد، عنوان درس، مقطع، نام دانشگاه یا مؤسسه‌ی آموزشی، تاریخ.

نامه‌ها: نام خانوادگی، نام نویسنده، سمت و عنوان نویسنده، تاریخ تحریر، محل تحریر.

اسناد و مدارک: نام مؤسسه‌ی مربوط، نوع سند و مدرک، شماره‌ی ثبت، تاریخ تحریر، محل تحریر.

اخبار رسانه‌های جمعی: نام و عنوان رسانه (رادیو یا تلویزیون) ، ساعت پخش خبر، روز پخش خبر.

مصاحبه‌ها: نام خانوادگی و نام مصاحبه‌شونده، سمت مصاحبه‌شونده، نام مصاحبه‌گر، عنوان مصاحبه، تاریخ مصاحبه، محل مصاحبه

نکته: شیوه ارجاع دهی در مقالات

ارجاع در پایان مقاله، ارجاع در پاورقی(روش بریتیش) و ارجاع در متن (روش امریکن یا هاروارد‌ی) سه شیوه عمده استناد است که شیوه اخیر به علت سهولت، سرعت، تمرکز ذهنی خواننده و رواج جهانی، بر دو شیوه قبلی در بسیاری از مراکز پژوهشی ترجیح یافته است. به عبارت بهتر ارجاع در متن به دلیل افزایش در تمرکز و کاهش در زمان، حقوق خواننده را بهتر از سایر روش‌های ارجاع رعایت می‌کند و لذا اخلاقی‌تر است.

۶. در شیوه ارجاع درون متنی، معمولاً اسمی از اثر در میان نیست. بلکه تنها نام صاحب اثر، تاریخ انتشار اثر و جلد و صفحه مورد نظر درون پرانتز در متن مقاله می‌آید مثلاً (آخوند خراسانی، ۱٤۱۲، ج ۱، ص ۱۵۰).

نکته: اگر برای مرکز خاصی کار پژوهشی را انجام می‌دهید، باید تمام موارد لازم از جمله کتابنامه و آدرس‌دهی را بر اساس شیوه‌نامه‌ی همان مرکز تنظیم کنید.

عناصر تکمیلی تحقیق

چگونگی و ترتیب چینش مطالب تحقیق

	عنصر تکمیلی	در تحقیق و پایان‌نامه	در مقاله‌ی علمی
۱	صفحه‌ی بسم الله	یک صفحه‌ی مستقل را به خود اختصاص می‌دهد.	صفحه‌ی مستقلی ندارد.
۲	صفحه‌ی عنوان	یک صفحه‌ی مستقل را به خود اختصاص می‌دهد.	صفحه‌ی مستقلی ندارد.
۳	صفحه‌ی تقدیم	✓	–
٤	صفحه‌ی تقدیر و تشکّر	✓	–
۵	چکیده و کلیدواژه‌ها	معمولاً بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ کلمه است.	معمولاً بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ و حد اکثر ۲۰۰ کلمه است.
٦	فهرست مطالب	✓	–
۷	کلّیّات	✓	مطالب این بخش، در مقدّمه ذکر می‌شوند.
۸	فصول متن تحقیق	✓	به جای فصل‌بندی، از عناوین و تیترها استفاده می‌شود.
۹	نتیجه‌گیری و پیشنهادها	✓	✓
۱۰	پیوست‌ها	در صورت نیاز	در صورت نیاز
۱۱	کتابنامه	✓	✓

ترتیب صفحات تحقیق پایانی به شکل زیر است:

۱ –جلد
۲ –صفحه عنوان
۳ – صفحه بسم الله الرحمن الرحیم
٤ –تصویر صورت جلسه دفاع
۵ –صفحه تحمیدیه
٦ – صفحه تقدیم
۷ –صفحه تقدیر و تشکر
۸ –صفحه چکیده
۹ ––فهرست مطالب
۱۰ –مقدمه
۱۱ –فصل های تحقیق
۱۲ –نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۳ –فهرست منابع

صفحه‌ی عنوان

این صفحه در واقع تکرار جلد تحقیق است و تمام مطالب روی جلد، عیناً در این صفحه هم می‌آیند. اطّلاعاتی که در این صفحه درج می‌شوند، معمولاً از این قرارند: نشانه و آرم مرکز علمی مربوط، معرّفی سطح رساله (کارشناسی ارشد یا دکتری)، عنوان تحقیق، نام محقّق، نام استاد راهنما و مشاور و تاریخ.

مرکز مدیریت حوزه علمیه قم

رساله علمی سطح ۴

موضوع: ارزیابی نظریه وجه اعجاز هدایتی قرآن

استاد راهنما: آیت الله احمد عابدی «دامت برکاته»

استاد مشاور: دکتر فتح الله نجارزادگان «دامت برکاته»

نگارنده: سید احمد موسوی باردئی

سال: ۱۳۹

فهرست مطالب

در پایان نگارش گزارش تحقیق و پس از مشخّص شدن همه‌ی سرفصل‌ها و نهایی شدن صفحه‌آرایی، فهرست کاملی از تمامی سرفصل‌ها و عناوین اصلی مطالب تهیه شده، در ابتدای تحقیق و پیش از متن آن قرار داده می‌شود.
در فهرست مطالب برای جلوگیری از خطای چشم، بین عنوان و شماره‌ی صفحه‌ی آن، نقطه‌چین گذاشته می‌شود. عنوان موضوع ذکر شده در فهرست باید دقیقاً همان عنوان یا موضوع داخل متن باشد. به عبارت دیگر، عناوین و موضوعات و شماره‌ی صفحات در فهرست و متن باید مطابقت صد در صد داشته باشند . گفتیم که پژوهش سه مرحله‌ی اصلی دارد. پس از طراحی و اجرای پژوهش، به گزارش آنچه به دست آورده‌ایم می‌پردازیم و متن علمی مورد نظر خود را می‌نویسیم. نگارش اثر پزوهشی، همان گزارش تحقیق است.

مقدّمه

همان طور که در جدول بالا مشاهده کردید، محتوای مطالبی که در بخش کلّیّات تحقیق و پایان‌نامه ذکر می‌شود، در مقالات علمی، به صورت بسیار مختصر در مقدّمه می‌آید. این مطالب شامل بیان مسئله، پیشینه، ضرورت و اهداف و روش تحقیق است.
در تحقیق نیز معمولاً در ابتدای هر فصل، مقدّمه‌ای کوتاه برای ورود به بحث نوشته می‌شود. در این نوع مقدّمه ممکن است اشاره‌ای شود به عناوین فصل و آنچه به مخاطب عرضه خواهد شد.

پیوست‌ها یا فهرست‌های پس از متن

در پایان اثر پژوهشی، محقّق می‌تواند هر نوع فهرست یا ضمیمه‌ای را که لازم می‌داند به کار خود اضافه کند. مواردی از قبیل فهرست آیات، فهرست روایات، فهرست اعلام و اشخاص، ضمائم و پیوست‌هایی که به شکل اسناد، مدارک، عکس و ... ارائه می‌شوند، در این بخش قرار می‌گیرند.

منابع :

۱. اسلام پور کریمی، حسن، خودآموز مقدّمات پژوهش، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم اسلامی دانشگاه‌ها (سمت) ؛ قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۲.

۲. اسحاقی، حسین، اصول و مهارتهای پایان نامه نویسی، قم: مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۱.

۳. ـــــــــــ ، رموز پژوهشگری، قم: مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۲.

۴. حافظ‌نیا، محمدرضا، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: سمت، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اول، ۱۳۷۷.

۵. حیدری‌فر، مجید، مدرسه پژوهش و نگارش، قم: دانش حوزه، ۱۳۸۶.

۶. ـــــــــــ ، روش تحقیق در مدیریت، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، اول، زمستان۱۳۷۹.

۷. خاکی، غلامرضا، روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه‌نویسی، بی جا، درایت، رامین، اول، ۷۸.

۸. دلاور، علی، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، تهران: رشد، ۱۳۸۵.

۹. دهنوی، حسین، روش تحقیق، قم: نشر معروف، پائیز ۱۳۷۶.

۰۱. ساروخانی، باقر، روش‌تحقیق در علوم اجتماعی، بی جا، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۸.

۱۱. ستوده، غلامرضا، مرجع شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی، انتشارات سمت، تهران: دانشگاه تهران، دهم، بی تا.

۲۱. سلطان محمدی، محمد، راهنمای تحقیق پایانی، قم: هاجر، زمستان ۱۳۸۳.

۳۱. طرقی، مجید، درسنامه روش تحقیق، سنابل، قدس، تابستان۸۴.

۴۱. طوسی، بهرام، راهنمای پژوهش و اصول علمی مقاله‌نویسی، ترانه، مشهد، اول، تابستان ۷۳.

۵۱. فرامرزقراملکی، احد، اصول و فنون پژوهش در گستره‌ی دین‌پژوهی، قم: مرکز مدیدیت حوزه علمیه، ۱۳۸۳.

۶۱. ـــــــــــ ،روش‌شناسی مطالعات دینی، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، دقت، اول، ۱۳۸۰.

۷۱. قائمی، علی، روش تحقیق با تأکید بر مکتب‌شناسی، بی جا، امیری، چاپ دوم، زمستان ۱۳۷۲.

۸۱. مقدمی، محمود، چگونه کتاب بنویسیم، بی جا، نشر برگزیده، پائیز۱۳۸۵.

۹۱. محمودزاده حسینی، سید حمیدرضا، آموزش پژوهش درسنامه روش تحقیق در علوم نقلی، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی شمیم یاس ولایت، چاپ اول، ۱۳۹۳.

۰۲. موگهی، عبدالرحیم، روش فیش‌برداری، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، تابستان ۱۳۷۶.

۱۲. مهدی‌زاده، حسین، راهنمای پژوهش نامه‌نویسی (روش‌شناسی تهیه پایان‌نامه)، قم: هاجر، قدس، اول، بهار۸۵.

۲۲. نکونام، جعفر، روش تحقیق کتابخانه‌ای با تأکید بر علوم اسلامی، قم: دانشگاه قم، سپهر، دوم، بهار۱۳۸۲.

۳۲. یاحقی، محمدجواد و ناصح، محمّدمهدی، راهنمای نگارش و ویرایش، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۳.

بایسته‌های نگارش رسالۀ سطح سه

افزون بر نکات یاد شده در باره ساختار رساله، روش استناد و زبان علمی آن، برخی بایسته‌های دیگر در روند نگارش رساله علمی ضرورت دارد که به شرح ذیل است:

۱. هر رسالۀ علمی حوزوی باید در یکی از موضوعات دینی و با محوریّت مسائل دینی باشد؛ به عبارت دیگر، رسالۀ علمی حوزوی باید به تبیین و تحلیل صحیح یا مستدل نمودن گزاره‌های دینی، دفاع از اندیشه‌های دینی و ارائۀ راهکارهای علمی و عملی در حوزۀ دین بپردازد.

بنابراین، موضوعاتی که به مسائل علمی خاص پرداخته و ارتباطی با دین ندارند ـ چه در حوزۀ علوم انسانی و چه در علوم تجربی و ریاضی ـ پذیرفته نمی‌شوند.

از سوی دیگر، موضوع رسالۀ علمی حوزوی، باید با مباحث، اهداف و رسالت‌های حوزۀ علمیه هماهنگ باشد.

۲. عنوان رساله باید با تخصص نویسندۀ آن هماهنگ و مطابق باشد. از این‌رو، دانش‌آموختگان مراکز تخصصی، باید مسائل متناسب با رشتۀ تحصیلی خود را پیشنهاد دهند؛ اما طلاب غیررشته‌های تخصصی باید مسائل فقه و اصول یا مسائلی که سابقۀ تدوین، مطالعه و تحقیق در آنها را داشته‌اند، پیشنهاد کنند.

۳. باید به تفاوت اساسی تألیف کتاب و رسالۀ علمی توجه کافی داشت؛ زیرا مخاطب اصلی رسالۀ علمی، محققان و دانش‌پژوهان و استادان همان رشته هستند؛ نه عموم مردم و حتّی طلاب درس خارج و همطراز با نگارندۀ رساله. از این رو، رسالۀ علمی باید از اتقان کامل در تمام زمینه‌ها برخوردار و از هرگونه اشکال و نقد محتوایی و ضعف استدلال مبرّا و جنبه پژوهشی آن پررنگ باشد. در همین زمینه لازم است از پرداختن به مباحث با رویکرد آموزشی و اطلاع‌رسانی و موضوع‌محور پرهیز شود.

۴. عنوان رساله نباید خیلی کلّی باشد. بنابراین، عنوان‌هایی مثل «اخلاق اسلامی»، «سیرۀ امام علی(ع)»، «استصحاب» و ... نمی‌توانند عنوان یک رسالۀ علمی باشند؛ زیرا بسیار کلّی است و نگارنده به عمق مسئله وارد نمی‌شود. در این موارد، محقق، تنها ساحل‌پیمایی کرده، از هر مسئله‌ای چیزی می‌نویسد. عنوان رساله باید محدود و مقیّد باشد که نگارنده بتواند در آن غور و بررسی کند. معنای مسئله‌محور بودن تحقیق همین است.

۵. در رسالۀ علمی باید از مباحث استطرادی و خارج از مسئلۀ انتخاب شده، جداً پرهیز کرد. بنابراین، آنچه در رساله آورده می‌شود، باید ارتباط وثیق و روشن با عنوان رساله و محل بحث داشته باشد و از نقل مطالب غیرمرتبط با آن اجتناب شود.

۶. مسئله رساله باید با نیازهای روز هماهنگ و پاسخی به آنها باشد. بنابراین، باید کاربردی یا بنیادی باشد. به عبارتی دیگر، مسئله رساله یا باید مسائل روز جامعه را به بحث بگذارد؛ مانند مسائل اخلاقی، تربیتی، فقهی، سیاسی و اجتماعی یا به مسائل بنیادی که زیرساخت‌ها و مبانی فکر دینی را تشکیل می‌دهند، بپردازد؛ مثل مباحث اعتقادی در حوزۀ کلام، فلسفه و معارف و دفاع از آنها برابر اشکالات و نیز مسائل بنیادی تاریخ اسلام و مسائل علم اصول، فقه، تفسیر، حدیث و ... .

۷. رسالۀ علمی باید قدرت علمی نگارندۀ آن را به منصۀ ظهور برساند. برای این منظور، رساله نباید صرفاً جنبۀ نقل قول داشته باشد؛ بلکه خود نویسنده در نوشته‌اش باید حضور یابد و حرفی را برای گفتن ارائه کند. به عبارت دیگر، اگر نقل‌قول‌های رساله را از آن بردارند، باید چیزی از خود نویسنده در آن باقی بماند. همچنین باید میزان علم و دانش نگارنده با آن رساله مشخص شود. این امر، با تطبیق و مقایسه، بازپروری، تحلیل، نقد، جمع‌بندی و استنتاج و استنباطی که در رساله آورده می‌شود، عملی خواهد شد.

۸. رسالۀ علمی باید چیزی بر دانش بشر بیفزاید؛ در غیر این صورت رسالۀ علمی نخواهد بود.

بایسته‌های نگارش رسالة سطح چهار

رسالة علمي سطح چهار حوزه افزون بر همة بایسته‌های رسالة علمي سطح سه، بایستگی‌های دیگری را نیز نیاز دارد که به شرح ذیل است:

۱. رسالة سطح چهار، نشانة تخصص و خُبرگي نگارندة آن در يك موضوع خاص است. به همین دلیل، بایستی نویسندة آن، بیشترین و کامل‌ترین اطلاعات را در آن موضوع به دست آورد که متخصص‌ترین فرد آن موضوع شناخته شود.

۲. رسالة سطح چهار باید نشان‌دهندة قریب‌الاجتهاد بودن نگارندة آن در همان مسئله باشد. از همین رو، ضرورت دارد که مسئلة رساله جاي نقد و بررسي و میدان رد و بدل آرا و انظار باشد. افزون بر این، باید اقوال، نظریات و فرضیه‌هاي مختلف در آن دیده شود. نگارندة رساله باید دیدگاه‌هاي مختلف را نقل کند، ادلة هرکدام را گزارش دهد و آنها را تحلیل، نقد و بررسي نماید. بدین ترتیب، خود نویسندة رسالة پس از انتخاب مباني لازم، باید به جمع‌بندي اقوال پرداخته، خود در آن مسئله اظهار نظر کند و با استدلال‌هاي کافي، آن را به اثبات برساند. پس از آن، با ذکر ایرادها و اشکالات و شك‌هایي که احتمال دارد بر آن نظر وارد شود، به دفع و پاسخ آنها بپردازد. در انتها نیز به نتایج مترتّب بر قول مختار خود روي آورد.

۳. قدرت علمي و تخصص اصلي نگارندة رسالة سطح چهار باید در رسالة علمي او ظهور و بروز یابد. به همین جهت، هرچه نگارش رساله عالمانه‌تر، دقیق‌تر و مستدل‌تر باشد، بهتر است. فراموش نشود که رسالة سطح چهار، پژوهشي، علمي و تخصصي است و باید دقیق‌ترین اثر در آن موضوع و مسئله خاص باشد.

۴. رسالة علمی سطح چهار باید تا اعماق موضوع رساله پیش رود. از این رو، تمام آنچه با مسئله ارتباط دارد، اعم از اقوال، ادلة نقلي و عقلي و همة فرض‌ها و احتمالات و شقوق مختلف و تقسیمات آن، دقیقاً باید به بحث گزارده شود.

نقد پایان نامه

۱. آیا عنوان خاص و گویا و مشیر به مسئله است؟ مسئله محور است یا موضوع محور؟
۱. آیا چکیده شرایط لازم را دارد؟
۲. واژگان کلیدی درست تعیین شدند؟
۳. آیا بیان مسئله را خوب انجام داده است؟
۴. تبارشناسی بحث خود را انجام داده است؟
۵. آیا در پیشینه نویسی موفق بوده است؟ هر دو پیشنیه بیان شد؟ آیا در پیشنیه دوم، نوآوری و امتیازات تحقیق خود را بیان کرده است؟
۶. ایا سؤالات فرعی واقعا رکن و ضلع و فرع سؤال اصلی هستند؟
۷. آیا از لحاظ تعداد و ترتیب بین سؤال‌های فرعی و فصول بعد از فصل ۱، هماهنگی دقیق ایجاد کرده است؟
۸. آیا از بحث اصلی خارج نشده است؟ انسجام و یکپارچگی آن را تأیید می کنید؟
۹. نتیجه‌گیری تحقیق را تأیید می کنید؟
۱۰. درباره قلم، زبان علمی و نگارش متن چه نظری دارید؟
۱۱. آیا فهرست منابع به صورت الفبایی است؟ آیا به جای تکرار مؤلف، یک خط کشیده است؟

نکته پایانی

بخوانید، بخوانید، بخوانید

بیندیشید، بیندیشید، بیندیشید

بنویسید، بنویسید، بنویسید

امیرالمومنین علي علیه السلام ميفرماید:

۵۷۸۲- عِلْمٌ لَا يُصْلِحُكَ ضَلَالٌ وَ مَالٌ لَا يَنْفَعُكَ وَبَالٌ.

لیثي واسطي، علي بن محمد؛ عیون الحکم و المواعظ؛ ص۳۳۹

